

НАУКОВИЙ
ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 797

Економіка

Збірник наукових праць

Чернівці
Чернівецький національний університет
2018

Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Вип. 797. Економіка. – Чернівці : ЧНУ, 2018. – 78 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskoho universitetu : Zbirnyk Naukovykh prats. Vyp. 797. Ekonomika. – Chernivtsi : Chernivtsi National University, 2018. – 78 s.

У випуску висвітлюються різноманітні аспекти функціонування та розвитку галузевих ринків та регіональної економіки.

Для науковців, фахівців-практиків, викладачів навчальних закладів, аспірантів, студентів - усіх, кого цікавлять теоретичні та прикладні аспекти економічних досліджень.

This issue presents various aspects the functioning and development of sectoral markets and regional economies..

It can be used by scientific employees, practitioners, teachers of institutions of higher and secondary specialized education, students. This issue is intended for all who are interested in theoretical and applied aspects of economic research.

Голова редакційної колегії

Нікіфоров Петро Опанасович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Заступник голови редакційної колегії

Лопатинський Юрій Михайлович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та управління персоналом Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Відповідальний секретар

Саєнко Олександр Сергійович, к.е.н., доцент, завідувач кафедри міжнародної економіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Члени редакційної колегії

Білокурський Руслан Романович, к.е.н., доцент (Чернівці); Бородіна Олена Миколаївна, д.е.н., професор, член-кореспондент НАН (Київ); Буднікевич Ірина Михайлівна, д.е.н., професор (Чернівці); Верстюк Андрій Васильович, к.е.н., доцент (Чернівці); Галушка Зоя Іванівна, д.е.н., професор (Чернівці); Григорків Василь Степанович, д.ф.-м.н., професор (Чернівці); Грунтковський Володимир Юрійович, к.е.н., асистент (Чернівці); Запухляк Володимир Михайлович, к.е.н., доцент, (Чернівці); Ковальчук Тетяна Миколаївна, д.е.н., професор (Чернівці); Швець Наталія Романівна, д.е.н., професор (Київ); Шилепницький Павло Іванович, д.е.н., професор (Чернівці); Шинкарук Лідія Василівна, д.е.н., професор, член-кореспондент НАН (Київ).

Закордонні члени редакційної колегії

Квятковський Євгеніуш, доктор філософії, професор, (Лодзь, Польща); Мачеріншкіне Ірена, доктор наук, професор (Вільнюс, Литва); Настасе Кармен, доктор філософії, професор (Сучава, Румунія); Сандал Ян-Урбан, доктор філософії (Осло, Норвегія); Сорін Габріел Антон (Ясси, Румунія); Срока Влодзімер, доктор наук, професор (Домброва-Гурнічі, Польща).

Загальнодержавне видання

Внесено до Переліку наукових фахових видань України
згідно наказу Міністерства освіти і науки України № 820 від 11.07.2016 р.

Свідоцтво Міністерства у справах преси та інформації України Серія КВ № 2158 від 21.08.1996

Рекомендовано до друку вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Адреса редакційної колегії

Економічний факультет, вул. Кафедральна, 2, Чернівці, 58012, тел. (0372) 52-48-07

Веб-сторінка: <http://www.econom.chnu.edu.ua>

E-mail: visnyk.econ@chnu.edu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПЛАТФОРМИ ЯК НОВІТНЬОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

В контексті динамічних змін у технологіях і економіці актуалізовано питання про розвиток сучасної форми організації економічного простору – економіки платформи. Проведено порівняльний аналіз основних властивостей економічного кластера та платформи. Визначено контури змін, що відбуваються на основі платформного підходу у бізнесі, політиці та соціальній взаємодії в регіоні та містах. Окреслено трансформацію цілевизначень регіональних влад у формуванні нової системи економічних і соціальних координат.

Ключові слова: регіональний простір, форма організації, економіка регіону, платформа, платформний підхід, цифрова економіка, хмарні обчислення.

Постановка проблеми. Сьогоднішній світ бурхливо змінюється. Економічний простір набуває нових ознак, якостей, характеристик. Будучи цілісним як господарська система, змінюються ринки переміщення робочої сили, капіталу, товарів і послуг внаслідок дії інформаційних технологій. Перебуваючи територіально в одному локалітеті, інтелектуальна робоча сила виконує виробничі завдання у сервісній економіці екстериторіально. Змінюється система відносин і в суспільстві, і на виробництві. Складається у регіонах тканина нової економіки – економіки цифрової, інформаційної.

Якщо це соціальні відносини, то з'являються нові форми соціальної взаємодії. Наприклад, у м. Запоріжжі протягом року сформувалася нова спільнота поціновувачів старожитностей на чолі з Р.Акбаш, котрий через соціальні мережі об'єднує бажаючих і організовує пішохідні екскурсії з вивченням історії вулиць, будинків, культури предків. Якщо це економіка, то, на відміну від промислової революції, яка була сконцентрована навколо фабрики, сьогоднішні зміни організовуються навколо інформаційної економіки, цифрових платформ, які є вільно визначеними. Більше того, відбувається створення цифрових ринків, контури яких ще мало визначені навіть для науковців.

У практичному аспекті у старопромислових регіонах, яким є Запорізький, постає проблема обґрунтування шляхів трансформації економічного простору, в першу чергу об'єктів простору - «гігантів промисловості» - підприємств важкого машинобудування, металургійних холдингів, енергетичних компаній до конкурентного стану, формування вимог до компетентності кадрів новітньої генерації та

переходу до гнучких і продуктивних форм економічної взаємодії – аутсорсингу, інформаційних технологій і технологічних платформ розвитку. Для ринкової гнучкості необхідна кооперація, делегування виконання частини портфеля замовлень і ширшої та глибшої взаємодії із малим і дрібним бізнесом, НДІ, університетами, місцевими асоціаціями підприємців та промисловців.

Водночас маємо визнати, що політика вирівнювання регіонального економічного розвитку не дала своїх результатів, що вимагає теоретичних пошуків як форм організації економічного простору регіону, так і обґрунтувань механізмів їх упровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях з регіональної економіки найбільш повно розкрита тема функціонування такої форми організації економічного простору, як кластери. Однак, до, прикладу, аналіз діяльності усіх (аж чотирьох) кластерів у Запорізькому регіоні дозволяє сформулювати тезу, яка впливає із практики кластеризації, щодо гіпертрофованого характеру їхнього функціонування, який розмиває саму природу кластера, і слабого рівня інституційного, інноваційного, креативного забезпечення діяльності кластерів [1, с.149].

Навіть у розвинутих економіках кластери не є панацеєю як безальтернативний засіб регіонального зростання. Так, Шейкін Д.А., аналізуючи головні уроки Массачусетського промислового кластера, пов'язує перспективу їхнього подальшого прогресу з необхідністю підвищення інтенсивності взаємодій внутрішніх стейкхолдерів кластера (набагато більше, ніж з іншими суб'єктами даного регіону) [2, с.752].

Україна знаходиться на завершальній стадії формування правових засад регіональної

політики в частині такої форми організації простору, як міські агломерації, – відповідний проект Закону внесено до Верховної Ради ще в 2017 р. [3]. Світ пішов далі, і вже з'явилися нові цифрові міста у США, Південній Кореї, які адмініструються на основі великих даних і цифрових технологій, телекомунікацій, де не тільки інформація знаходиться у кожному товарі, а сам товар проникає в інформацію, як це представлено технологіями 3D-друку, нанотехнологіями, новими матеріалами з новими властивостями тощо [4, р.151-178]. У Росії з цією метою створено Інститут регіональних інноваційних систем, метою діяльності якого є підтримка системи мережевої взаємодії соціальних інститутів і приватних осіб для генерації та подальшого впровадження в повсякденні практики нових знань (інновацій) [5].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Натомість набирає обертів зародження і розвиток нової економіки, представленої цифровими платформами і хмарними обчисленнями. Зарубіжні дослідники вказують на їх революційний характер у системі створюваних виробничих і соціальних відносин: «платформи порушують існуючу організацію економічної діяльності шляхом скидання вхідних бар'єрів, зміни логіки створення вартості та залучення вартості, регулювання арбітражу, перепакування робіт або перестановки влади в економічній системі» [6, р.272]. Але на сьогодні у вітчизняній науці відсутній сформований категоріальний апарат цифрової економіки на регіональному рівні. Тобто конфігурація інноваційних організаційно-економічних форм новітньої регіональної та національної економіки залежатиме від сформованого вибору вектору розгортання технології, який охоплює підприємницьку ініціативу, корпоративні стратегії та державну політику, що актуалізує потребу їхнього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – визначити теоретичні основи становлення економіки платформи як новітньої форми організації регіонального простору.

Виклад результатів дослідження. Економічні процеси та взаємодії відбуваються в межах певної ентропії, визначеності у просторі і часі. Особливістю економічного простору є те, що він формується на основі фізичного простору – території, в тому числі надр землі, аква-, гео- і аероторії – і охоплює не лише основні об'єкти і суб'єкти – населення, економічні агенти та домогосподарства, а й сукупність зв'язків і відносин суб'єктів до себе і суспільства, до природи (громадянські компетентності) і

виробничих відносин (фахові компетентності). У літературі представлено уточнення, що складовою економічного простору є ринок товарів, послуг, праці, капіталу морську акваторію (територіальні води, виняткову економічну зону з національними правами на судноплавство, рибальство, видобуток корисних копалин з морського дна) і аероторію (з національними правами на діяльність повітряного транспорту, екологічний захист і екологічні квоти повітряного басейну) [7, с.17]. Також визнається промисловий пункт як найпростіший об'єкт виробничо-територіального поділу території, з чим варто погодитися, оскільки витримуються такі ознаки економічного простору, як цілісність, комплексність, керованість.

Можна сказати, що економічний простір визначається параметрами: а) входу (умов функціонування) - розміщення продуктивних сил і розвитком виробничих відносин і показниками; б) процесів – економіки регіону; в) наслідків функціонування – рівновагою екологічної системи і станом добробуту населення. Пріоритетним наразі стає суб'єктне трактування економічного простору з «акцентуванням уваги на визначенні енергії відносин економічних агентів, яка має свій прояв і посилення у рамках єдиних правил регулювання на території без внутрішніх економічних меж для переміщення робочої сили, капіталу, товарів і послуг» [8, с.42].

При макроекономічному спаді в національній економіці сучасний етап розвитку економіки регіонів набуває ознак оздоровлення внаслідок дії адміністративно-територіальної реформи, формування новітніх органів місцевого самоврядування – об'єднаних територіальних громад та реалізації програм місцевого економічного розвитку. Уряд, генеруючи регіональну політику, використовує механізми впливу на регіональних акторів для створення бажаних контурів просторового розвитку економіки регіонів через: а) інституційні механізми – Рада регіонів, Держінвестпроект, асоціації органів місцевого самоврядування, агенції регіонального розвитку, агенції місцевого розвитку, б) операційні механізми - програми і проекти міжмуніципальної, міжсекторальної дії, програми та проекти міжнародної технічної допомоги, міжсекторні коаліції, в) фінансові механізми – державний фонд регіонального розвитку, регіональні фонди регіонального розвитку, фонди розвитку територіальних громад, г) організаційно-управлінські та економіко-правові механізми - торгово-промислові палати, торгово-інженерні палати, вільні економічні зони, різні типи територіально-виробничих комплексів, транспортні вузи, промислові зони, полюси

економічного зростання, кластери, агломерації, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, індустріальні парки тощо.

Проте критичний аналіз окремих форм організації економічного простору відображає суперечливий характер їхнього розвитку. З одного боку, стверджується, що економічну ефективність у економіці регіону різних країн показали територіально-виробничі комплекси, точки економічного зростання, центри інновацій, агентства регіонального розвитку, індустріальні парки, кластери та інші. Наприклад, у більшості регіонів Німеччини існують так звані «заводи створення» (Aufbauwerk), які утворюються як спільні публічні ГмБХ або товариства з кількох комунальних утворень, що працюють як інноваційні та проектні агентства певного регіону [цит. за: 9, с. 105]. З іншого боку, міжнародна практика свідчить, що три із п'яти новостворених кластерів упродовж 5 років припиняють свою діяльність [10, р.2].

У сучасній науковій думці набуває активного поширення адаптований до новітніх викликів методологічний підхід, що зорієнтований на велику множину об'єктів, їх комунікативні зв'язки та канали, спрямовані на підвищення ступеня керованості складними системами.

Термін "платформа" просто вказує на сукупність онлайн-цифрових пристроїв, алгоритми яких служать для організації, структуризації економічної та соціальної діяльності. У ІТ-світі цей термін звучить як «цифрова платформа» і означає набір загальних методів, технологій та інтерфейсів, відкритих для широкого кола користувачів, які можуть побудувати те, що вони хочуть, на стабільній основі.

Технологічна платформа – ще одна сфера використання платформового підходу в новій економіці. Відправною подією поширення можна вважати виголошену у Commission Staff Working у Європейському союзі у листопаді 2004 р. доповідь «Технологічні платформи: від визначення до загальної програми досліджень», де технологічні платформи були визнані тим інструментом взаємодії європейських держав, їх бізнесу, науки й освіти, який повинен вирішити проблему технологічної незалежності Європи у конкурентному світі [11].

В.І.Менщикова розглядає ефективність застосування механізму технологічних платформ для інноваційного розвитку регіону з боку дії чинників: сфокусованість на виконання конкретних завдань розвитку бізнесу або публічного сектора; сильне представництво бізнесу в управлінні платформою; чіткі та прозорі «правила гри» для всіх учасників, відкритість

платформи для «входу» нових учасників [12, с.96-107], а Д.Логвін до числа факторів, що визначають успішність платформи, відносить: «чіткий «фокус» технологічної платформи; мультиструктурний характер управління в рамках платформи, сильне керівництво і представництво бізнесу на рівні його топ-менеджменту, представництво регулюючих державних органів; чіткі і прозорі «правила гри»; індивідуальність кожної платформи; відкритість платформи для «входу» нових учасників» [13, с.15-23]. Проф. Ізмалкова С.А. правомірно визначає краудсорсінг як основний актив платформи - це мобілізація ресурсів людей за допомогою інформаційних технологій з метою вирішення завдань, що стоять перед бізнесом, державою і суспільством в цілому [14, с.5-9].

На відміну від вітчизняного наукового поля, зарубіжна регіоналістика активно досліджує інноваційні форми організації просторової економіки на основі платформного підходу. Теоретиками підкреслено, що в економіці термін «платформа» використовується як узагальнене найменування різних видів багатосторонніх ринків та їх головної риси - об'єднання різних категорій суб'єктів (продавці, покупців, експертів, рекламістів тощо) для скорочення трансакційних витрат [15, р. 17]. Як зазначають російські дослідники, платформний підхід передбачає, з одного боку, відмову від надання домінантної ролі якимсь окремим інститутам на користь культивування екосистеми інститутів інноваційної сфери; з іншого – акцент на комунікаціях з різними групами стейкхолдерів (групами з особливими інтересами) і їх залученні в регулятивні процеси [16, с.126].

За своїм призначенням в економіці регіону платформи виконують дестабілізуючу, руйнівну силу, яка, однак, має позитивні наслідки. Для порівняння можна навести асоціативний приклад: як у кінці XIX ст. корпорації витіснили мануфактури як нові форми організації економічного простору – утворення ринків та організація економічної діяльності, так і рушійна та творча сила прогресу інформаційної економіки у XXI ст. витісняє старі форми, тепер уже корпорації, зорієнтовані на створення продукту, на нові форми – цифрові платформи, різноманітні за своїми функціями і структурами, створені на основі хмарних обчислень, інформаційної економіки. Наприклад, Google, гігант економіки платформи, яка, незважаючи на свої доходи в 2014 р. в 66 млрд. дол., має лише 50 тис. працівників, а Uber має біля 1500 працівників і вже є світовим бізнесом [17].

Змінюються суб'єкти, об'єкти і конфігурація груп інтересів. норми поведінки, відносин між

ними навколо платформ. Девізом нової епохи та трансформації економіки регіону можна вважати гасло Кремнієвої долини: "Не питайте дозволу, робіть і попросіть прощення".

Спрощеним аналогом економіки платформи може бути діяльність бізнес-моделі торгово-розважальних центрів, які функціонують на засадах надання майданчиків для ведення бізнесу іншими підприємцями, і діють як багатофункціональні, різногалузеві бізнеси закладів харчування, розваг, торгівлі, сервісу, рекреації тощо. Тому таку економіку ще називають креативною економікою, або економікою спільного використання. Іншим прикладом використання платформного підходу в економіці міста є концепція «нової мобільності», за якої мешканці міст більше покладаються не на свої автомобілі, а на спільне використання автомобілів (автоклуби), велосипеди за даними, що одержуються в реальному часі за допомогою смартфонів. Адже, статистично встановлено, що 96% часу автомобіль просто стоїть на вулиці, не використовується, знецінюється і повинен бути

більш ефективний спосіб забезпечувати чись пересування в середньому сім годин на тиждень [18].

Порівняльний аналіз кластерного і платформного підходу дає уявлення про рушійні сили становлення нової інформаційної економіки (табл.1). З аналізу критеріїв ключових суб'єктів (табл.1) видно, що учасники платформи - споживачі, виробники, провайдери - є ключовими для створення цінності. Ван Алстайн з колегами вважає, що перехід від стратегії продукту до стратегії платформи вимагає трьох ключових зрушень:

а) від управління ресурсами до дерегування ресурсами. Не намагайтеся отримати конкурентну перевагу, керуючи обмеженими та / або цільними ресурсами. З платформами важко копіювати активи - це спільнота та ресурси, якими володіють її учасники, чи то приміщення або автомобілі, або ідеї та інформація: іншими словами, мережа виробників і споживачів є головним активом;

Таблиця 1

Порівняльний аналіз кластерного і платформного підходів до розвитку економічного простору регіону.

Параметри порівняння	Кластерний підхід	Платформний підхід
Ключові суб'єкти	Регіональні університети і компанії	Споживачі, виробники, провайдери
Основний актив	Капітал, підприємницькі ідеї, виробництво	Мережа виробників та споживачів
Основна функція	Кооперація науки та бізнесу для комерціалізації інновацій	Максимальне збільшення загальної вартості розширення екосистеми в циклічному, ітераційному, зворотному процесі
Генеральна мета	Інтеграція усіх ланок інноваційного процесу в межах свого регіону	Ціннісно зорієнтована колаборація множини споживачів, виробників, провайдерів
Робота з проектами	Відбір і фінансування найліпших проектів	Постійна генерація нових проектів, створення відкритої бази (хмарні технології) проектів для залучення потенціальних партнерів, краудсорсинг
Роль держави	Фінансування, створення інституціонального середовища	Медіація взаємодій і конфліктів, державні закупівля інноваційної продукції, регулювання
Джерела фінансування	Бюджетні субсидії, приватні інвестиції	Краудфандингові ресурси, власні ресурси
Регіональний статус	Локалізація в межах певної території	Екстериторіальний характер, віртуальне розміщення

Складено за: [19; 20]

б) від внутрішньої оптимізації до зовнішньої взаємодії. Не намагайтеся створити цінність, оптимізуючи цілий ланцюжок продуктів і послуг. Платформи створюють цінність, полегшуючи взаємодію між зовнішніми виробниками та споживачами. Через цю

зовнішню орієнтацію вони оптимізують змінні витрати виробництва;

в) з акцентом на цінності клієнта та зосередженням на значенні екосистем. Не намагайтеся максимально збільшити цінність окремих покупців продуктів і послуг протягом усього життя [20].

Подібна теза - стосовно скорочення в новій економіці можливостей для будь-якого подальшого традиційного економічного зростання і в орієнтації виробництва на ціннісні і екологічні пріоритети - звучить і в доповіді Римському клубу [21, с.154].

Перевага платформних компаній, які формують економіку регіону, часто спирається на арбітраж між практикою, прийнятою фірмами платформи, та правилами, за якими працюють діючі компанії, призначені для захисту клієнтів, громад, працівників і ринків. Lyft і Airbnb - це підприємницькі ініціативи, які сприяють перетворенню споживчих товарів, таких як автомобілі та квартири, на монетизовані товари. Для користувачів-фізичних осіб, малих і середніх підприємств, стартапів і корпорацій - наслідком цього є радикальне зниження вартості обчислювальних ресурсів та інструментів інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво зменшує бар'єри у використанні, оскільки користувачі можуть орендувати інформаційні ресурси, а не створювати власні обчислювальні системи.

Американські вчені, аналізуючи створення платформних утворень, визначають дві хвили інкубації новітньої економіки: першу утворюють високотехнологічні компанії - Apple, Amazon, Facebook і Microsoft, які для створення доходів та цінності перейшли від виробництва на основі ресурсів до виробництва на основі відкритих партнерських мереж, а друга хвиля цифрових ринків формується великими промисловими компаніями із багаторічною історією - John Deere, Home Depot, які переосмислюють застарілі бізнес-моделі навколо сервісних пропозицій [22, р.32]. Наприклад, тракторна компанія John Deere перетворює свій основний продукт на платформу для поліпшення рослинництва. Зміни відбуваються настільки швидкоплинно, що ті компанії, навіть зі списку Форбс-100, які сьогодні на комерційній та діловій вершині, можуть за 2-3 роки вибути із ринків, як це сталося із компанією «Кодак» і багатьма іншими, які прогледіли еру впровадження нових технологічних платформ, а тепер – і нових бізнес-платформ.

У Європейському Союзі представлено понад 200 мережових проєктів, наявність європейської технологічної платформи «NANO futures», в 2015 р. створена мегамережа «NFFA Europe project» [16, с.125].

Отже, контури нової економіки регіону та субрегіонів формуються на все більших цифрових активностях у бізнесі, політиці та соціальній взаємодії. Уже тепер можна констатувати, що в економіці регіону та країни для зростаючої

кількості робочих місць, відносини з роботодавцем слабші, ніж будь-коли. Вважається, що платформи та хмарні технології спроможні перебудувати саму економіку ринку й екосистеми, адже вони різноманітні за функціями і структурою: Google і Facebook - це цифрові платформи, які пропонують пошукові та соціальні медіа, але також забезпечують інфраструктуру, на якій будуються інші платформи; Amazon, Etsy та eBay - це інформаційний ринок, який на основі бізнес-моделі платформи буде швидко змінювати структуру й умови функціонування багатьох галузей – освіти, юриспруденції, медіа, енергетики, телекомунікацій, видавничої справи, роздрібною торгівлі, рекреації, соціальних мереж [23, р.34-36].

Виробничий процес і прибутковість бізнесу підприємств, що входять до цифрової платформи, досягаються за рахунок монетизації сервісів: Airbnb і Facebook не базуються на "обміні"; вони монетизують людські зусилля та споживчі активи. Google монетизує наші пошукові запити, Facebook монетизує наші соціальні мережі. Ще інші платформи, такі як магазини додатків і YouTube, створюють абсолютно нові функції продукування цінності, які формалізуються у тому, що можна розглядати як нестабільну кар'єру, тимчасову зайнятість. Нарешті, існуючі організації створюють нові відділи та робочі місця для цифрових і соціальних мереж.

У платформній політиці країн існують різні бачення, можливості та прискорення. Так, у Фінляндії існують суттєві відмінності між національними акцентами та інвестиціями; німецька політика спрямована на підтримку своєї конкурентної позиції у виробництві, побудованому на основі навичок та мереж малих і середніх компаній, а американський акцент полягає у розробці та застосуванні передових технологій для аерокосмічних і військових програм. Наприклад, дослідження інновацій у 8 європейських регіонах показало, що компанії регіону Тампере (Фінляндія) лідирують в застосуванні групової роботи, горизонтальних зв'язків, центрів прибутковості і мереж постачальників - саме ці фактори роблять можливим організаційне навчання. Вони також дуже інтенсивно використовують мережові технології для прискорення потоків інформації і знань. У регіоні Тампере, який демонструє організаційну культуру, засновану на довірі, користувачі активно залучаються у впровадження і розробку інформаційно-комунікаційних технологій [24]. Крім внутрішньої реструктуризації, компанії регіону Тампере все

більше звертаються до мережевої логіки організації бізнесу на основі платформного підходу.

Нову роль регіональних урядів можна означити як : а) каталізатора інноваційних процесів у регіоні, що підтримує інноваційну діяльність та розробки, б) арбітра в урівноваженні інтересів і перспектив учасників платформи, в) організатора діалогу між різними економічними учасниками майбутніх розробок, г) ініціатора створення нових програм, проектів інноваційного розвитку регіону.

Зарубіжні вчені прогнозують, що через зростаючу інтеграцію приватних і громадських учасників до процесу формування та реалізації політики політичні (стратегічні) мережі стають новою формою управління в галузі технологічної та інноваційної політики й успішно заміщають розробку політики «зверху вниз» у формі втручання уряду політикою ринково-орієнтованого управління [25]. Змінювана роль держави відображає той факт, що зростаюча кількість організацій має важливі знання для процесу трансформації економіки регіонів, тому держава стає все більш залежною від інших колективних учасників, таких як великі компанії, дослідницькі інститути, асоціації роботодавців і профспілки, і змушена дозволяти цим організаціям брати участь у процесі

концептуалізації регіональної інноваційної та інвестиційної політики та інтегрувати їх у процес здійснення політики.

Висновок. У процесі дослідження з'ясовано, що категоріальний апарат платформного підходу й економіки платформи ще не визначено, він знаходиться у зародковій стані. В авторському баченні платформний підхід в економіці регіону – це форма організації економічного простору, що базується на мережевому способі діяльності та взаємодії споживача, виробника і провайдера, відносин у формі платформи бізнесів, інтересів, комунікацій на основі пріоритетів консумента й екологічної рівноваги в межах регіонального простору і часу.

Висунено гіпотезу про нові ролі регіональних влад у системі цифрової економіки: а) каталізатора суспільних процесів у регіоні, що підтримує громадянську діяльність і соціальну активність, б) арбітра в урівноваженні економічних інтересів учасників платформи, в) організатора діалогу між різними учасниками платформи для продукування стратегії розвитку більш сприятливого простору для життєдіяльності, г) інтегратора створення на території регіону нових цифрових продуктів, програм, проектів соціально-економічного розвитку регіону.

Список літератури

1. Гудзь П.В. Теоретичне обґрунтування практичної реалізації кластерної політики в регіоні/ П.В. Гудзь // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2017. – № 4 (406). – С.138-151.
2. Шейкин Д.А. Кластерная политика регионального развития: лучшие зарубежные практики// Креативная экономика. - 2017 Т.7. с.749-757.
3. Проект Закону України «Про міські агломерації» / URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318.
4. Cavallo, Alberto F., and Roberto Rigobon. The Billion Prices Project: Using Online Data for Measurement and Research. *Journal of Economic Perspectives* Vol. 30, No. 2 (2016). p.151-178.
5. Официальный сайт. Институт региональных инновационных систем/ URL: <http://www.innosys.spb.ru/?id=111>
6. Public Universities and Regional Growth Insights from the University of California Edited by Martin Kenney and David C. Mowery.-2014.
7. Манів, З. О. Регіональна економіка: навчальний посібник : рек. МОНУ / З. О. Манів, І. М. Луцький, С. З. Манів. - Львів : Магнолія 2006, 2011. - 639 с.
8. Бистряков І. К. Проблеми просторового розвитку України з позицій поглядів П. Аберкромбі / І. К. Бистряков, Ю. М. Манцевич // Економіка України. - 2015. - № 9. - С. 39-48.
9. Актуальные вопросы управления региональным развитием : [монография] / под. ред. Г. А. Сульдиной, Р. М. Нуртдинова. – Казань : Казанский государственный университет, 2010. – 368 с.
10. Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 64 p.
11. Technology platforms, from Definition to Implementation of a Common Research Agenda (November 2004). URL: http://ftp.cordis.europa.eu/pub/etp/docs/swd-2013-strategy-etp2020_en.pdf
12. Меньшикова В. И. Инновационный ландшафт устойчивого развития экономики региона // Вестник Тверского государственного университета. Серия Экономика и управление. – 2013. – № 33. – С. 96-107.
13. Логвин, Д. Д. Логвин. Механизм формирования региональных технологических платформ// Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – №7. – с.15-23.
14. Измалкова С.А. Механизмы формирования технологических платформ для целей инновационного развития региональной экономики / С.А. Измалкова //

Экономический анализ: теория и практика. 2011. – №3. – С. 5 - 9.

15. Martens B. An Economic Policy Perspective on Online Platforms. Institute for Prospective Technological Studies Digital Economy Working Paper 2016/05. European Union, 2016. – 60 p.

16. Фролов Д.П. Вариационное поле трансплантации европейских институтов инновационного развития / Д.П.Фролов, И.Д.Полынцев // Журнал экономической теории. – 2017. – № 1. – С. 116-132.

17. Kenney, Martin, and John Zysman. The Rise of the Platform Economy. *Issues in Science and Technology* 32, no. 3 (Spring 2016)

18. Stephen Moss. End of the car age: how cities are outgrowing the automobile <https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/28/end-of-the-car-age-how-cities-outgrew-the-automobile>.

19. G Parker, M Van Alstyne, S Chaudary, W.W.Norton (2016). Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy--And How to Make Them Work for You. W.W.Norton & Company Ltd., March, 2016.

1. Gudz, P.V. (2017), "Theoretical substantiation of the practical implementation of cluster policy in the region", *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no 4 (406), pp.138-151.

2. Sheikin, D.A. (2017), "Cluster policy of regional development: best foreign practices". *Creative economics*, vol.7, pp.749-757.

3. Draft Law of Ukraine "On Urban Agglomerations", URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318.

4. Cavallo, Alberto F. and Roberto Rigobon. (2016), "The Billion Prices Project: Using Online Data for Measurement and Research", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 30, No. 2, pp.151-178.

5. Institute of Regional Innovation Systems, Official website, URL: <http://www.innosys.spb.ru/?id=111>.

6. Martin Kenney and David C. Mowery (2014), "Public Universities and Regional Growth", Insights from the University of California.

7. Lutsky I. M. and Maniv S. Z. (2006), "Региональна економіка: навчальний посібник" [*Regional Economics: Textbook*], - L'viv : Mahnolya, 639 p.

8. Bystriakov, I. K. and Yu. M. Mantsevych (2015), "Problems of spatial development of Ukraine from the point of view of P. Abercrombie", no9, pp. 39-48.

9. Suldina, G.A. (2017), "Topical issues of regional development management", [Актуальные вопросы управления региональным развитием], ed. Suldina, G.A and Nurtdinova, R.M., Kazan, Kazan State University, 368 p.

10. Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support, (2007), Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 64 p.

11. Technology platforms, from Definition to Implementation of a Common Research Agenda (November 2004). URL:

20. Nyman G. S. University-business-government collaboration: from institutes to platforms and ecosystems // *Triple Helix*. 2015. Vol. 2. No. 2. P. 3-20.

21. Грем Макстон, Йорген Рандерс. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату [текст] / Грем Макстон. Йорген Рандерс. - Київ, Пабулум, 2017. - 320 с.

22. Paul Daugherty, H. James Wilson. Human + Machine: Reimagining Work in the Age of Artificial Intelligence. Harvard Business review press. 2018. 256p.

23. Geoffrey G. Parker, Marshall W. Van Alstyne Sangeet Paul Choudary Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy - and How to Make Them Work for You Hardcover – March 28, 2016.

24. Герд Шинсток. Механика и логика региональных инновационных систем. URL:<http://www.innosys.spb.ru/?id=740>.

25. L.J.OToole, K. I. Hanf, P. Hupe, Walter J. M. Kickert, Joop F. M. Koppenjan Managing Implementation Processes in Networks. Article · May 2007.

References

http://cordis.europa.eu/pub/etp/docs/swd-2013-strategy-etp2020_en.pdf

12. Men'shchikova, V.I. (2013), "Innovative landscape of sustainable development of the region's economy", *Bulletin of Tver State University. Series Economics and Management*, no33, pp.96-107.

13. Logvin, D. (2013), "The mechanism of formation of regional technological platforms // Socio-economic phenomena and processes", no7, pp.15-23.

14. Izmalkova, S.A. (2013), Mechanisms of formation of technological platforms for the purposes of innovative development of regional economy / Economic analysis: theory and practice, no3, pp. 5 - 9.

15. Martens B. An. (2016), Economic Policy Perspective on Online Platforms. *Institute for Prospective Technological Studies Digital Economy Working Paper*. European Union, no5, 60 p.

16. Frolov, D.P. and Polyntsev, I.D. (2017), Variational field of transplantation of European institutes of innovative development, *Journal of Economic Theory*, no1, pp.116-132.

17. Kenney, Martin, and John Zysman, (Spring 2016), The Rise of the Platform Economy. *Issues in Science and Technology* vol.32, no. 3

18. Stephen Moss, (2015), End of the car age: how cities are outgrowing the automobile, URL: <https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/28/end-of-the-car-age-how-cities-outgrew-the-automobile>.

19. Parker, G. and Van Alstyne, M. and Chaudary, S. and Norton, W.W. (March, 2016). Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy--And How to Make Them Work for You. W.W.Norton & Company Ltd.

20. Nyman, G. S. (2015), University-business-government collaboration: from institutes to platforms and ecosystems, *Triple Helix*, vol. 2, no2, pp. 3-20.

21. Graham Macston and Jorgen Randers (2017), Керування економічним розвитком для зменшення

безробіття, нерівності та змін клімату [Managing economic development to reduce unemployment, inequality and climate change], Kyiv, Pavulum, 320 p.

22. Paul Daugherty and H. James Wilson (2018), Human + Machine: Reimagining Work in the Age of Artificial Intelligence. *Harvard Business Review Press*, 256p.

23. Parker, Geoffrey G. and Van Alstyne Marshall W. and Sangeet, Paul Choudary (March 28, 2018),

Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy - and How to Make Them Work for You Hardcover.

24. Gerd Schinostock. Mechanics and logic of regional innovation systems, URL: <http://www.innosys.spb.ru/?id=740>.

25. O'Toole, L.J. and Hanf, K. I. and Hupe, P. and Kickert, Walter J. M. and Joop F. M. Koppenjan (May 2007), Managing Implementation Processes in Networks

Аннотация

Петр Гудзь

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТАНОВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКИ ПЛАТФОРМЫ КАК НОВОЙ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В контексте динамических изменений в технологиях и экономике актуализирован вопрос о развитии современной формы организации экономического пространства - экономики платформы. Проведен сравнительный анализ основных свойств экономического кластера и платформы. Определены контуры изменений, происходящих на основе платформенного подхода в бизнесе, политике и социальном взаимодействии в регионе и городах, трансформация целеполаганий региональных властей в формировании новой системы экономических и социальных координат.

Ключевые слова: региональное пространство, форма организации, экономика региона, платформа, платформенный подход, цифровая экономика, облачные вычисления.

Summary

Petro Gudz

THEORETICAL BASIS OF THE PLACEMENT OF THE ECONOMY AS A NEW FORM OF REGIONAL SPACE ORGANIZATION

Abstract. *In the context of dynamic changes in technologies and economics, the question of the development of the modern form of organization of the economic space - the platform economy - has been mainstreamed. The purpose of the article is to determine the theoretical basis for the formation of the platform's economy as the latest form of organization of the regional space. Subjective methods of the research-comparative analysis, systemology, structural-logical, analogy method. The result of the research is the author's definition of the platform economy of the region. It is a form of organization of the economic space based on the network-based way of interaction and interaction of the consumer, producer and provider of relations in the form of a business platform, interests, relations, communications on the basis of consensus priorities and environmental equilibrium within the regional space and time. A comparative analysis of the main properties of the economic cluster and platform was carried out. The contours of changes taking place on the basis of the platform approach in business, politics and social interaction in the region and cities are determined. The transformation of the target definitions of regional authorities in the formation of a new system of economic and social coordinates is outlined. The new roles of regional authorities in the digital economy system are defined: a) a catalyst for social processes in the region that supports civic activity and social activity; b) an arbiter in balancing the economic interests of the platform's participants; c) organizing a dialogue between different platform participants for producing a more favorable development strategy space for life, d) integrator of creation of new digital products, programs, projects of social and economic development of the region on the territory of the region.*

Key words: regional space, form of organization, region economics, platform, platform approach, digital economy, cloud computing.

© Гриценко С.І., 2018

sergiy.gritsenko@gmail.com

Національний авіаційний університет, Київ

НООСФЕРНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянено існуючі теоретичні підходи до ноосферної парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. Виділено напрям економічного розвитку транспортно-логістичних кластерів з урахуванням планетарного впливу й інтересів окремих регіональних спільнот. Окреслено основні чинники формування транспортно-логістичних кластерів. Підкреслено доцільність урахування світових накопичень знань і національних інноваційних систем, які сприяють формуванню кластерних об'єднань у вигляді транспортно-логістичних кластерів як вагомого фактору забезпечення конкурентоспроможності України. Визначено, що в транспортно-логістичній системі кластерного типу фінансовий капітал розглядається як фінансове забезпечення матеріального потоку наряду з інформаційним і сервісним обслуговуванням. Запропоновано графічну модель компонентів ноосферної парадигми розвитку транспортно-логістичних кластерів в умовах глобалізації.

Ключові слова: парадигма, ноосферна економіка, транспортно-логістичні кластери, конкуренція, кооперація.

Постановка проблеми. Ринкова система господарювання в Україні з 1990 р. орієнтувалась в ході реформ на ринкові засади функціонування західного світу, який охопила криза системного характеру, перш за все, внаслідок превалювання парадигми глобального корпоративізму в ліберальних координатах, для якого домінуючою ідеологією є ринковий фундаменталізм, що веде до дедалі зростаючої соціальної нерівності [1, с. 3]. Україна повинна бути готова до адекватної реакції на очікувані зміни, оголошені адміністрацією нового президента США в контексті стратегії розвитку країни. В результаті проводжуваної економічної політики американські трудящі, як і українські, постійно виявляються невідповідними до грубої глобальної конкуренції. У підсумку їх втрати в кожному новому циклі розширення вільної торгівлі постійно перевищують вигоди [1, с. 16]. Втілення ідеї вільного ринку, як концепції неоліберальної економіки у світовому масштабі, вийшло за рамки будь-якого державного впливу з нарощуванням могутності глобального фінансового капіталу, зростанням крупних транснаціональних монополій.

Ліберальне суспільство, де оголошується тільки матеріальна свобода індивіда, добробут і особиста вигода, позбавлене уявлень щодо моральної і соціальної відповідальності, поширення екологічно виважених методів господарювання скорочення рівня майнового розшарування.

Втрата державного регулювання викликає безперервне зростання спекулятивного капіталу, глобальну фінансову кризу, занепад культури і

соціальної солідарності. Поширення у глобальному масштабі нинішніх кризових явищ дають підстави багатьом вченим, експертам для пошуку нової парадигми соціально-економічного розвитку.

З огляду на сучасні проблеми України в контексті світоглядних основ планетарного розвитку приходить усвідомлення того, що не можна розривати і протиставляти економіку і духовно-моральну сферу життя суспільства і людини. Як зазначав В.І. Вернадський у 1931 році, для якого характерна постановка проблем наукового стратегічного передбачення: «Емпіричні поняття різко відрізняються від звичайних понять, від понять філософії зокрема, тим, що вони в науці безперервно піддаються не лише логічному аналізу як слова, але і реальному аналізу досвідом і спостереженням як тіла реальності. ... вони одночасно піддаються впродовж поколінь, безперервно досвіду і спостереженню» [3]. В.І. Вернадський запропонував ідею системи планетарного розвитку про взаємодію суспільства з природою. Визначивши поняття ноосфера як новий стан біосфери у зв'язку з розумною діяльністю людини - вирішальним чинником її розвитку; усе, створене людським розумом, на відміну від природного, первозданного [4, с. 632]. Ноосферне бачення економічного розвитку як етап еволюції біосфери з державним регулюванням суспільних відносин в інтересах людства, суперечить неоліберальній доктрині ринкової економіки постіндустріального розвитку з його негативними наслідками глобальної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку В. Оскольського і Г. Яцюка неможливо знайти новий шлях економічного розвитку в умовах глобалізації без врахування її планетарного впливу і соціокультурних особливостей національних держав та інтересів окремих регіональних спільнот на протидію інтересам крупного капіталу і суспільства споживання [2, с. 10].

Визначення певної парадигми – це спрощена абстракція реальності, зазначає Фредерік Лалу. Кожна парадигма охоплює різні попередні парадигми і виходить за їх межі [5, с. 77]. Послідовні стадії людського й організаційного розвитку на певний період розгляду акумулюються разом у вигляді різних організаційних моделей на основі панівного світогляду та людської свідомості.

Войнарченко М.П. вважає, що треба зробити висновок про одночасне виникнення проблеми зміни парадигми управління конкурентоспроможністю національної економіки, яка полягає у формуванні нової економічної політики регіонів, заснованої на кластерних об'єднаннях [6, с. 43].

В умовах глобалізації посилюються конкуренція на ринках товарів і послуг, а тому потрібні нові форми галузевої взаємодії, які посилять позиції кожного окремого підприємства. Основоположник кластерної теорії М. Портер акцентує на тому, що кластери краще, ніж галузі, використовують важливі зв'язки, взаємодоповнюваність галузей, поширення технології, досвіду, інформації, маркетинг, а також усвідомлення потреб споживача, що пронизує фірми і галузі [7, с.265].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні знову з'явився загальносвітовий запит на нову парадигму соціально-економічного розвитку з використанням кластерного підходу, де домінуючою силою постає розум людини, на чому наполегливо наголошував в минулому столітті В.І. Вернадський.

Формування цілей статті. Визначення ноосферної парадигми розвитку транспортно-логістичних кластерів як базової дійсності людської еволюції, спрямованої на досягнення соціального блага та забезпечення прогресу людства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У графічній моделі представлені компоненти ноосферної парадигми розвитку транспортно-логістичних кластерів в умовах глобалізації (рис. 1.). В глобальному просторі людської цивілізації людський розум повинен навчитись розумно управляти своїм власним творінням –

багатством, наслідками якого є «суспільство масового споживання» з антагоністичним протиріччям власного руйнування духовно-моральної сфери відтворення життя, заради єдності людей.

Відмітними особливостями ноосферної економіки є зростання наукомісткості ВВП і безперервність освіти як пріоритетні потреби людини, на основі постійного освоєння нових планетарних знань. Світові накопичення знань і національні інноваційні системи сприяють формуванню кластерних об'єднань у вигляді транспортно-логістичних кластерів як вагомого фактору забезпечення конкурентоспроможності України, яка має значний транзитний потенціал.

Світова практика показує, що успішніше розвиваються регіони, на території яких сформовані і функціонують кластери. Об'єднання підприємств у формі кластерів базуються на територіальній локалізації підприємств певної галузі, які характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного. Крім того, встановлена залежність між наявністю кластерів і рівнем життя населення: чим вищий рівень кластеризації, тим вищий рівень життя населення. Це засновано на узгодженні одночасно економічних і соціальних цілей. Реалізувати цю ідею можна, тільки зосередивши увагу на нововведеннях і конкуренції, працюючи при цьому на ринок, а не проти нього. Соціальні програми повинні передбачити підготовку фахівців для успішної практичної роботи безпосередньо в системі ринку, але ні в якому разі не окремо від неї. Зусилля, спрямовані на вирішення таких соціальних питань, як забруднення довкілля і висока вартість медичного обслуговування, повинні спиратися на реформи і конкуренцію, а не перекладати тягар витрат на інші соціальні групи [7, с. 34].

З переходом до кластеризації істотно підвищується роль регіональних і місцевих органів влади, що пов'язано зі значним впливом традицій, історичних і культурних властивостей регіонального середовища. Це визначає можливість впливу регіональної влади і активізацію інтеграційних процесів в економіці на мезорівні.

Розгляд визначення поняття «транспортно-логістичні кластери» в проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» від 29.08.2008 р. засвідчує, що це один із видів кластерів, які містять комплекс інфраструктури і компаній, які спеціалізуються на зберіганні, супроводженні і доставці вантажів та операторів. Зазначено, що такий кластер може включати

також організації, які обслуговують об'єкти портової інфраструктури; компанії, які спеціалізуються на морських, річних, наземних, повітряних перевезеннях; логістичні комплекси та інші. Транспортно-логістичні кластери розвиваються в регіонах, які мають значний

транзитний потенціал [8]. На жаль, цей документ поки що не дістав схвалення Верховної Ради України, проте поклав початок процесу формування інституціонального середовища для реалізації кластерної моделі розвитку економіки України.

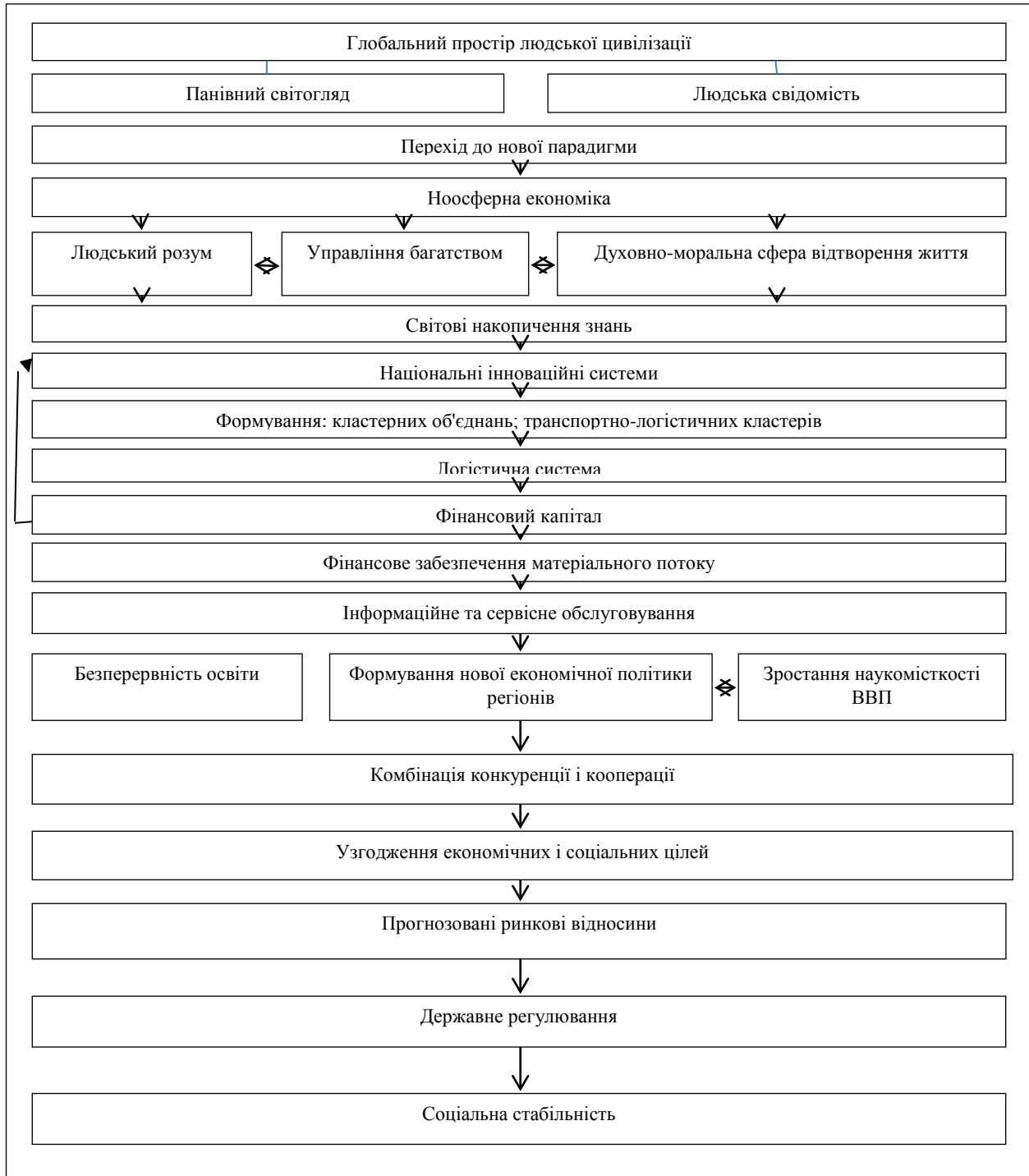

Рис. 1. Графічна модель компонентів ноосферної парадигми розвитку транспортно-логістичних кластерів в умовах глобалізації

На нашу думку, транспортно-логістичні кластери – це природно взаємозв'язані і взаємозалежні ланки логістичної системи з ключовим статусом транспортного посередника,

який здійснює міжорганізаційну координацію та забезпечує синергетичний ефект [9, с. 52].

Основними чинниками формування транспортно-логістичних кластерів є:

1. Наявність конкурентоздатних підприємств транспорту (високий рівень продуктивності праці, прибутковості, вартості корпоративних прав, кваліфікації кадрів, новий рухомий склад, здійснення міжнародних перевезень, застосування нових інформаційних технологій).

2. Конкурентоспроможність регіону, де розміщений кластер (вигідне географічне положення, зокрема наявність міжнародних транспортних коридорів, навчальних закладів для підготовки високопрофесійних кадрів організацій, які займаються комплексним дослідженням ринку, високий рівень залучення іноземних інвестицій).

3. Територіальна локалізація. Основні учасники кластера розміщені територіально на незначній відстані, критерієм чого може служити високий рівень спеціалізації регіону.

4. Велика чисельність підприємств.

5. Активна взаємодія і взаємозв'язки між учасниками кластера. Ця співпраця можлива між головною компанією і постачальниками, транспортними підприємствами, навчальними закладами, науково-дослідними установами.

Якість транспортного обслуговування залежить від правильності підбору рухомого складу, чим займається координаційно-логістичний центр кластера. Крім того, цей центр виконує прогнозування, управління, збір і обробку замовлень, інформаційне забезпечення. За рахунок цього скорочується час простоїв під завантаженням, порожній пробіг, забезпечується надійність перевезень, страхування.

Одним зі шляхів побудови нової економіки на рівні міждержавної координації, взаємодії, кооперації, об'єднань виробничих, транспортних, інституційних, фінансових та наукових організацій належать визнати транспортно-логістичні кластери. Нова економіка – це не лише належно урегульовані та прогнозовані ринкові відносини, а переплетіння ринку, державного регулювання та соціальної стабільності [10, с. 28]. Транспортно-логістичні кластери, як шляхи поєднання регіональних економік держав, при наданні їм міждержавного статусу, змогли б покращити ситуацію у формуванні нової економічної політики регіонів світу, розумних критеріїв економічної поведінки і споживання у єдиній світогосподарській системі.

Кластерні утворення виникають не по волі конкретного законодавця. Вони те, що є насправді [11, с. 356]. На практиці в єдиній світогосподарській системі панує фінансовий капітал, який може стати складовою активністю кластерних утворень. В транспортно-логістичній системі кластерного типу фінансовий капітал

розглядається як фінансове забезпечення матеріального потоку наряду з інформаційним і сервісним обслуговуванням. Це цілеспрямований рух фінансових ресурсів, циркулюючих в логістичній системі між логістичною системою і зовнішнім середовищем, що постійно змінюється. Зміна ролі фінансової олігархії в господарському житті вимагає нетрадиційних концептуальних підходів до дослідження і логістичних фінансових потоків. Управління фінансовими потоками сприяє прискоренню обігу капіталу, відкривається можливість створення додаткових ресурсів, які можуть інвестуватися в розвиток і інновації, а також перевірки оптимальності схем руху економічних потоків. Фінансовий капітал, як елемент системи кластерних утворень, у подальшому не буде залишатись постійною загрозою потрясіння глобального і регіонального ринків.

У кластерних утвореннях наочніше представлена єдність в множині, що відповідає розумінню ноосферної економіки. Пошук близькості різнорідних структур може стати способом поєднання зовні непоєднуваного (економічного і неекономічного, економічного і морального, і т.п.) [11, с. 357]. Це сфера людської діяльності, що формується на основі синтезу ідей відкритої, конкурентної, моральної та розумної організації господарювання відповідно до закономірностей біосферного розвитку та ідей державного регулювання суспільних відносин.

Як у логістичних мережах між різнорідними комплексами активностей, так і в регіональних кластерах спостерігається комбінація конкуренції та кооперації так, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно проводити конкурентну боротьбу в інших [6, с. 49; 11, с. 357]. Для України це є ідеальним способом розвитку економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових відносин.

Створення кластерів сприятиме зростанню продуктивності та інноваційній активності підприємств, які входять до складу кластера, а також підвищенню інтенсивності розвитку малого і середнього підприємництва, активізації залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів розміщення кластерів, що в кінцевому результаті дозволить збільшити кількість робочих місць, заробітну плату, надходження до бюджетів усіх рівнів, підвищити стійкість і конкурентоспроможність економіки регіонів [8].

Висновки. Запропонована графічна модель компонентів ноосферної парадигми розвитку транспортно-логістичних кластерів в умовах глобалізації є одним з найбільш ефективних

інструментів формування і розвитку конкурентоспроможності і економічного зростання регіону, держави.

Транспортно-логістичний кластер як добровільне об'єднання охоплює транспортні підприємства, логістичних посередників, представників органів місцевої влади, науково-дослідні інститути, громадські об'єднання економістів як інститути громадянського суспільства для формування відповідної політики підтримки переходу до ноосферної економіки і забезпечення консенсусного узгодження інтересів всіх соціальних груп, у

процесі ефективного функціонування якого потрібні сучасний рухомий склад, висококваліфіковані трудові ресурси, законодавча база, координаційно-логістичний центр. Основною системоутворюючою ознакою, зорієнтованою на стабільний прогрес у майбутньому і заснованою на імперативі розумної поведінки людини, є підвищення соціально-економічної, екологічної ефективності перевезень вантажів і пасажирів, оскільки усі учасники об'єдналися в кластер для досягнення спільної мети – добробуту людей, збереження довкілля для прийдешніх поколінь.

Список літератури

1. Шановні читачі! // Економіка України №5-6, 2017. – С. 3.
2. Оскольський В.В. Громадські об'єднання економістів як інститут формування ноосферної парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації / В.В. Оскольський, Г.В. Яцюк // Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. Матеріали Х Пленуму Правління Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: АВД Плюс. – 2015. – С. 3-29.
3. Вернадский В.И. Проблема времени в современной науке / В.И. Вернадский // Изв. АН СССР. 7-я сер. ОМЕН. – 1932. - №4. – С. 511-541; [Электронный ресурс] // Око планеты. Наука и техника. 2.10.2010 – Режим доступа: <https://okoplanet.su/science/sciencehypothesis/49671-vi-vernadskij-problema-vremeni-v-sovremennoj.html>
4. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Оникс: Мир и образование, 2009. – 1360 с.
5. Лалу Ф. Компанії майбутнього / Ф. Лалу. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. – 543 с.
6. Войнаренко М.П. Роль кластеризації в стратегіях інституційного розвитку соціально-економічних систем за умов глобалізації / М.П. Войнаренко // Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. Матеріали Х Пленуму

- Правління Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: АВД Плюс. – 2015. – С. 42-54.
7. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М.: Вильямс, 2005. – 608 с.
8. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні», від 29.08.2008 р. [Електронний ресурс] // Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності. Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164
9. Гриценко С.И. Транспортно-логистические кластеры в Украине: пути становления и развития / С.И. Гриценко – Серия «Логистические инновации в коммерции»; Науч. ред. д-р. экон. наук, профессор В.В. Щербаков. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2009. – 218 с.
10. Оскольський В.В. Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України / В.В. Оскольський // Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України. Матеріали ІХ Пленуму Правління Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Серж. – 2014. – С. 3-29.
11. Афанасенко И.Д. Экономическая логистика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. / И.Д. Афанасенко, В.В. Борисова. – СПб.: Питер, 2013. – 432 с.

References

1. *Shanovni chytachi!* // Ekonomika Ukrainy №5-6, 2017. – S. 3.
2. Oskolskyi V.V. *Hromadski obiednannia ekonomistiv yak instytut formuvannia noosfernoi paradyhmy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii* / V.V. Oskolskyi, H.V. Yatsiuk // Hromadianske suspilstvo i formuvannia novoї paradyhmy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii. Materialy X Plenumu Pravlinnia Spilky ekonomistiv Ukrainy ta Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii. – K.: Vydavnytstvo «AVD Plus». – 2015. – S. 3-29.
3. Vernadskyi V.Y. *Problema vremeny v sovremennoi nauke* / V.Y. Vernadskyi // Yzv. AN SSSR.

- 7-ya ser. OMEN. – 1932. - №4. – S. 511-541; [Электронный resurs] // Oко планеты. Nauka y tekhnika. 2.10.2010 – Rezhym dostupa: <https://okoplanet.su/science/sciencehypothesis/49671-vi-vernadskij-problema-vremeni-v-sovremennoj.html>
4. Ozhehov S.Y. *Tolkovyyi slovar russkoho yazyka* / S.Y. Ozhehov. – M.: «Yzdatelstvo Onyks»: ООО «Yzdatelstvo «Myr y obrazovanye», 2009. – 1360 s.
5. Lala F. *Kompanii maibutnoho* / F. Lala. – Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2017. – 543 s.
6. Voinarenko M.P. *Rol klasterizatsii v stratehiakh instytutsiinoho rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system za umov hlobalizatsii* / M.P. Voinarenko // Hromadianske

suspilstvo i formuvannya novoi paradyhmy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii. Materialy X Plenumu Pravlinnia Spilky ekonomistiv Ukrainy ta Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – K.: Vydavnytstvo «AVD Plus». – 2015. – S. 42-54.

7. Porter M. *Konkurentsya* / M. Porter. – M.: Yzdatelskyi dom «Vyliams», 2005. – 608 s.

8. Proekt rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii stvorennia klasteriv v Ukraini», vid 29.08.2008 r. [Elektronnyi resurs] // Departament investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti. Rezhym dostupu: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164

9. Hrytsenko S.Y. *Transportno-lohystycheskye klasteri v Ukrainie: puty stanovleniia y razvytiia* / S.Y. Hrytsenko – Seryia «Lohystycheskye ynnovatsyy v kommersyy»; Nauch. red. d-r. ekon. nauk, professor V.V. Shcherbakov. – SPb.: Yzd-vo SPbHUUФ, 2009. – 218 s.

10. Oskolskyi V.V. *Klasterizatsiia – vahomyi faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy* / V.V. Oskolskyi // Klasterizatsiia – vahomyi faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy. Materialy IX Plenumu Pravlinnia Spilky ekonomistiv Ukrainy ta Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – K.: PP firma «Serzh». – 2014. – S. 3-29.

11. Afanasenko Y.D. *Экономическая логистика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения.* / Y.D. Afanasenko, V.V. Borysova. – SPb.: Pyter, 2013. – 432 s.

Аннотация

Сергей Гриценко

НООСФЕРНАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Рассмотрены существующие теоретические подходы к ноосферной парадигме социально-экономического развития в условиях глобализации. Выделено направление экономического развития транспортно-логистических кластеров с учетом планетарного влияния и интересов отдельных региональных сообществ. Очерчены основные факторы формирования транспортно-логистических кластеров. Подчеркнута целесообразность учета мировых накопленных знаний и национальных инновационных систем, которые способствуют формированию кластерных объединений в виде транспортно-логистических кластеров как весомого фактора обеспечения конкурентоспособности Украины. Определено, что в транспортно-логистической системе кластерного типа финансовый капитал рассматривается как финансовое обеспечение материального потока наряду с информационным и сервисным обслуживанием. Предложена графическая модель компонентов ноосферной парадигмы развития транспортно-логистических кластеров в условиях глобализации.

Ключевые слова: парадигма, ноосферная экономика, транспортно-логистические кластеры, конкуренция, кооперация.

Summary

Sergiy Gritsenko

NOOSPHERIC PARADIGM OF DEVELOPMENT OF TRANSPORT-LOGISTIC CLUSTERS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

An existing theoretical approaches to the noospheric paradigm of socio-economic development in globalization conditions were considered in the article. The purpose of the article is determination of the noospheric paradigm of development of transport-logistic clusters as base reality of human evolution, which is intended to achievement of the social goods and provision of humanity progress. Direction of economic development of transport-logistic clusters by taking into account planetary influence and interests of separate regional associations were distinguished. The main factors of forming of transport-logistic clusters were outlined. The expediency of taking into account of world accumulations of knowledge and national innovative systems which are promoting the formation of cluster associations in the form of transport-logistic clusters as a significant factor of providing of competitiveness of Ukraine was underlined. It is determined that in the transport-logistic system of cluster type a financial capital is examined as a financial service of material stream along with informative and service services. The graphic model of components of the noospheric paradigm of development of transport-logistic clusters in the conditions of globalization is offered. A transport-logistic cluster as a voluntary association includes are transport enterprises, logistic mediators, representatives of organs of local-authority, research institutes, institutes of civil society. For the effective functioning of transport-logistic cluster needed: modern rolling stock, highly skilled labour resources, legislative base, coordinating-logistic center. The main systemically important an attribute, orientated on the stable progress in the future and based on the imperative of an intelligent human behavior, is an increase of socioeconomic, ecological effectiveness of transportations of goods and passengers. The general intent of all participants, which united in a cluster, is welfare of people, preservation of the environment for future generations.

Keywords: paradigm, noosphere economy, transport-logistic clusters, competition, cooperation.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2018

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СУЧАСНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Досліджуються проблеми формування та розвитку інвестиційної привабливості сучасних форм організації економіки регіону. Розглянено підходи до визначення категорії «інвестиційна привабливість регіону», запропоноване власне визначення, сформоване на основі маркетингового підходу, який стає пріоритетним в розвитку сучасних форм організації економіки регіону. Проаналізована успішна практика і досвід Ірландії та Франції у сфері реалізації політики інвестиційної привабливості економіки регіонів. Визначені напрямки, засоби та інструменти регіонального менеджменту та маркетингу, які доцільно застосовувати в процесах формування інвестиційної привабливості сучасних форм організації економіки регіону.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, економіка регіону, форми організації, маркетинговий підхід, регіональний маркетинг, регіональний менеджмент.

Постановка проблеми. Просторові форми організації економіки регіону забезпечують взаємозв'язки елементів внутрішнього та зовнішнього середовища, узгоджують структурно-параметричні та просторово-часові елементи простору, упорядковують усю сукупність функціонуючих територіальних структур (структура розселення, структура виробництва, транспортна структура, структура природокористування тощо), об'єднаних структурами управління, відповідно до цілей та умов соціально-економічного розвитку території сформованих з урахуванням потреб та інтересів цільових аудиторій. Будь-який рівень організації просторових форм економіки регіону повинен управляти своєю інвестиційною привабливістю: формувати, розвивати, змінювати, модифікувати, зберігати, використовувати, знижувати тощо. Інвестиційна привабливість виступає для інвестора гарантом безпеки вкладення коштів у конкретний регіон, тобто підтверджує його здатність конкурувати і забезпечити інвестору запланований результат. Інвестор розглядає регіон «не тільки як функціонально-компонентну, структурно-галузеву цілісність, а й просторову, що передбачає певне розміщення компонентів природного, соціального і економічного середовищ у просторі, їх просторову неподільність» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорії просторової організації, просторові концепції сформували ключові теоретичні положеннями методологічних засад регіонального менеджменту та маркетингу, вони обґрунтовують закономірності територіально-просторового розвитку, міжрегіональних зв'язків і дозволяють визначати концептуальні засади співробітництва в спільній реалізації інструментів муніципального маркетингу

(наприклад, концепції Е. Говарда, Т. Гарньє, А. Сорія-і-Мата, які сформували основні форми організації розселення – зонально-сателітарну, сітчасту та лінійну, концепцію гармонійного розвитку природи і суспільства, концепції критичної маси, «вирівнювання» та «поляризованого» розвитку територіальних систем та інші [3]). Розвиток регіональних кластерів підприємств, активізація інвестиційної діяльності, інвестиційне забезпечення регіонального розвитку, чинники формування та розвитку інвестиційної привабливості регіону, методи її оцінки розглядають учені Л. Біловодська [4], І. Вахович [5], С. Ішук [6], О. Кузьменко [7], О. Лашенко [8], Г. Корепанова [9], Л. Петкова та В. Проскурін [10], О. Савлук [11], Т. Уманець [13], О. Ястремської [14], Л. Шевчук, С. Шульц, М. Мельник, С. Щеглюк [15] та інституції (Інститут регіональних досліджень НАН України імені М. Долишнього, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій; Київський міжнародний інститут соціології; Держкомстат України; BERI; Єврорейтинг; Експерт-Рейтинг; Рейтинг ТОП-100).

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів інвестиційно привабливості просторових форм організації економіки регіону та визначення напрямків, засобів та інструментів регіонального менеджменту та маркетингу, спрямованих на активізацію політики інвестиційної привабливості регіонів України:

Виклад основного матеріалу. Сучасний підхід розглядає інвестиції як основу господарської діяльності держави, регіону, міста або окремого підприємства, передбачає перехід до довгострокового системного управління інвестиційною діяльністю, в основі якого

клієнтозорієнтованість і партнерство, чітке визначення цільових аудиторій та їхніх потреб, формування гнучкої регіональної інвестиційної політики, використання як традиційних, так і нетрадиційних інструментів підвищення, збереження, а подекуди і зниження, інвестиційної привабливості регіону. Регіони виступають не тільки як об'єкти управління та впливу, але і як суб'єкти, які здійснюють такий вплив через органи місцевого управління та відповідні організації (центри, агенції тощо).

Умовою розвитку просторових форм організації економіки регіону є формування економіки, що базується на новому технологічному укладі, «побудована на інноваційному типі, спирається не тільки на ресурсозбереження, високі та інформаційні технології, але й на інтелектуалізацію усєї виробничої діяльності». Інновації набувають рис визначного фактора економічного зростання в сучасному постіндустріальному суспільстві та сучасній науково-технічній революції, яку деякі західні спеціалісти назвали революцією у технології, економіці та соціальній сфері [2]. Змінюється роль інвестицій, які довгий час розглядалися як основне структурне джерело економічного розвитку країни, поряд з факторами виробництва. Країни, регіони, міста сьогодні по-іншому працюють над своєю інвестиційною привабливістю, програми просування якої орієнтують на чітко визначеного інвестора з унікальним інвестиційним продуктом (такий, що містить економічну, екологічну, естетичну, соціальну, громадську складову).

Категорія «інвестиційна привабливість» (ІП) достатньо вживана, хоча в науковій термінології є новою і використовується переважно при характеристиці і оцінці об'єктів інвестування, рейтингових оцінках, стратегічних програмах розвитку територій тощо. В економічній літературі досі так і не склалося єдиної думки про поняття «інвестиційна привабливість» стосовно просторових форм організації економіки регіону, не розроблено єдиного підходу до визначення його сутності та наповнення. Елементарне визначення інвестиційної привабливості регіону можна сформулювати так: «здатність регіону привертати капітал з метою подальшого збільшення». Однак більшість науковців підтримує думку, що інвестиційна привабливість просторових регіону – складна економічна категорія, на основі якої формується характеристика спроможності регіону залучати капітал [16].

Нами виділено низку теоретичних підходів до визначення категорії «інвестиційна привабливість регіону» (ІПР): інвестиційний,

інтегральний, середовищний, факторний, маркетинговий.

За інвестиційним підходом І. Ройзман, І. Гришина, О. Шахназаров [17] трактують ІП як сукупність об'єктивних ознак, властивостей, засобів і можливостей, що обумовлюють потенційний платоспроможний попит на інвестиції. О. Лащенко [18] вважає, що інвестиційна привабливість території визначається, з одного боку, рівнем розвитку статичних (географічне розташування, кліматичні умови, природні ресурси) та інерційних (інфраструктура, екологія, виробничо-господарський комплекс) елементів потенціалу території, а з іншого – активністю динамічних елементів (професійність і кваліфікація управлінців; партнерство влади, бізнесу і громадськості; регуляторна політика; корпоративна культура і громадська думка, що виявляється в заходах інвестиційної політики. У позиції О. Лащенко простежується інтеграційне спрямування категорії «інвестиційна привабливість». Пізніше І. Ройзман визначив інтегральну інвестиційну привабливість регіону як зведений рівень об'єктивних соціально-економічних, природно-географічних і екологічних показників, які характеризують умови господарського розвитку регіону і позитивно або негативно впливають на формування інвестиційної активності в ньому [19]. На основі дослідження еволюції теорії оцінки інвестиційної привабливості регіону Л. Філімонова та Н. Городинська [20] в рамках інтегрального підходу запропонували достатньо цікаве визначення: «Інвестиційна привабливість регіону – інтегральна оцінка, яка дозволяє визначити перспективність розвитку регіону, прибутковість від розміщення інвестицій у регіоні в умовах ризику і невизначеності, властивих об'єкту інвестування».

Середовищний підхід до розуміння інвестиційної привабливості досить чітко окреслений М. Крейніною: «Інвестиційна привабливість – це не тільки фінансово-економічні показники, це модель кількісних і якісних показників – оцінок зовнішнього середовища і внутрішнього позиціонування об'єкта у зовнішньому середовищі, оцінка його фінансового, технічного потенціалу, що дає змогу варіювати кінцевий результат» [21]. Подібний до попереднього факторний підхід, за яким інвестиційну привабливість регіону розуміють як сукупність чинників, які зумовлюють поведінку діючих і потенційних суб'єктів інвестиційної діяльності з погляду вкладення інвестицій у розвиток регіональної економіки. Л. Петкова та В. Проскурін [22] при

розгляді ІІ оперують поняттями об'єктивних і суб'єктивних умов, сукупність яких або сприяє, або перешкоджає процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і мікрорівнях. За середовищним і факторним підходом інвестиційна привабливість регіону – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів та передумов для інвестування, що кількісно виражається в обсязі капітальних вкладень, які можуть бути залучені в регіон, виходячи з властивого йому інвестиційного потенціалу та рівня інвестиційних ризиків.

Зазначені підходи безпосередньо пов'язані з маркетинговим підходом, адже найважливішим чинником маркетингового середовища є споживач територіального продукту, в нашому випадку – інвестор, налагодження довготривалих партнерських взаємовигідних відносин з яким формує стійку інвестиційну привабливість регіону. Інвестиційна привабливість – «це не просто привабливість об'єкта інвестування, це привабливість продавця об'єкта інвестування» [23], у нашому випадку – привабливість регіону. Інвестиційна привабливість визначає переваги інвестора при виборі конкретного об'єкта інвестування (проекту, організації, міста, регіону тощо).

Об'єктивно існуючі характеристики регіону не завжди є мірилом його інноваційної привабливості, тому необхідно враховувати суб'єктивний фактор у процесі прийняття інвестиційного рішення. «Інвестор може недооцінювати потенціал регіону і переоцінювати ризики, якщо регіон не відповідає його суб'єктивним вимогам. Тому при визначенні інвестиційної привабливості регіону необхідно брати до уваги інтереси різних категорій інвесторів, оскільки одні інвестори зацікавлені в отриманні стабільного доходу від вкладених інвестицій при мінімальному ризику, інші націлені на розвиток бізнесу, треті – на вирішення державних завдань» [24].

Орієнтація на інтереси, переваги та вимоги інвестора простежуються у багатьох визначеннях. Автори підкреслюють цілком природне бажання та наміри потенційного інвестора у задоволенні власних інтересів: отримати максимальний прибутку, збільшити капітал, знизити вартість ресурсів, мінімізувати можливі ризики. Поза увагою залишаються соціально-відповідальні, соціально-етичні, партнерські, паритетні аспекти ІІ (основа концепцій соціально-етичного та партнерського маркетингу територій), коли інвестор, «заходячи» в регіон, бере на себе розв'язання регіональних проблем (використання місцевих трудових ресурсів, представленість місцевих

продуктів у нових торговельних закладах, створення соціальної інфраструктури тощо), отримуючи законні преференції, супровід і підтримку від органів місцевої влади, злагоду у стосунках з громадськістю, органічний вхід на регіональний ринок. Наприклад, сьогодні у м. Чернівці активно будують нові житлові комплекси (28 новобудов на 240 тис. населення), і хоча соціальна інфраструктура проектом передбачена (дитячі дошкільні установи, школи, громадські зони), жодної нової установи не відкрито.

Ми визначаємо інвестиційну привабливість регіону на основі маркетингового підходу так: «Інвестиційна привабливість регіону виражає рівень задоволення очікувань бенефіціарів інвестиційної діяльності від універсальних (об'єктивних і суб'єктивних) умов (ознак, переваг, уявлень, можливостей та обмежень) для залучення інвестицій та трансформації їх у проекти, виробництва, продукцію та послуги, сформованих у рамках певної просторової форми організації економіки регіону». Зазначимо, що інвестиційна привабливість певної просторової форми організації економіки регіону не тільки буде різною з огляду на відмітності організаційних форм і типів, вона буде різною для різних груп інвесторів, оскільки це синтез об'єктивних і суб'єктивних уявлень про цілі, форми, напрямки, інтереси, корисність, вигоди, переваги інвестицій. Саме сукупність властивостей та ознак, чинників та умов, можливостей та обмежень, засобів та інструментів впливає на рішення стратегічного інвестора вкладати інвестиційні кошти в економіку конкретного регіону. Такі умови встановлюються, формалізуються, змінюються, «охороняються», регулюються територіальними органами влади, їх специфіка визначається «традиціями та практикою господарських і соціальних відносин територіальної громади» [25].

Маркетинговий підхід до політики інвестиційної привабливості економіки регіону передбачає багатоваріантність регіонального розвитку, різноманітність варіантів взаємодії та партнерських моделей, відбір ефективних технологій, методів й інструментів її реалізації. Вдалий приклад чітко сформульованої маркетингової політики демонструє досвід уряду Ірландії та її регіонів щодо залучення іноземних капіталовкладень, результат якої полягає в тому, що на сьогодні понад 2/3 від усієї продукції промислового виробництва здійснюється іноземними компаніями. Країна лідирує в рейтингах гнучкості й адаптації робочої сили та рейтингах наявності кваліфікованого персоналу,

столиця країни м. Дублін займає перше місце у світі за показниками людського капіталу. В країні створене унікальне соціальне й економічне середовище: 1/3 населення молодше 25 років; найбільш зростаюча економіка в Євразії – зростання на 5,2% в 2016 році; скорочення безробіття за останні 3 роки; 78% учнів шкільного віку отримують освіту (UNESCO, 2014 р.); рівень освіти третього рівня становить >22% вище середнього показника в ОЕСР; понад 30% студентів навчаються за технологічними, інженерними та математичними спеціальностями; 7-ме місце у світі за інноваціями (The Global Innovation Index); витрати на оплату праці залишалися відносно стабільними порівняно з іншими країнами ЄС; рівень продуктивності приблизно на 40 пунктів перевищує базовий сценарій ЄС-27; за прогнозом Mercer 2016 Cost of Living, Ірландія знаходиться нижче таких міст, як Лондон, Париж, Цюрих, Женева, Нью-Йорк, Сідней та інші [26].

Залученням інвестицій в Ірландію та її регіони опікується державне відомство – Агентство з індустріального розвитку Ірландії (The Industrial Development Authority/IDA Ireland). Важливими стратегічними платформами для виходу на ринки ЄС для іноземних компаній є Центр фінансових послуг (International Financial Services) у Дубліні (операції з переміщення іноземної валюти, міжнародний фінансовий менеджмент, страхування, трастове управління інвестиціями, власники яких є нерезидентами Ірландії) та вільна зона Шенон (10%-ий податок (замість звичайних 28%), яким обкладалися ремонт і обслуговування авіаційного транспорту, торгові операції, пов'язані з функціонуванням аеропорту, офшорна банківська і трастова діяльність). У країні високими є витрати на освіту – 4,97% ВВП [27], державне фінансування освітніх закладів складає 90% (щорічні гранти та одноразові субсидії на капітальні витрати).

Франція у рамках сучасної регіональної політики активізації нових форм просторових форм організації економіки регіону пропонує практику створення «полісів зростання», що передбачає організацію на певній території взаємопов'язаних виробництв, дослідницьких установ і центрів з підготовки кадрів (Південь – Піренеї (аерокосмічний комплекс м. Тулуза), Рона – Альпи (ядерний комплекс в Греноблі), Бретань (підприємства та наукові інститути у сфері електроніки)) [28]. У 2004 р. прийнята нова стратегія промислового розвитку територій «Кластери конкурентоспроможності» (*pôles de compétitivité*) [29], спрямована на збільшення привабливості місцевих територій для інвесторів і підприємств. Дослідження, присвячені аналізу

впливу розвитку кластерів на економічне зростання регіонів, попри плюралізм думок, визнають необхідність подальшого розвитку цього напрямку регіональної політики з урахуванням всіх існуючих на даний час економічних проблем [30].

Франція демонструвала низку цікавих інструментів регіональної політики, спрямованих, в основному, на нівелювання розбіжностей між столицею та провінцією, містом і сільською місцевістю. У 1964 р. була введена субсидія на децентралізацію, яка передбачала компенсацію за переміщення промислових виробництв з Паризького регіону в інші райони країни: 1) грант розміром до 25000 франків на кожне робоче місце, створене в новому місці розташування бізнесу (для малого і середнього бізнесу перша частина програми діяла в разі переміщення в будь-яку зону, крім Паризького регіону; для великих фірм – тільки в разі переміщення у сфері регіонального розвитку); 2) грант кожному співробітнику компанії, який дав згоду на переміщення разом з фірмою. Однак можливість отримувати та неконтрольовано розподіляти соціальні трансферти, внаслідок політики перерозподілу може знизити стимули регіонів до пошуку/створення привабливих поселенських, інвестиційних, бізнесових умов.

З прийняттям у 1999 році французьким урядом закону «Про політику регіонального розвитку» використовується принципово новий підхід до регіональної політики, так званий поліцентричний мережевий підхід: зміцнення внутрішніх чинників економічного зростання, диференціація політики залежно від регіону, зростання значення місцевої ініціативи, партнерства та співучасті. Регіональна політика відходить від прямої фінансової підтримки і сьогодні переважно базується на грантовому фінансуванні стратегій та програм, що реалізуються місцевими органами влади. Мережа формується містами як «рушіями» розвитку відповідних регіонів, тому необхідно зосередитися на їхньому розвитку та на розвитку зв'язків між окремими містами, між містами, передмістями та містами-супутниками. Крім того, закон підкреслює принцип взаємодоповнюваності та симбіозу між міськими і сільськими районами. У рамках кластерного підходу у Франції реалізований пілотний проект підтримки місцевих промислових мереж.

Висновки. Переваги геопросторового розташування є вагомим чинником конкурентних переваг регіонів, що супроводжується явищем так званої територіальної конкуренції. Периферійне розташування може звести нанівець усі програми соціально-економічного розвитку регіону. Тому

необхідно формувати такі правила і норми, при яких на територію регіону залучаються інвестиції, розміщується виробництво, бізнес і сервіси, які збільшують привабливість і конкурентоспроможність території, підвищують її капіталізацію, оскільки приваблює населення, відвідувачів, підприємницький та інвестиційний капітали. У стратегії просторового розвитку регіонів необхідно включати напрямки, пов'язані зі створенням спеціальних зон та вузлів розвитку (вже оформлених та потенційних), які за рахунок постійного припливу інвестицій будуть збільшувати привабливість цих місць і зон і здійснюють вузлову і точкову капіталізацію території. Такі вузли та точки зростання необхідно перетворювати на «локомотиви розвитку» регіону. У такому разі об'єктами управління стає не просто вся територія регіону, на підтримку і розвиток якої завжди не вистачає ресурсів, а конкретні точки і планувальні зони.

Успішна практика та досвід зарубіжних країн підтверджують необхідність активізації політики інвестиційної привабливості регіонів України в сучасних формах просторової організації за визначеними напрямками, з використанням засобів та інструментів регіонального менеджменту та маркетингу:

- мінімізація кримінальної та корупційної складових економічних та суспільних відносин;
- ліквідація прямих або опосередкованих економічних інтересів бюрократії, пов'язаних з діяльністю бізнес-структур;
- забезпечення прозорості прийняття рішень, підзвітності, а також формування дієвих механізмів відповідальності чиновників перед суспільством;
- стимулювання створення інвестиційно-активних корпоративних структур і поліпшення їх іміджу за межами регіону;
- підтримка перспективних корпоративних структур, виведення їх з мікро- на мезорівень;
- створення особливих (спеціальних) економічних зон;
- залучення грантових проектів за пріоритетними напрямками (стимулювання впровадження поновлюваних джерел енергії та енергоефективності, захист навколишнього середовища, розвиток екологічно чистої транспортної інфраструктури, підвищення доступності транспортної мережі, енергетична безпека, охорона та розвиток культурної спадщини, технічна підтримка);
- дебюрократизація адміністративних дозвільних і погоджувальних процедур (реалізація принципу «одного вікна»);

- заохочення регіональної вертикальної і горизонтальної інтеграції для збільшення гнучкості інвестиційних ресурсів.

- формування механізмів залучення інвестицій в пріоритетні галузі регіону;

- зниження невизначеності, прийняття зрозумілих «правил гри», забезпечення захисту прав інвесторів, посилення відповідальності за дії, що призводять до порушення їх інтересів;

- створення регіональних інститутів розвитку, які функціонують як єдиний диспетчерський центр, що оптимізує процес входження інвестора в регіон, готує і пропонує інвесторам майданчики з готовою інфраструктурою для ведення бізнесу, дозволяючи знизити витрати інвестора і прискорити реалізацію проекту;

- створення системи страхування кредитів для інвестицій в наукомісткий сектор економіки від комерційних ризиків;

- підтримка венчурного бізнесу, фінансування регіонального венчурного фонду;

- сприяння суб'єктам малого підприємництва в отриманні доступу до сучасних технологій і обладнання через розвиток лізингу і створення науково-виробничих центрів;

- створення маркетингових служб, які готують інформацію для потенційних інвесторів;

- розробка і реалізація комунікаційної стратегії, спрямованої на формування іміджу регіону, привабливого для розміщення інвестицій;

- передача частини функцій незалежним професійним структурам;

- створення акціонерного інвестиційного фонду розвитку регіону;

- формування системи інвестиційного маркетингу;

- розробка стандарту діяльності органів влади із забезпечення сприятливого інвестиційного клімату;

- звільнення (зменшення розміру) від податку на майно;

- збільшення якісної зайнятості населення та податкової бази бюджету регіону;

- масштабне залучення державних і приватних інвестицій в модернізацію діючих господарюючих суб'єктів;

- розробка і реалізація комунікаційної стратегії, спрямованої на формування іміджу міста, привабливого для розміщення інвестицій;

- закріплення у відповідних регіональних документах максимального пакета спонукальних

механізмів для інвестора;

- кадрове забезпечення пріоритетних інвестиційних проєктів;

- ініціативи для роботодавців, які бажають наймати працівників віком до 30 років, осіб з обмеженими можливостями, .

- підготовка власного виставкового стенду регіону де представлено потенціал регіону.

Список літератури

1. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – 256 с.
2. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні / І.М. Буднікевич, І.М. Школа. – Чернівці : Зелена Буковина, 2002. – 200 с.
3. Габрель М.М. Просторова організація містобудівник систем / М.М.Габрель // Інститут регіональних досліджень НАН України. – К.: Видавничий дім В.С.С., 2004. – С. 24, 29.
4. Біловодська О. А. Удосконалення теоретико-методичного підходу до оцінки маркетингової привабливості регіону / О. А.Біловодська, Л. О.Сигида // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 1. – С. 55–66.
5. Вахович І.М. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону / І.М. Вахович, Г.Л. Денисюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 138-144.
6. Іщук О.С. Інвестиційна привабливість Західного регіону України: монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень / наук. ред. С. О. Іщук. – Львів, 2011. – 212 с.
7. Кузьменко О.В. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів України / О.В. Кузьменко // Економічний нобелівський вісник. – 2015. – № 1 (8). – С.46-54
8. Лашенко О. Використання муніципального маркетингу в інвестиційній діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУНАДУ, 2010. – Вип. 3 (33) Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10lovomu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10lovomu.pdf)
9. Корепанов Г. С. Статистична оцінка потенціалу інвестиційної привабливості муніципальних одиниць Харківської області / Г. С. Корепанов // Бізнес Інформ. – 2015. – № 4. – С. 137–143.
10. Петкова Л. Муніципальні інвестиції та кредити: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Л. Петкова, В. Проскурін. – Київ, 2006. – 158 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-90.html>
11. Савлук О. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України / О. Савлук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 5(91). – С. 31–44.
12. Савлук О.В. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону [Електронний ресурс] / О.В.Савлук. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=20184353>
13. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т.В.Уманець. // Економіка і прогнозування. 2006. № 4. С. 133–145.
14. Ястремська О.М. Інвестиційна привабливість регіонів України // Наукові праці ДонДТУ. Серія економічна. – 2002. – № 49. – С.26–34.
15. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – 256 с.
16. Савлук О. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України / О. Савлук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 5(91). – С. 31–44.
17. Ройзман, И. Динамика инвестиционной привлекательности и инвестиционной конкурентоспособности российских регионов в среднесрочной перспективе / И. Ройзман, Т. Бондорева // Инвестиции в России. – 2008. – №9. – С. 3-14
18. Лашенко О. Використання муніципального маркетингу в інвестиційній діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУНАДУ, 2010. – Вип. 3 (33) Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10lovomu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10lovomu.pdf)
19. Ройзман, И. Динамика инвестиционной привлекательности и инвестиционной конкурентоспособности российских регионов в среднесрочной перспективе / И. Ройзман, Т. Бондорева // Инвестиции в России. – 2008. – №9. – С. 3-14
20. Филимонова Л.А. Эволюция теории оценки инвестиционной привлекательности региона / Л.А. Филимонова, Н.В. Городинская // Управление экономическими системами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uecs.ru/teoriya-sistem/item/2085-2013-04-09-10-41-24>
21. Крейнина М.Н Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / М.Н.Крейнина. – М.: Дело и Сервис, 2005. – 256 с.
22. Петкова Л. Муніципальні інвестиції та кредити: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Л. Петкова, В. Проскурін. – Київ, 2006. – 158 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-90.html>
23. Проблемы современного маркетинга в экономике России: теория и практика: монография / коллектив авторов; под ред. Н.М. Ованесян. – Ростов н/Д.: ДГТУ, 2014. – 373 с.
24. Ряховский Д.И. Развитие механизма управления инвестиционной привлекательностью региона / Д.И.Ряховский, Н.Г.Акулова, А.В.Бабанов – М.: ИЭАУ, 2014. – 189 с.
25. Саак А.Э., Колчина О.А. Инвестиционный менеджмент муніципального образования. – Спб.: Питер, 2010. – 336 с.
26. GBS National Strategy 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.idaireland.com/newsroom/Publications/GBS->

National-Strategy-2017

27. PESTLE Country Analysis Report: Ireland. Country Statistics. – MarketLine, 2015

28. Spatial Planning and Sustainable Development Policy in France, Ministère des Affaires étrangères, 2006. 96 p. P. 85-86

29. Кузнецов А. В. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. - 230 с. С.72-74. Martin P., T. Mayer,

F. Mayneris. Évaluation d'une politique de cluster en France: les systèmes productifs locaux. Innovation et compétitivité des régions. Conseil d'analyse économique, Paris, 2014. pp. 367-377.

30. Martin P., Mayer T., Mayneris F. Évaluation d'une politique de cluster en France: les systèmes productifs locaux. Innovation et compétitivité des régions. Conseil d'analyse économique, Paris, 2014. P. 367–377.

References

1. Shevchuk, L.T. (2011), *Prostorovyi rozvytok rehionu: sotsialno-ekonomichni mozhyvosti, ryzyky i perspektyvy: monohrafiia* [Spatial development of the region: socio-economic opportunities, risks and prospects: a monograph], in Shevchuk, L.T., NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen, Lviv, 256 p.

2. Budnikevych, I.M. and Shkola I.M. (2002), *Stanovlennia rehionalnoho rynku innovatsii v Ukraini* [The formation of the regional innovation market in Ukraine], Zelena Bukovyna, Chernivtsi, 200 p.

3. Habrel, M.M. (2004), *Prostorova orhanizatsiia mistobudivnyk system* [Spatial organization of city planner systems], Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Vydavnychiy dim V.S.S, Kiev, p. 24,29.

4. Bilovodska, O.A. and Syhyda, L.O. (2011), "Improvement of the theoretical and methodological approach to assessing the region's marketing attractiveness", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, vol. 1, pp. 55–66.

5. Vakhovych, I.M. and Denysiuk, H.L. (2011), "Conceptual bases of investment support of innovative development of the region", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 1, pp. 138-144.

6. Ishchuk, O.S. (2011), *Investytsiina pryvablyvist Zakhidnoho rehionu Ukrainy: monohrafiia* [Investment attractiveness of the Western region of Ukraine: monograph], in Ishchuk, O.S., NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen, Lviv, 212 p.

7. Kuzmenko, O.V. (2015), "Investment climate and investment attractiveness of Ukraine's regions", *Ekonomichniy nobelivskiy visnyk*, vol. 1 (8), pp. 46-54.

8. Lashchenko, O. (2010), "Use of municipal marketing in investment activity of local governments", *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr., DRIDUNADU*, no. 3 (33), available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10lovomu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10lovomu.pdf).

9. Korepanov, H. S. (2015), "Statistical estimation of the potential of investment attractiveness of municipal units of the Kharkiv region", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 137–143.

10. Petkova, L. and Proskurin, V. (2006), *Munitsypalni investytsii ta kredyty: navch. posib* [Municipal investments and loans: tutorial], Kiev, 158 p, available at: <http://www.info-library.com.ua/books-book-90.html>.

11. Savluk, O. (2013), "Estimation of investment attractiveness of regions of Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhivno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 5(91), pp. 31–44.

12. Savluk, O., "Methodological approaches to assessing the investment attractiveness of the region", available at: <https://elibrary.ru/item.asp?id=20184353>.

13. Umanets, T.V. (2006), "Estimation of investment attractiveness of the region with the help of integrated indices", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 4, pp. 133–145.

14. Yastremska, O.M. (2002), "Investment attractiveness of the regions of Ukraine", *Naukovi pratsi DonDTU. Seriya ekonomichna*, vol. 49, pp. 26–34.

15. Shevchuk, L.T. (2011), *Prostorovyi rozvytok rehionu: sotsialno-ekonomichni mozhyvosti, ryzyky i perspektyvy: monohrafiia* [Spatial development of the region: socio-economic opportunities, risks and prospects: a monograph], in Shevchuk, L.T., NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen, Lviv, 256 p.

16. Savluk, O. (2013), "Estimation of investment attractiveness of regions of Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhivno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 5(91), pp. 31–44.

17. Royzman, I. and Bondoreva, T. (2008), "Dynamics of investment attractiveness and investment competitiveness of Russian regions in the medium term", *Investitsii v Rossii*, vol. 9, pp. 3–14 [in Russian].

18. Lashchenko, O. (2010), "Use of municipal marketing in investment activity of local governments", *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr., DRIDUNADU*, no. 3 (33), available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10lovomu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10lovomu.pdf).

19. Royzman, I. and Bondoreva, T. (2008), "Dynamics of investment attractiveness and investment competitiveness of Russian regions in the medium term", *Investitsii v Rossii*, vol. 9, pp. 3–14 [in Russian].

20. Filimonova, L.A. and Gorodinskaya, N.V. "Evolution of the theory of assessing the investment attractiveness of the region", *Upravlenie ekonomicheskimi sistemami* [in Russian], available at: <http://www.uecs.ru/teoriya-sistem/item/2085-2013-04-09-10-41-24>.

21. Kreynina, M.N (2005), *Analiz finansovogo sostoyaniya i investitsionnoy privlekatelnosti aktsioneriyh obschestv v promyshlennosti, stroitelstve i trgovle* [Analysis of the financial condition and investment attractiveness of joint-stock companies in industry, construction and trade], *Delo i Servis*, Moscow, 256 p [in Russian].

22. Petkova, L. and Proskurin, V. (2006), *Munitsypalni investytsii ta kredyty: navch. posib* [Municipal investments and loans: tutorial], Kiev, 158 p, available at: <http://www.info-library.com.ua/books-book-90.html>.

23. Ovanesyanyan, N.M. (2014), *Problemyi sovremennogo marketinga v ekonomike Rossii: teoriya i praktika: monografiya* [Problems of modern marketing in the Russian economy: theory and practice: monograph], in Ovanesyanyan, N.M., *Izda- telskiy tsentr DGTU, Rostov-na-Donu*, 373 p [in Russian].

24. Ryahovskiy, D.I., Akulova, N.G. and Baban, A.V. (2014), *Razvitie mehanizma upravleniya investitsionnoy privlekatelnostyu regiona* [Development of a mechanism for managing the investment attractiveness of the region], *IEAU, Moscow*, 189 p [in Russian].

25. Saak, A.E. and Kolchina, O.A. (2010), Investitsionnyiy menedzhment munitsipalnogo obrazovaniya [Investment management of municipal education], Piter, St. Petersburg, 336 p [in Russian].
26. GBS National Strategy 2017, available at: <http://www.idaireland.com/newsroom/Publications/GBS-National-Strategy-2017>.
27. PESTLE Country Analysis Report (2015), MarketLine, Ireland. Country Statistics.
28. Spatial Planning and Sustainable Development Policy in France (2006), Ministère des Affaires étrangères, 96 p., pp. 85-86.
29. Kuznetsov, A. V. (2009), Regionalnaya politika stran ES [Regional policy of the EU countries], Tsentr evropeyskikh issledovaniy IMEMO RAN, Moscow, 230 p., pp. 72-74. [in Russian].
30. Martin, P., Mayer, T. And Mayneris, F. (2014), Évaluation d'une politique de cluster en France: les systèmes productifs locaux. Innovation et compétitivité des régions. Conseil d'analyse économique, Paris, pp. 367-377.

Аннотация

Ірина Буднікевич, Ірина Гавриш

**ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ ФОРМ ОРГАНИЗАЦИИ
ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА**

Исследуются проблемы формирования и развития инвестиционной привлекательности современных форм организации экономики региона. Рассмотрены подходы к определению категории «инвестиционная привлекательность региона», предложенное собственное определение сформировано на основе маркетингового подхода, который становится приоритетным в развитии современных форм организации экономики региона. Рассмотрена успешная практика и опыт Ирландии и Франции в сфере реализации политики инвестиционной привлекательности экономики регионов. Определены направления, средства и инструменты регионального менеджмента и маркетинга, которые целесообразно применять в процессах формирования инвестиционной привлекательности современных форм организации экономики региона.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, экономика региона, формы организации, маркетинговый подход, региональный маркетинг, региональный менеджмент.

Summary

Iryna Budnikevych, Iryna Havrysh

**INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF MODERN FORMS OF ORGANIZATION
OF THE REGION'S ECONOMY**

The article deals with the problems of formation and development of investment attractiveness of modern forms of organization of the region's economy. The relevance of the article is determined by the need to manage the investment attractiveness of the region: to form, develop, change, modify, store, use, reduce, etc.

The author's position is based on the modern approach to organization of the region's economy which considers investments as the basis of economic activity of the state, region, city or individual enterprise, provides for the transition to long-term system management of investment activity and which is based on client orientation and partnership, clear definition of target audiences and their needs, the formation of a flexible regional investment policy, the use of both traditional and non-traditional instruments of enhancement, conservation, and, occasionally, reduction of the investment attractiveness of the region.

Approaches to the definition of the category "investment attractiveness of the region" are considered, our own definition is proposed which is formed on the basis of a marketing approach, which becomes a priority in the development of modern forms of organization of the region's economy. According to the marketing approach, the investment attractiveness of the region is expressed by the level of satisfaction of the beneficiaries' expectations of investment activity from the universal (objective and subjective) conditions (features, preferences, representations, possibilities and constraints) for attracting investments and transforming them into projects, productions, products and services, formed within the framework of a certain form of organization of the region's economy.

The successful practice and experience of Ireland and France in implementing the policy of investment attractiveness of the regions' economy are considered. It is established that the modern approach to the policy of investment attractiveness of the region's economy involves multimodal regional development, a variety of options for interaction and partner models, selection of effective technologies, methods and tools for its implementation.

Directions, means and tools of regional management and marketing are defined, which is advisable to apply in the process of formation of investment attractiveness of modern forms of organization of the region's economy.

Keywords: *investment attractiveness, region's economy, forms of organization, marketing approach, regional marketing, regional management.*

Стаття надійшла до редакції 17.02.2018

© Забарна Е.М., 2018

eleonoraz@ukr.net

Одеський національний політехнічний університет, Одеса

РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

Розвиток територій та реального сектору економіки регіонів, представлено як системний процес якісних змін, що передбачає уміння створити ефективну систему управління та інноваційний підхід до розвитку сучасного регіону. Доведено, що регіон як керована і керуюча система безпосередньо пов'язана з адміністративно-територіальним поділом України. Показано, що децентралізація влади є ефективним знаряддям економічного розвитку завдяки зусиллям незалежності місцевого самоврядування та підвищення його активності, зміцненню демократії на місцях. Змістовно досліджено структуру та властивості регіональної економіки, показано доцільність креативного підходу до формування сучасних територій розвитку в Україні на основі започаткування регіональних студій.

Ключові слова: регіональні студії, регіоналістика, децентралізація, адміністративно-територіальна реформа, регіональний розвиток

Постановка проблеми. Метою оптимізації адміністративно-територіального устрою в Україні є створення ефективної системи влади в адміністративно-територіальних одиницях, здатної забезпечити сприятливі умови для життєдіяльності людей та можливості для стійкого соціально-економічного розвитку усіх регіонів, шляхом раціонального використання їхнього потенціалу. Сучасні виробничі структури є складовою системоутворюючих факторів щодо забезпечення збалансованості на загальнодержавному та регіональному рівнях і за формою прояву та організації знаходяться під прямим і побічним впливом відносно принципів територіального устрою, механізму відносин та розподілу повноважень між центром та відносно відокремленими територіями в складі держави. Децентралізація влади є ефективним знаряддям економічного розвитку – завдяки зусиллям незалежності місцевого самоврядування та підвищення його активності, зміцненню демократії на місцях.

Аналіз останніх досліджень та виділення не вирішених частин загальної проблеми. Теорія регіонального розвитку як основа всіх наступних теорій і концепцій розвитку територій сформувалась у другій половині ХХ ст. До того часу в більшості країн переважав галузевий підхід, який і визначав напрями державної регіональної політики; в основі цієї теорії – класичні, неокласичні та кейнсіанські підходи, які застосували у світі для пошуку ефективних моделей регіонального розвитку починаючи з 50-х років.

Регіональний центр зростання являє собою поєднання галузей, здатних суттєво впливати на економічний розвиток у зоні своєї дії. До

економічних криз середини 70-х років ХХ ст. ця теорія вдало застосовувалась у багатьох державах, які нині є членами Європейського Союзу (ЄС). Втім, на думку фахівців [1], її слабкість швидко стала очевидною за умов поглиблення тривалої економічної кризи. Центри зростання залишились ізольованими у своїх регіональних економіках, а ініціативи, які були залучені в ці регіони для структурної політики, виявились особливо вразливими до кризи. Тому, застосовуючи цю теорію при розробленні регіональних стратегій чи формуванні відповідних механізмів, треба враховувати світові економічні тенденції, «включеність» території у відносини з іншими регіонами та країнами. а також інші фактори впливу, які визначають умови функціонування території як відкритих систем.

Наприкінці 1970-х років у Європі починається розробка теорії регіонального розвитку, яка базується на використанні ендogenous потенціалу – теорії саморозвитку регіонів. Ця теорія була покликана сприяти забезпеченню самодостатності регіонів на засадах наявного соціально-економічного потенціалу територій. У ній уже йдеться про використання локальних конкурентних переваг, культуру менеджменту, індустріальні традиції, які згодом стануть основою концепції конкурентоспроможності територій. Факторами її виникнення було збільшення кількості регіонів, зацікавлених у своєму розвитку, а також посилення конкуренції регіонів, що стає рушійною для вдосконалення територіального управління. На сучасному етапі для України ця концепція актуальна, причому вона не втрачає своєї популярності у державі вже багато років. В

Україні починаючи з 2000 р. її розвивають В.Мамонова [2], Л.Мельник [3] та ін. Практичну значущість концепції саморозвитку регіонів для України визначає те, що сучасна нормативно-правова база з питань регіонального розвитку переважно базується на її положеннях. Розвиваючись, теорія ендogenous розвитку актуалізує використання людського потенціалу і знань як головних чинників розвитку, На думку фахівців [4], досвід та знання збільшуються за тих самих причин, що і капітал, оскільки люди приймають рішення інвестувати ресурси в діяльність, яка дозволяє сподіватися на їх зростання, вони займаються науково-дослідницькою діяльністю, створюють нові ринки, товари та нові виробничі процеси.

Незважаючи на визнання ролі людського та інформаційного чинників для територіального розвитку ще з 70-х років, концепція знанневої економіки сформувалась у процесі дослідження закономірностей економічного розвитку світової спільноти лише протягом останніх 15-20 років. Неспроможність здійснювати структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми (укладу) чи зволікання з проведенням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної деградації. Тому актуальним постає завдання розбудови інтегральної системи стратегічного управління, спрямованої на забезпечення високого рівня глобальної соціально-економічної конкурентоспроможності країни. Для регіональної політики це завдання не змінюється, тому що новою важливою особливістю розвитку є суттєве підвищення концепції не тільки на зовнішньому, а й на внутрішньому ринках. Отже, розвиток знанневої економіки – це підвищення глобальної конкурентоспроможності виробництва як країни в цілому, так і окремих її регіонів [5].

У 80-х усе більшої популярності набуває підхід, за якого державні та місцеві програми розвитку територій треба розробляти з урахуванням концепції сталого розвитку, згідно з ним розв'язання сьогоденних проблем не повинно створювати загрози для наступних поколінь у задоволенні їхніх інтересів [6]. Причому поняття «сталий розвиток» охоплює не лише екологічний аспект, а і соціально-економічний та політичний, а відповідні механізми мають системний характер. В Україні концепція сталого розвитку протягом останнього десятиліття є предметом активних наукових досліджень, держава підтвердила свою згоду на впровадження її принципів у практику державного управління, проте у її практичній діяльності системний підхід щодо

запровадження концепції сталого розвитку ще не застосовується. Водночас для забезпечення сталого розвитку територій, підвищення конкурентоспроможності та поліпшення регіонального середовища в 90-х роках ХХ ст. розвивається концепція регіональних інноваційних систем (РІС) [7].

Значною мірою концепція РІС є результатом активізації конкурентної боротьби економічних суб'єктів на світових ринках і нездатності регіональних систем самостійно забезпечувати власну конкурентоспроможність. Ця концепція доводить, що найважливіші елементи інноваційного процесу географічно локалізовані, тому значним є регіональний фактор. Концепція РІС передбачає розвинену інноваційну інфраструктуру, створення регіонального центру управління інноваційними процесами, налагодження ефективних взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності та наявності регіональних інноваційних програм, що розробляються регіональною владою за участю зацікавлених суб'єктів з метою активізації інноваційних процесів [8]. Для практичного застосування концепції РІС необхідні значні державні інвестиції, зокрема для створення інноваційної інфраструктури. Зазначимо, що за рівнем розвитку РІС можна оцінювати не тільки рівень регіонального розвитку, а і якість регіонального управління, оскільки саме ця система не створюється сама, випадково, вона потребує постійної уваги з боку влади.

Враховуючи сучасні тенденції дослідження розвитку регіону з системних позицій, він потребує не стільки констатації та описання процесу розвитку регіону, скільки змістовного дослідження структури і властивостей регіональної економіки, креативного підходу до формування сучасних територій розвитку в Україні на основі започаткування регіональних студій. Ці положення визначають мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток територій та реального сектору економіки регіонів можна охарактеризувати як системний процес якісних змін, що передбачає уміння створити ефективну систему управління та інноваційний підхід до розвитку сучасного регіону. Регіон, як керована і керуюча система, безпосередньо пов'язана з адміністративно-територіальним поділом України (рисунок).

Органи державного управління у взаємодії з громадськістю та бізнес-структурами, регулюють і прогнозують розвиток економічної, соціальної підсистем, підсистеми довкілля та просторового розвитку. Сьогодні розвиток України загалом та окремих її регіонів, зокрема,

– це сукупність можливостей та загроз. Саме тому постає необхідність реальної оцінки досягнень, визначення перспектив і термінів реалізації цілей, необхідних важелів і ресурсів, які мають бути задіяні. Розробляти стратегію розвитку території можна за умови чіткого розуміння особливостей розміщення продуктивних сил і характеру залучення господарських одиниць в загальний комплекс регіональної і національної економіки.

Новий етап регіонального розвитку починається з усвідомлення важливості ідентифікації території, її ролі як конкурента і партнера для інших територій та як

специфічного суб'єкта економічних відносин. Новим напрямком наукової думки сьогодні є теорія стимулювання (підвищення) регіональної конкурентоспроможності. Вона враховує підходи та ідеї усіх існуючих регіональних теорій і концепцій, економічних та соціальних теорій і передбачає застосування ексклюзивних інноваційних механізмів для забезпечення комплексного територіального розвитку. Інтерес до цієї концепції включає не тільки науковий, а й практичний характер, оскільки всі країни та їх регіони прагнуть стати більш розвиненими та конкурентоспроможними.

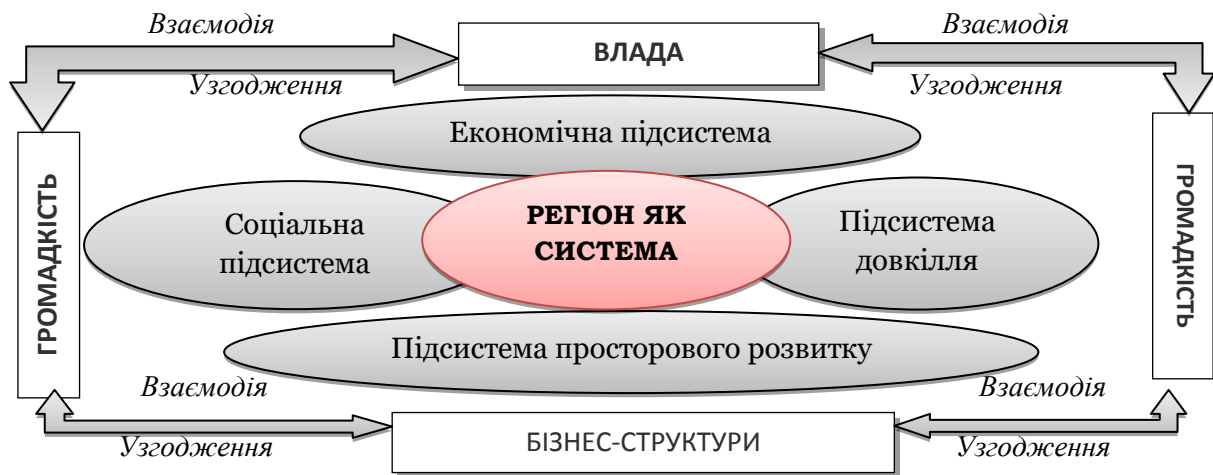

Рис.1. Напрями актуалізації соціально-економічного розвитку регіону

Сучасний регіональний розвиток та реалізація процесу децентралізації передбачають наявність механізмів, за допомогою яких досягається ефективна взаємодія всіх рівнів влади, забезпечення її балансу. Це роздержавлення власності, закріплення за територіальними громадами відповідної комунальної власності з гарантуванням її повноцінного використання, формування регіональних і місцевих бюджетів, система оптимального оподаткування та міжбюджетні відносини, організація ефективного контролю за діяльністю органів публічної влади. Адміністративно-територіальний устрій України та змонтована на його основі система організації публічної влади, яка не сприяла трансформації місцевого самоврядування у самодостатній та стійкий фундамент державного розвитку, чинив реальну небезпеку територіальній цілісності Української держави. Адміністративно-територіальну реформу, яку розпочато в Україні, важко назвати завершальним етапом суспільних та соціально-економічних трансформацій країни. Вона потребує активного наукового пошуку сучасних механізмів реалізації ефективного функціонування регіонів України.

Децентралізація, реформа адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування належать до кола найактуальніших проблем України. Це складна і глибока реформа, яка розбудовує всю систему управління країною. Суть явища децентралізації полягає у делегуванні повноважень від вищих чинів з метою покращення рівня контролю за використанням бюджетних коштів та виконання своїх обов'язків державними структурами. Проте можна стверджувати, що в результаті такого реформування містить низку переваг. По-перше, децентралізація – це один зі шляхів боротьби з корупцією, яку вже давно визнали головною проблемою сучасної України, все працює так: місцеві органи влади отримують більший контроль та більший обсяг бюджетних коштів внаслідок зміни системи надходження податків до бюджетів; отримані в розпорядження кошти будуть використовуватися в першу чергу на ті проекти, які мають місцеве значення, тобто проекти, які потрібні людям; за використанням цих коштів у правильному напрямку стежать не тільки органи державного контролю, а й громадянсько-активні жителі міста/селища. Суть поліпшення полягає в одному: при меншому

обсязі бюджету та меншій кількості чиновників, що матимуть доступ до операцій з ним, корупційні «павутини» будуть відповідно теж меншими і в таких павутинах легше знаходити винуватців. По-друге, завдяки перерозподілу податків знаходжень до державного та місцевих бюджетів можна досягнути зменшення податкового навантаження на платників податків. До державного бюджету надходять кошти, необхідні для загальнодержавних цілей (витрати на оборону чи оплату праці високопосадовців державного рівня). Згадуючи оплату праці високопосадовців, зазначимо, що теоретично вона меж має знизитися – Київ делегує частину своїх повноважень обласним центрам і починає виконувати контролюючу роль, що вже є приводом для депутатських крісел бути менш привабливими в плані заробітку. Також обов'язковою складовою процесу децентралізації повинна бути демонополізація низки природних монополій, котрі не здатні виконувати свої функції при керівництві з одного центру. Іншою умовою цього процесу є збереження ментальної (в широкому розумінні) специфіки та самобутності певної території. При утворенні регіону не завжди вдається поєднати два важливі чинники – економічний і культурний, оскільки регіони переважно формуються виходячи з економічної доцільності, об'єднуючи території з подібною господарською структурою, яка може не збігатися з культурною чи етнічною особливістю певної території; відповідно певна лінгвістична, етнічна чи культурна група може бути розділена між кількома регіонами, чи навпаки, – в рамках єдиного регіону можуть існувати декілька груп з різними культурними особливостями. Виходячи з таких позицій, вважаємо за доцільне запровадити у наукову практику дефініцію «регіональні студії».

В загальному розумінні термін «студія» передбачає певну креативність дій в органічному поєднанні з постійним навчанням та удосконаленням. Отже, враховуючи актуальність саме територіального розвитку, який становить фундамент розвитку національної економіки, можна стверджувати, що дослідження сутності та специфіки регіональних студій цілком обґрунтоване.

Регіональні студії – це комплексна категорія, термін, який відповідає дослідженню та моніторингу процесів, що відбуваються в регіоні: історико-культурних, культурно-етичних, соціально-економічних, політичних, економіко-географічних, еколого-природничих та ін. У загальному розумінні такий підхід асоціюється з роботою аналітика широкого

профілю, що передбачає, окрім іншого, роботу з розробки стратегій соціально-економічного розвитку, прогнозування бюджетів регіону, маркетингу територій тощо. Цілком логічне врахування в цьому напрямку діяльності професійних лобістів різних рівнів. Важливою складовою досліджень в напрямку розвитку регіональних економічних студій є формування механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів в міжнародній, соціальній, екологічній, економічній та ін. сферах. Регіональні студії створюють аналітичну базу для прийняття рішень в сфері регіонального розвитку, навіть мають певну місцеву локацію. Одночасно вони можуть створювати передумови для формування транснаціональних економічних і культурних зв'язків. Такий науково-методичний підхід передбачає поглиблене вивчення та розуміння інформації, ідей, проблем, рішень і професійно-практичного досвіду щодо аналітичної діяльності в соціально-економічному розвитку регіонів і здатність ефективно формувати відповідну суспільно-комунікаційну стратегію розвитку регіонів на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Зазначимо також, що існуюча в Україні система організації влади на місцевому рівні не відповідає загальноприйнятим європейським принципам, закладеним у Європейській Хартії місцевого самоврядування [9], яка є частиною українського законодавства (ратифікована Верховною Радою України у 1997р.). Невиконання положень Хартії, і, як наслідок, взятих на себе зобов'язань, є однією з перешкод на шляху реалізації курсу на інтеграцію до Європейського співтовариства, задекларованого Україною.

У ході реформування адміністративно-територіального устрою України на засадах децентралізації утворюються об'єднані громади з новими повноваженнями. Відбуваються докорінні зміни у самій філософії функціонування органів місцевого самоврядування, значно розширюючи їх повноваження та можливості, що потребує нового креативного підходу до управління соціально-економічним розвитком територій. Дослідження децентралізації влади в Україні має базуватись на сутнісній властивості місцевого самоврядування, а саме, що воно є «право та спроможність територіальної громади вирішувати питання місцевого значення під свою відповідальність або відповідальність створених нею органів» [10]. Таке розуміння потребує комплексного підходу до розв'язання проблем територіального розвитку на основі започаткування регіональних студій.

Висновки. Проведені нами дослідження дозволяють виокремити низку протиріч, які необхідно обов'язково враховувати при формуванні зазначених регіональних студій в контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні.

1. Зміни в кон'юнктурі можуть призводити до зміни кордонів територій як об'єктів економічного аналізу. Важливо також враховувати транснаціональні економічні відносини. Отже, регіональні студії – це категорія не суто регіонального рівня, а і рівня міжнародних відносин.

2. Адміністративно-територіальна реформа суттєво актуалізує необхідність надання більшої автономності регіонам у формуванні управлінських рішень, тобто активного використання креативних технологій в системі сучасного управління розвитком територій; проведення реформи системи адміністративно-територіального устрою через збільшення низових адміністративно-територіальних одиниць, приведення їхніх меж у відповідність із територіальними громадами – суб'єктами права на місцеве самоврядування, що дасть можливість суттєво зменшити кількість таких суб'єктів і сформувати самодостатню територіальну громаду.

3. Серед основних завдань має бути реально визначено підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень, а також підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. Сьогодні місцеві бюджети в Україні не мають достатньої кількості власних фінансових ресурсів, і, відповідно, нездатні повною мірою впливати на забезпечення розвитку територій. Заходи з вирівнювання фінансової спроможності місцевої влади доцільно проводити тільки при

створенні умов для формування фінансової самодостатності регіонів.

4. Територіальні громади в Україні втрачають кошти через недостатній рівень володіння власними землями, а саме: внаслідок слабкості наповнювання місцевих бюджетів від плати за землю, правової відсутності норм і механізмів щодо стягнення податку на нерухомість, надходжень від зборів за договори купівлі-продажу нерухомості та земельних ділянок тощо. Крім того, відсутність ринку землі перешкоджає розвитку економічної системи на регіональному та місцевому рівнях. Земля, що перебуває у власності територіальних громад, повинна стати економічним активом і використовуватися місцевою владою не для збагачення окремих чиновників, а для розвитку територіальної громади.

5. Необхідне вдосконалення практики територіального планування, розробка державних цільових програм розвитку окремих регіонів і територій, зокрема середньо- і довгострокового територіального планування, що стане важливим чинником підвищення ролі місцевих бюджетів як структурного елементу в системі такого планування. Необхідне створення нової системи управління комунальним сектором економіки за участі регіональних та місцевих органів влади, реформа фінансово-бюджетної та податкової системи відповідно до потреб регіонів.

Головним завданням реформування регіонального розвитку держави має стати створення регіональної демократії як системи, що ефективно та послідовно дає можливість країні зі складною регіональною структурою, територіальними громадами з різним культурно-мовним складом жити в гармонії та економічному добробуті.

Список літератури

1. Кухарская Н.А. Стратегические приоритеты трансформации экономики регионов Украины: тенденции, формы, механизмы: монография / Н.А.Кухарская / НАН Украины. Ин-т проблем рынка и экономикоэкологических исследований. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2010. – 519 с.

2. Мамонова В. В. Мережева організація території в глобалізованій економіці: роль органів управління / В. В. Мамонова // Університетські наукові записки. – 2012. – № 2 (42). – С. 89–94.

3. Мельник Л.Г. Экономика развития [Текст] : учебник / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2013. – 784 с.

4. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. / Д.М. Стеченко — К.: Вікар, 2006. — 396 с.

5. Бутко М. П. Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності в умовах поглиблення інтеграційних процесів / М. П. Бутко, О. В. Попело // Проблеми і перспективи економіки та управління. — 2015. — № 1. — С. 7—20.

6. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія / Н.А.Мікула; ІРД НАН України, Львів, 2004. – 395 с.

7. Вахович І.М. Формування конкурентоспроможної економіки регіонів України : [моногр.] / І.М. Вахович, В.О. Гавура. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2013. – 306 с.

8. Забарна Е. М. Наукове обґрунтування та запровадження системи організаційно-управлінських інновацій в розвитку регіону / Е. М. Забарна, Є. Ю.

Щьокіна // Проблеми економіки. – 2017. – №3. – С. 152–156.

9. Європейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексті розширення. // Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень «ЄвроРегіо Україна». – К.: К.І.С., 2003. – 206 с.

10. Забарна Е.М., До питання формування правових та фінансових передумов самоуправління регіонів та територіальних громад / Е. М. Забарна, В.А. Чередниченко // Економічний форум – 2018 - №1 – С. 62-67

References

1. Kuharskaya, N. (2010). *Strategicheskiye priority transformatsiyi ekonomiky regionov Ukraine: tendentsiyi, formy, mehanizmy*. [Strategic priorities of economic transformation of Ukrainian regions: trends, forms, mechanism]. – Odessa: Institute for Market Problems and Economic and Environmental Studies NAS of Ukraine. [in Russian].

2. Mamonova V. (2012). *Meregeva organizatsiya teritoriy u globalizovaniy ekonomitzi: rol' organiv upravlinnya* [Network organization of the territory in the globalized economy: the role of government] – *Universitets'ki naukovі zapіsri* – University scientific notes, 2 (42), 89-94. [in Ukrainian].

3. Melnyk L.G. (2013). *Ekonomika razvitiya* [Economics of Development]. – Sumy : University book. [in Russian].

4. Stechenko D.M. (2006). *Rozmitschennya produktivnyh sil i regionalistika* [Placement of Productive Forces and Regional Studies] – Kiev : Vikar. [in Ukrainian].

5. Butko M.P., Popelo O.V. (2015). *Komertsializatsiya rezul'tativ naukovu-technichnoy diyalnosti v umovah poglyblennya integratsiynyh protsesiv* [Commercialization of the results of scientific and technical activity in conditions of deepening of integration processes]. *Problemy ta perspektivy ekonomiki ta upravlinnya* – Problems and prospects of economy and management, 1, 7-10. [in Ukrainian].

6. Mykula N. (2004). *Mizhteritorialne ta transkordonne spivrobitnyctvo [Inter-territorial and cross-border cooperation]*. – Lviv : IRI NAS of Ukraine. [in Russian].

7. Vahovich I.M., Gavura V.O. (2013). *Formuvannya konkurentospromognosti ekonomiki regioniv Ukrainy*. [Formation of a competitive economy of regions of Ukraine] – Lutsk : Nadstyyrya. [in Ukrainian].

8. Zabarna E., Shchokina E. (2017). *Naukove obgruntuvannya ta zaprovadzhennya systemy organizatsiyno-upravlins'kih innovatsiy v rozvitku region* [Scientific substantiation and introduction of the system of organizational and managerial innovations in the development of the region]. – *Problemy ekonomiki – Economics problems*, 3, 152-156. [in Ukrainian].

9. Evropeyskiy souz ta Ukraina: strategiya vidnosin v kontekste rozshyrennya / Institut [The EU and Ukraine: Strategies in the context of expanding materials Intern. Conf-tion "The European Union and Ukraine"], (2003). – Kyiv: «K.I.C.», Institute of Regional and Euro-Integration Studies "EvroRehioUkrayina." [in Ukrainian].

10. Zabarna E.M., Cherednichenko V.A. (2018). *Do pytannay formuvannay pravovyh ta finansovyh peredumov samoupravlinnyay regioniv ta teritorialnyh gromad* [To the question of formation of legal and financial prerequisites of self-management of regions and territorial communities]. – *Ekonomichniy forum- Economic forum: articles*, 1, 62-67. [in Ukrainian].

Аннотація

Елеонора Забарная

РЕГИОНАЛЬНЫЕ СТУДИИ В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА В УКРАЇНІ

Развитие территорий и реального сектора экономики регионов представлены как системный процесс качественных изменений, который предполагает умение создать эффективную систему управления и инновационный подход к развитию современного региона. Доказано, что регион как управляемая и управляющая система непосредственно связана с административно-территориальным разделом Украины. Показано, что децентрализация власти является эффективным инструментом экономического развития благодаря усилиям независимого местного самоуправления и повышением его активности, укреплению демократии на местах. Критически переосмыслено структуру и свойства региональной экономики и показана целесообразность креативного подхода к формированию современных территорий развития в Украине на основе основания региональных студий.

Ключевые слова: региональные студии, регионалистика, децентрализация, административно-территориальная реформа, региональное развитие

Summary

Eleonora Zabarna

REGIONAL STUDIES IN THE CONTEXT OF REFORM OF THE ADMINISTRATIVE TERRITORIAL DEVICE IN UKRAINE

In that work has been shown that the decentralization of power is an effective instrument of economic development through the efforts of the independence of local self-government and increase its activity, strengthening of democracy on the ground. The structure and properties of the regional economy and the specificity of the creative approach to the formation of modern areas of development in Ukraine on the basis of the launch of regional studies have been

substantially studied. It is shown that the concept of a knowledge economy is the basis for the involvement of regional studios in the economic practice of preserving and developing the modern regions of Ukraine and their mentality. The development of the territories and the real sector of the region's economy is presented as a systemic process of qualitative change, which involves the ability to create an effective management system and innovative approach to the development of the modern region. It is proved that the region as a managed and control system is directly related to the administrative-territorial division of Ukraine.

It is noted that modern regional development and the implementation of the decentralization process provide for the availability of mechanisms that will achieve effective interaction of all levels of government and ensure its balance. This is the denationalization of property, the consolidation of the territorial communities of the relevant communal property with the guarantee of its full use, the formation of regional and local budgets, the system of optimal taxation and intergovernmental relations, and the organization of effective control over the activities of public authorities.

Analytical studies have shown that the administrative-territorial reform requires an active scientific search for modern mechanisms for the effective functioning of the regions of Ukraine. A special condition of this process is the preservation of the mental (in the broad sense) of the specificity and identity of a certain territory, since regions are predominantly formed on the basis of economic feasibility, combining territories with similar economic structures that may not coincide with the cultural or ethnic specificity of a particular territory; accordingly, a certain linguistic, ethnic or cultural group can be divided between several regions, or vice versa - within a single region there may be several groups with different cultural characteristics. Proceeding from such positions, it is suggested to introduce in the scientific practice the definition of "regional studios", which provides for a certain creativity of actions in an organic combination with constant training and improvement. It is determined that regional studios are a complex category, a term that corresponds to the study and monitoring of processes taking place in the region: historical, cultural, cultural and ethical, socio-economic, political, economic-geographical, ecological and natural sciences, etc. In the general sense, such an approach is associated with the work of a broad-based analyst, which envisages, among other things, work on developing strategies for socio-economic development, forecasting regional budgets, marketing of territories, etc. It is logical to take into account in this area the activities of professional lobbyists of different levels. An important component of research in the direction of the development of regional economic studies is the formation of mechanisms for improving the competitiveness of regions in the international, social, environmental, economic, etc. spheres.

Keywords: regional studies, regionalism, decentralization, administrative-territorial reform, regional development

Стаття надійшла до редакції 05.03.2018

УДК: 378.018

JEL Classification: D83, I25, R11

© Захарова О.В., 2018

bonheur5576@gmail.com

Черкаський державний технологічний університет, Черкаси

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ПРИНЦИПІВ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Доповнено склад принципів неперервної освіти, запровадження яких має сприяти формуванню економіки знань в регіоні та країні. Проілюстровано особливості поширення означених принципів у регіонах України за критерієм професійного розвитку працівників.

Ключові слова: неперервна освіта, принципи, регіони України, підвищення кваліфікації, освіта, працівники підприємств, рівень кваліфікації

Постановка проблеми. Комплексний розвиток регіону залежить від багатьох чинників, у основі кожного з яких лежить людина з її знаннями, вміннями та навичками. Саме тому від наявності умов і можливостей для створення на регіональному рівні гнучкої та конкурентоспроможної системи вищої та професійно-технічної освіти, а також тенденцій подальшого вдосконалення та розповсюдження системи безперервної післядипломної освіти та професійного розвитку працівників будуть залежати перспективи розвитку регіону та можливість формування на його базі економіки знань. Тобто саме перехід на принципи неперервної освіти має стати підґрунтям ефективності економічної діяльності суб'єктів господарювання регіону, збільшення інноваційного потенціалу науки і промисловості та створення умов для забезпечення підприємств висококваліфікованими працівниками, здатними розробляти інноваційні технології виробництва продукції і надання послуг і забезпечувати їх економічно обґрунтоване й ефективне впровадження і практичне використання. Саме тому моніторинг наявного стану поширення принципів неперервної освіти у регіональному розрізі має надати вичерпну інформацію щодо доцільних векторів змін стратегій розвитку кожного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації й поширення неперервної освіти в економіці країни, тобто запровадженню механізму створення умов для професійного і особистісного розвитку й компетентісного зростання людини протягом всього її життя, останніми роками почали присвячувати дослідження українські науковці, що є досить позитивною тенденцією. Так, Л. Лук'янова робить історичний аналіз поширення неперервної освіти у світі та виокремлює чотири періоди її розвитку [1]. О. Самсонова висвітила європейський і світовий досвід формування та

розвитку системи освіти протягом життя [2]. І. Зязюн присвятив своє дослідження неперервному розвитку та саморозвитку викладачів, як однієї з головних умов досягнення результативності цього процесу [3]. В. Діуліна обґрунтовує та конкретизує принципи неперервної освіти [4]. О. Плахотнік і Ю. Торба визначають неперервну освіту як основу розвитку особистості [5; 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні теоретичні досягнення у досліджуваній тематиці довели доцільність поширення принципів неперервної освіти, яка має стати дієвим інструментом поступового оздоровлення економіки України на основі поетапного формування економіки знань. Водночас залишаються актуальними питання оцінки потенційних умов та можливостей щодо поширення неперервної освіти в регіонах України, що можна зробити на основі аналізу тенденцій розвитку інституту підвищення кваліфікації та професійного розвитку працівників.

Формулювання цілей статті. Метою статті є діагностика регіональних особливостей поширення неперервної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доступний високоякісний професійний розвиток, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів є визначальними й фундаментальними складовими формування системи неперервної освіти як у регіоні, так і на державному рівні. При цьому успішність реалізації завдань побудови системи неперервної освіти та означених її складових залежить від дотримання певних принципів, основна мета яких – збалансування інтересів і можливостей регіону у створенні такої системи.

У цьому контексті заслуговує на увагу теоретичний підхід В. Діуліної щодо встановлення принципів багатовекторної неперервної освіти [4]. Автором виокремлюється

чотирнадцять принципів, які за змістом і напрямом дії, на нашу думку, можуть бути згрупованими у три групи. До складу першої групи, спрямованої на регламентацію процедур організації процесу неперервної освіти, доцільно віднести принципи неперервності, єдності, відповідальності, науково-педагогічної забезпеченості, інноваційності та координації дій. Друга група принципів характеризує сутнісну наповненість процесу неперервної освіти та містить вимоги гуманізму, додатковості, системності та багаторівневості, зв'язку науки і практики. Результативність системи неперервної освіти визначає третя група, до якої доцільно віднести принципи орієнтації, відповідності і варіативності, випереджальності освіти, універсальності. Водночас першу групу доцільно також доповнити принципом доступності, який регламентує рівні можливості доступу людині до освіти незалежно від віку, статі, національності, професійного рівня та місця проживання протягом всього її життя. До складу другої групи варто ввести принцип комплексності, відповідно до якого під неперервну освіту мають попадати працівники всіх, без винятку, галузей регіональної і національної економіки, що дозволить набути характеристик системності й прогресивності їх розвитку. Третю групу доцільно доповнити двома принципами: конкурентоздатності, який визначає необхідність збалансованості можливостей освітньої системи регіону і потреб ринку праці, її здатність швидко адаптуватися до зовнішніх змін та соціально-економічної окупності, що доводить обов'язковість у різний спосіб (створення додаткових соціальних і економічних благ, отримання додаткового прибутку, зростання доходів людини тощо) повернення коштів, вкладених із різних джерел у неперервну освіту людини. Максимальне дотримання кожного з вісімнадцяти принципів дозволить сформувати ефективну систему неперервної освіти на рівні регіону та країни, створити підґрунтя для перспективного й інноваційного розвитку економіки.

Забезпечення постійного та інтенсивного процесу нагромадження, збільшення та збереження людського капіталу у вигляді професійних знань, вмінь та навичок працівників суб'єктів господарювання є основою розвитку економіки регіону. Це, в першу чергу, може бути забезпечено шляхом систематичного навчання та підвищення рівня кваліфікації працівників, що дозволить покращити стан використання їх професійного потенціалу. Процеси підвищення кваліфікації мають у повному обсязі задовольняти потреби суб'єктів господарювання

у високопрофесійних і конкурентоздатних кадрах, здатних забезпечити інноваційність виробничо-господарської діяльності.

Існуючий рівень інвестування переважно малими та середніми українськими суб'єктами господарювання у людину, що найбільше визначає поширення принципів неперервної освіти, незадовільний. Проте, у першу чергу, це відбувається не стільки через нестачу вільних коштів, скільки внаслідок нерозуміння керівництвом більшості підприємств необхідності здійснення даних витрат, їх непоінформованість, в який термін і в якому вигляді буде отримана окупність від вкладених коштів. Проте, виходячи із досвіду вітчизняних великих конкурентоспроможних промислових підприємств, синергетичного ефекту від інвестування можна досягти лише за умови одночасного вкладення коштів у всі складові виробничої діяльності [7, с. 134-136]. Крім того, інвестування у людський капітал навіть незначної суми дозволить отримати більш високий рівень економічної віддачі у довгостроковій перспективі, ніж значні вкладення коштів у технічний розвиток підприємства. Так, за підрахунками фахівців, у середньому збільшення освітнього рівня працівників на 10,0% веде до зростання загальної продуктивності діяльності підприємства на 8,6%, тоді як збільшення на 10,0% інвестицій в устаткування дозволяє отримати приріст продуктивності лише на 3,4% [8, с. 128]. При цьому особливої актуальності питання поширення принципів неперервної освіти на регіональному рівні набувають в сучасних умовах фінансово-економічної кризи, що має забезпечити підґрунтя для ефективного використання потенціалу людини у найближчій перспективі та у післякризовий період.

Вихідною статистичною базою для проведення аналізу ступеня інтенсивності процесів підвищення кваліфікації працівників суб'єктів господарювання за регіонами України обрано дані офіційної статистики за три роки – 2002, 2008 та 2014 рр. [9, с. 439-440; 10, с. 387-388; 11, с. 359-360]. Інтервальність обраного періоду дослідження має забезпечити наочність тих тенденцій, що склалися у системі професійного розвитку за останні тринадцять років, при чому кожен з обраних років характеризується певними тенденціями у розвитку країни (відносної стабільності, фінансової кризи, суспільно-політичної й соціально-економічної кризи). До того ж обмеження періоду дослідження 2014 р. стало вимушеним через те, що з середини 2015 р. Держстатом скасовано річну форму статистичної звітності 6ПВ «Звіт про кількість працівників,

їхній якісний склад та професійне навчання», тому з цього періоду офіційна інформація про професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників на регіональному рівні не збирається і не оприлюднюється [12, с. 26; 13, с. 20].

Регіональний аспект дослідження виявив, що найбільший рівень підвищення кваліфікації працівників у розрахунку на 1000 найманих осіб був характерним для Запорізької (126 осіб, або 12,6% загальної чисельності у 2002 р.; 124 особи, або 12,4% у 2008 р.; 123 особи, або 12,3% у 2014 р.), Дніпропетровської (115 осіб, або 11,5% у 2002 та 2008 рр.; 111 осіб, або 11,1% у 2014 р.) та Донецької (104 особи, або 10,4% у 2002 р.; 117 осіб, або 11,7% у 2008 р.) областей, які історично мають статус найбільш промислово розвинених в загальній соціально-економічній системі України (рис. 1). Ще десять областей – Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська та Хмельницька – в різні роки мали вищий за середній рівень підвищення кваліфікації працівників, який для умов 2002 р. становив 80 осіб, 2008 р. – 90 осіб та 2014 р. – 76 осіб у розрахунку на 1000 найманих працівників. При цьому відзначимо, що цей показник знаходиться на незадовільно низькому рівні та до того ж простежується тенденція до його поступового скорочення.

Аналіз середньорічних ланцюгових темпів зростання, розрахованих за даними про чисельність осіб, які протягом 2002-2014 рр. підвищували кваліфікацію, у регіональному

розрізі дозволив встановити, що в шістнадцяти з двадцяти чотирьох областей України спостерігалася негативна тенденція до скорочення інтенсивності процесу підвищення кваліфікації працівників, рівень якого коливався від 9,7% середньорічного падіння у Луганській до 0,1% – у Закарпатській областях. Протягом періоду дослідження лише для Івано-Франківської області спостерігалися незмінними темпи зростання показника.

У середньому в Україні чисельність осіб, які протягом 2002-2014 рр. підвищували кваліфікацію, скоротилася на 1,59%, що є негативною тенденцією для забезпечення сталого розвитку економіки регіонів і країни. Найбільш негативний моментом – тенденція до скорочення інтенсивності підвищення кваліфікації працівників підприємств промислово розвинених областей України, а саме: Донецької (середньорічні темпи зростання становили 93,73%), Запорізької (98,58%), Дніпропетровської (99,21%) й Харківської (99,97%). Основними причинами негативної динаміки стали екстенсивний характер економічного зростання даних регіонів, наслідки світової фінансово-економічної кризи та внутрішньо державних процесів падіння рівня економічного розвитку, викликаного порушенням територіальної цілісності та виробничо-торгівельних зв'язків України. Ці негативні явища у найбільшому ступені відбилися на фінансовій спроможності промислових підприємств, що вплинуло й на інтенсивність процесів підвищення кваліфікації працівників.

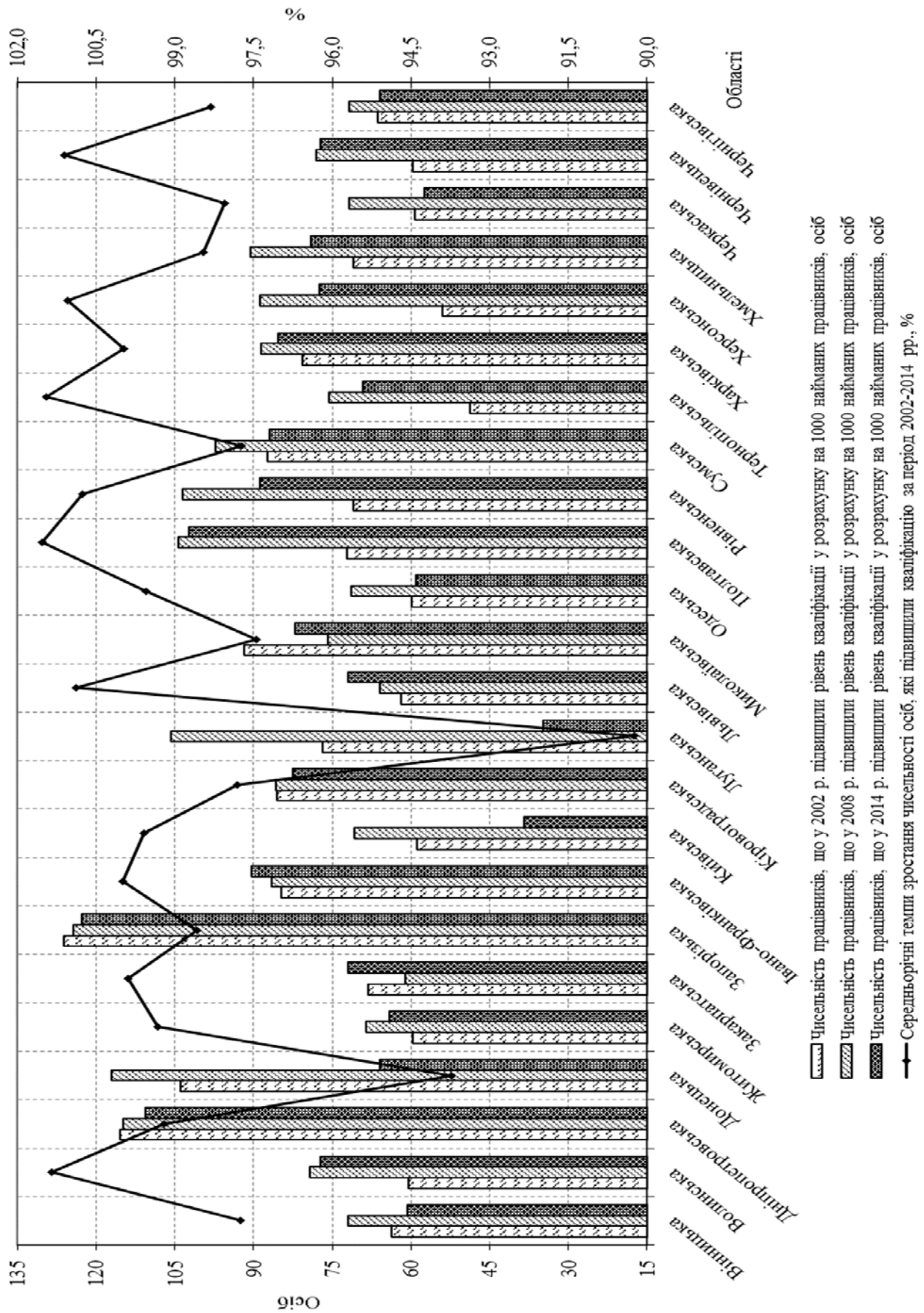

Рис. 1. Чисельність осіб, які у 2002, 2008 та 2014 рр. підвищили кваліфікацію, та інтенсивність процесів підвищення кваліфікації протягом 2002-2014 рр. у регіонах України*

*Розраховано автором за даними [9, с. 440; 10, с. 381, 388; 11, с. 345, 360]

Із метою визначення регіональних особливостей здійснення процесів підвищення кваліфікації працівників підприємств виконано групування регіонів України за чисельністю осіб, що підвищували рівень кваліфікації у розрахунку на 1000 найманих працівників для умов 2008 р. (табл. 1) [14, с. 100]. Аналогічні дослідження було проведено і для даних 2014 р., табл. 2. За результатами дослідження встановлено, що у 2008 р. склад кожної з чотирьох виокремлених груп збільшувався при зменшенні числових значень діапазону групування, тобто більшість регіонів України зосереджено у групі, якій відповідає 80-60 навчених осіб у розрахунку на 1000 найманих працівників. Так, перша група із діапазоном понад 120 навчених осіб на 1000 найманих працівників представлена лише Запорізькою областю, тоді як четверта налічує чотирнадцять регіонів України (включаючи міста Київ та Севастополь). Негативність такого розподілу регіонів України пояснюється тим, що питома вага осіб, які підвищували кваліфікацію у загальній чисельності найманих працівників четвертої групи дорівнювала в середньому 7,07%, що вкрай недостатньо порівняно із показниками першої групи, де питома вага становила 12,44%.

Групування регіонів України за даними 2014 р. дозволило встановити загальну негативну тенденцію падіння інтенсивності процесів підвищення кваліфікації працівників порівняно із 2008 р. Так, по-перше, під час аналізу додатково виділено п'яту групу регіонів, до складу якої увійшли області, яким відповідає середня чисельність осіб, що підвищували кваліфікацію у розрахунку на 1000 найманих працівників – менше 60 осіб. По-друге, до складу п'ятої групи увійшло аж чотири області, завдяки чому питома вага групи становила 12,18%: Одеська (значення показника скоротилося з 71 особи у 2008 р. до 59 осіб у 2014 р., або на 16,9%), Черкаська (з 72 до 57 осіб або на 20,8%), Київська (з 71 до 38 осіб, або на 46,5%) та Луганська (з 106 до 35 осіб, або на 67,0%). По-третє, склад другої групи скоротився з п'яти до двох областей, через що зменшилася питома вага групи у загальній чисельності працівників, які підвищували кваліфікацію – з 38,54% до 20,6%. По-четверте, питома вага четвертої групи областей зросла з 34,64% у 2008 р. до 36,16% у 2014 р.

Позитивним можна вважати стабільний рівень підвищення кваліфікації працівників, що спостерігався у Запорізькій області, яка незмінно одноосібно представляє першу групу. При цьому через скорочення загальної чисельності

працівників, які підвищили в 2014 р. кваліфікацію в Україні, питома вага працівників Запорізької області, які підвищили кваліфікацію зросла до 7,92%. До того ж Миколаївська область у 2014 р. підвищила рівень досліджуваного показника з 76 до 82 осіб, завдяки чому перейшла з третьої до другої групи.

За результатами проведеного групування регіонів України за інтенсивністю процесів підвищення кваліфікації виявлено високу пряму залежність між станом промислового розвитку й інноваційного потенціалу регіону та активністю областей у підвищенні кваліфікації працівників. Так, найбільш розвинені промислові регіони України при групуванні увійшли до перших двох груп та у загальній структурі осіб, які підвищили кваліфікацію, представлені 44,68% загальної чисельності працівників, які у 2008 р. проходили процедуру підвищення кваліфікації. За даними 2014 р. промислово розвинені регіони зайняли три перші групи.

Інноваційний розвиток технологічних процесів значно посилює вимоги до рівня професійних знань і вмінь працівників, що потребує від роботодавця забезпечення умов постійного оновлення знань і підвищення якості, професіоналізму і компетентності працівника протягом усіх стадій життєвого циклу. Виходячи з того, що період напіврозпаду компетентності протягом останніх двадцяти років, завдяки підвищенню інтенсивності процесів старіння знань, скоротилося із п'яти-шести до трьох років, оптимальна періодичність професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників для забезпечення підприємству перспектив сталого розвитку має дорівнювати не більше ніж три роки, а для динамічного середовища бізнесу даний критерій ще більш жорсткий і не має перевищувати два роки [14, с. 107].

В Україні, згідно з діючим «Положенням про професійне навчання кадрів на виробництві», періодичність професійного навчання робітників на курсах підвищення кваліфікації і довгострокового підвищення кваліфікації керівних працівників і фахівців устанавлюється залежно від виробничої потреби, але не рідше одного разу на п'ять років [15]. Виконання нормативних вимог щодо періодичності професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників мають вирішальне значення для практичного розповсюдження інноваційної концепції навчання впродовж життя, яка має стати підґрунтям для сталого зростання конкурентоспроможності української економіки.

Таблиця 1

Групування регіонів України за інтенсивністю підвищення кваліфікації працівників у 2008 р.*

№ групи	Діапазон групування за чисельністю осіб, які підвищували кваліфікацію у розрахунку на 1000 найманих працівників, осіб	Регіональний склад групи	Середня чисельність осіб, які підвищували кваліфікацію у розрахунку на 1000 найманих працівників, осіб	Загальна середньорічна чисельність найманих працівників у групі		Середня чисельність працівників у групі, які підвищили кваліфікацію		
				тис. осіб	% до чисельності найманих працівників	осіб	% до чисельності найманих працівників групи	% до загальної чисельності працівників, які підвищували кваліфікацію
1	Понад 120	Запорізька обл. Донецька обл. Дніпропетровська обл.	124 117 115	505	4,43	124	12,44	6,14
2	100-120	Луганська обл. Полтавська обл. Рівненська обл.	106 104 103	3513	30,84	112	11,22	38,54
3	80-100	Сумська обл. Хмельницька обл. Автономна Республіка Крим Харківська обл. Херсонська обл. Івано-Франківська обл. Кіровоградська обл.	97 91 89 89 89 87 86	2361	20,73	90	8,96	20,68
4	60-80	Волинська обл. Чернівецька обл. Миколаївська обл. Тернопільська обл. м. Севастополь Вінницька обл. Черкаська обл. Чернігівська обл. Кіївська обл. Одеська обл. Житомирська обл. м. Київ Львівська обл. Закарпатська обл.	79 78 76 76 74 72 72 72 71 71 69 69 66 61	5011	44,00	71	7,07	34,64

*Розраховано та згруповано автором за даними [10, с. 381, 388]

Таблиця 2

Групування регіонів України за інтенсивністю підвищення кваліфікації працівників у 2014 р.*

№ групи	Діапазон групування за чисельністю осіб, які підвищили кваліфікацію у розрахунку на 1000 найманних працівників, осіб	Область	Середня чисельність осіб, які підвищували кваліфікацію у розрахунку на 1000 найманних працівників, осіб	Загальна середньорічна чисельність найманних працівників у групі, тис. осіб		Середня чисельність працівників у групі, які підвищили кваліфікацію		
				тис. осіб	% до чисельності найманних працівників	осіб у розрахунку на 1000 найманних працівників	% до чисельності найманних працівників групи	% до загальної чисельності працівників, що підвищили кваліфікацію
1	Понад 120	Запорізька	123	464,40	4,93	123	12,30	7,92
2	100-120	Дніпропетровська	111	1369,50	14,55	108	10,82	20,60
		Полтавська	102					
3	80-100	Івано-Франківська	90	1957,70	20,80	85	8,50	23,14
		Рівненська	89					
		Сумська	87					
		Харківська	85					
		Кіровоградська	83					
		Миколаївська	82					
4	60-80	Хмельницька	79	3745,20	39,79	69	6,94	36,16
		Волинська	77					
		Чернівецька	77					
		Херсонська	77					
		Закарпатська	72					
		Львівська	72					
		Тернопільська	69					
		Донецька	66					
		Чернігівська	66					
		Житомирська	64					
Вінницька	61							
5	Менше 60	Одеська	59	1874,70	19,92	47	4,67	12,18
		Черкаська	57					
		Київська	38					
		Луганська	35					

*Розраховано та згрупувано автором за даними [11, с. 345, 360]

Дослідження середньої фактичної періодичності підвищення кваліфікації працівників українських підприємств у регіональному аспекті у 2002, 2008 та 2014 рр. дозволило встановити невиконання навіть національних нормативних вимог щодо її рівня (рис. 2). Так, у 2014 р. середня періодичність підвищення кваліфікації працівників підприємств

у середньому в Україні становила 13,14 років, порівняно із 11,14 роками у 2008 р. та 12,56 роками у 2002 р., що слід вважати дуже незадовільним рівнем. Для порівняння, у країнах-учасницях ЄС рівень періодичності підвищення кваліфікації становить у середньому біля 5 років, в Японії – від 1 до 1,5 роки, у Росії – 7,8 років [14, с. 107].

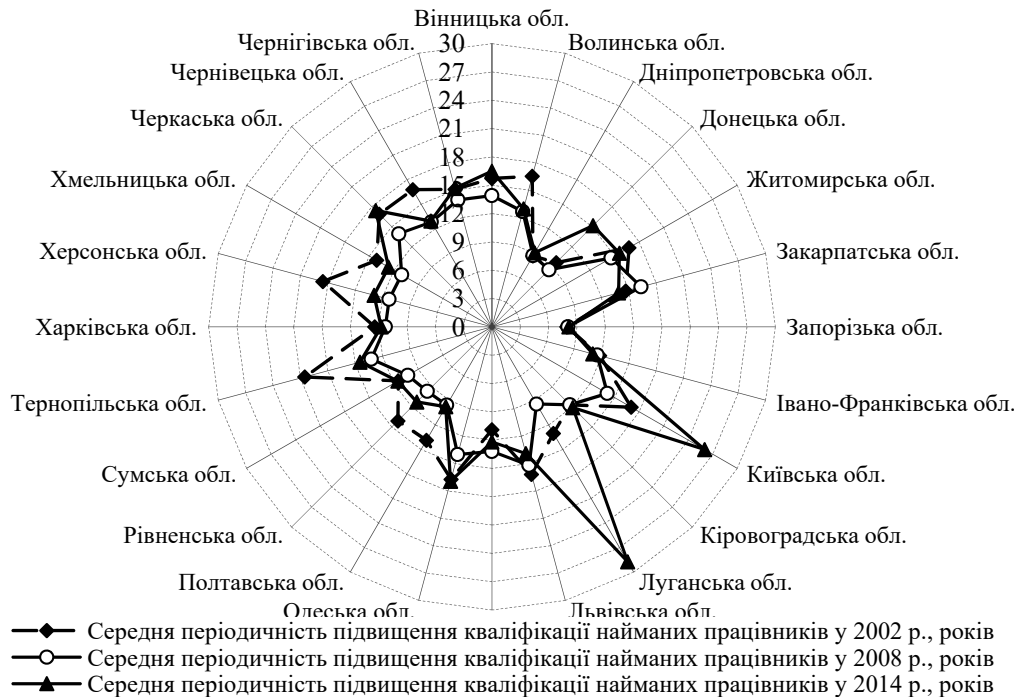

Рис. 2. Середня періодичність підвищення кваліфікації найманих працівників підприємств за областями України у 2002, 2008 та 2014 рр.*

*Розраховано автором за даними [9, с. 440; 10, с. 381, 388; 11, с. 345, 360]

У 2008 р. найбільш результативне скорочення періодичності підвищення кваліфікації працівників суб'єктів господарювання порівняно з 2002 р. спостерігалось у Херсонській (періодичність скоротилася з 18,54 до 11,27 років, або на 39,2%) та Тернопільській (з 20,52 до 13,22 років, або на 35,6%) областях. У 2014 р. скорочення періодичності підвищення кваліфікації працівників суб'єктів господарювання порівняно з 2008 р. спостерігалось у Запорізькій (періодичність скоротилася з 16,36 до 13,89 років, або на 15,1%), Львівській (з 15,18 до 13,90 років, або на 8,4%), Миколаївській (з 13,20 до 12,19 років, або на 7,7%) та Івано-Франківській (з 11,54 до 11,05 років, або на 4,2%) областях. Така динаміка була досягнута завдяки скороченню середньорічної чисельності найманих працівників при одночасному різкому зростанні чисельності працівників, які у відповідному році підвищували кваліфікацію.

Проте у Миколаївській та Закарпатській областях у 2008 р. та у двадцяти областях у 2014 р., навпаки, спостерігалась протилежна негативна тенденція до зростання періодичності підвищення кваліфікації працівників, що викликано одночасним скороченням як середньорічної чисельності найманих працівників, так і чисельності осіб, які підвищували кваліфікацію. Негативним є також незначне зростання протягом періоду дослідження періодичності підвищення кваліфікації на підприємствах Запорізької області (у 2008 р. періодичність зростає з 7,93 до 8,04 років, або на 1,4%, а у 2014 р. – з 8,04 до 8,15 років, або також на 1,4%), яке без впровадження відповідних заходів поступово може стати причиною втрачання Запорізькою областю у найближчі роки лідируючих позицій із підвищення професійного рівня працівників серед регіонів України.

Висновки. Проведене дослідження

дозволило встановити наявність диспропорцій у процесах поширення неперервної освіти регіонами України, що здійснено за критерієм інтенсивності підвищення кваліфікації працівників суб'єктів господарювання за період 2002-2014 рр. Крім того, встановлено, що із часом відбувається тенденція до скорочення чисельності працівників, які протягом року підвищують рівень професійних знань і набувають нові інноваційні знання. Через виявлені тенденції можна стверджувати про невиконання на регіональному рівні більшості з обґрунтованих у роботі принципів неперервної освіти, причинами чого можна вважати як економічні, так і суспільно-політичні чинники. З метою отримання перших ознак покращення ситуації необхідно на національному і

регіональному рівнях створювати та впроваджувати програми зі стимулювання працівників до постійного професійного розвитку та підвищення відповідальності роботодавців до забезпечення високого рівня компетентності працівників. Необхідність практичної реалізації даних програм обґрунтовується також високою потребою суб'єктів господарювання України у висококваліфікованих працівниках, яку, в першу чергу, відчувають великі та середні підприємства, що виступають локомотивом економічного зростання країни. Подальші дослідження мають бути спрямованими на розробку конкретних дієвих заходів щодо згладжування диспропорцій у регіональному поширенні неперервної освіти та зростання на цій основі добробуту суспільства.

Список літератури

1. Лук'янова Л. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – 2015. – №2 (15). – С. 187-192.
2. Самсонова О.О. Неперервна освіта як чинник розвитку сучасного суспільства / О.О. Самсонова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 36. – С. 355-361.
3. Зязюн І.А. Неперервний розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності вчителя у післядипломний період / І.А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 29. – С. 13-23.
4. Діуліна В.В. Принципи багатовекторної неперервної освіти в галузі державного управління [Електронний ресурс] / В.В. Діуліна // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_21.
5. Плахотнік О.В. Неперервна освіта як основа професійної компетентності та конкурентоспроможності фахівців / О.В. Плахотнік // Таврійський вісник освіти. – 2016. – № 1. – С. 98-101.
6. Торба Ю.І. Неперервна освіта – стрижень розвитку особистості в сучасних умовах / Ю.І. Торба // Вісник післядипломної освіти. – 2014. – Вип. 11. – С. 154-164.
7. Захарова О.В. Обґрунтування ефективності витрат на професійне навчання з метою забезпечення розвитку персоналу / О.В. Захарова // Вісник соціально-економічних досліджень. 36. наук. праць. – Вип. 32. – 2008. – С. 132-138.
8. Ткаченко А.М. Стратегічні напрями удосконалення управління персоналом: моногр. / А.М. Ткаченко, Т.С. Морщенок. – Запоріжжя: Вид-во Запорізької держ. інженер. акад., 2008. – 233 с.
9. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України; [За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за ред. В.А. Головка]. – К.: Консультант, 2003. – 662 с.
10. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України; [За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за ред. Н.П. Павленко]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.
11. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Держкомстат України; [За ред. І.М. Жук; Відп. за ред. О.А. Вишневецька]. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 585 с.
12. Захарова О.В. Аналіз трудових показників: навч. посіб. / О.В. Захарова. – Донецьк: ДонНТУ, 2014. – 461 с.
13. Захарова О.В. Методологія аналізу трудових показників на рівні підприємства / О.В. Захарова // Україна: аспекти праці. – 2016. – №7-8. – С. 18-26.
14. Захарова О.В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: моногр. / О.В. Захарова. – Донецьк: ТОВ «ДРУК-ІНФО», 2010. – 378 с.
15. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України «Про затвердження «Положення про професійне навчання працівників на виробництві» №127/151 від 26.03.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01>.

References

1. Luk'ianova, L. (2015) Continuing education throughout life: a historical overview, modern realities, *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, №2 (15), Pp. 187-192.
2. Samsonova, O.O. (2014) Continuous education as a factor in the development of modern society, *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, issue 36, Pp. 355-361.
3. Ziazun, I.A. (2012) Continuous development and self-development of teachers' pedagogical skills in the postgraduate period, *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, issue 29, Pp. 13-23.
4. Diulina, V.V. (2012) Principles of multi-vector continuous education in the field of public administration,

Derzhavne budivnytstvo, № 1 [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_21 (Accessed 12 April 2018).

5. Plakhotnik, O.V. (2016) Continuous education as the basis of professional competence and competitiveness of specialists, *Tavriiskyi visnyk osvity*, № 1, Pp. 98-101.

6. Torba, Yu.I. (2014) Continuous education – the core of personal development in modern conditions, *Visnyk pislidyplomnoi osvity*, issue 11, Pp. 154-164.

7. Zakharova, O.V. (2008) Rationale for the effectiveness of costs for vocational training to ensure the development of staff, *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, issue 32, Pp. 132-138.

8. Tkachenko, A.M., Morshchenok, T.S. (2008), *Stratehichni napriamy udoskonalennia upravlinnia personalom* [Strategic directions of personnel management improvement], Vyd-vo Zaporizkoi derzh. inzhener. akad., Zaporizhzhia, Ukraine.

9. (2003) Statistical Yearbook of Ukraine for 2002, Konsultant, Kyiv, Ukraine.

10. (2009) Statistical Yearbook of Ukraine for 2008, Konsultant, Kyiv, Ukraine.

11. (2015) Statistical Yearbook of Ukraine for 20014, Konsultant, Kyiv, Ukraine.

12. Zakharova, O.V. (2016), *Analiz trudovykh pokaznykiv* [Analysis of labor indicators], DonNTU, Donetsk, Ukraine.

13. Zakharova, O.V. (2016) Methodology for analyzing labor indicators at the enterprise level, *Ukraina: aspekty pratsi*, №7-8, Pp. 18-26.

14. Zakharova, O.V. (2010), *Upravlinnia investuvanniam u liudskiy kapital: metodolohiia, otsinka, planuvannia* [Managing investment in human capital: methodology, assessment, planning], TOV «DRUK-INFO», Donetsk, Ukraine.

15. (2001) «On the approval of the «Regulations on the vocational training of workers in production» *Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine of 26.03.2001 number 127/151* [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01> (Accessed 15 April 2018).

Аннотация

Оксана Захарова

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ПРИНЦИПОВ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Обоснована целесообразность распространения непрерывного образования для экономики страны. Дополнен состав принципов непрерывного образования, выполнение которых должно способствовать формированию экономики знаний в регионе и стране. Выполнен ретроспективный анализ регионального распространения в Украине основного инструмента непрерывного образования – повышения квалификации персонала предприятий. Определены регионы, лидирующие в процессах повышения квалификации персонала. Сгруппированы регионы по интенсивности повышения квалификации в 2008 и 2014 гг. Проанализирована средняя периодичность повышения квалификации в региональном разрезе.

Ключевые слова: непрерывное образование, принципы, регионы Украины, повышение квалификации, работники предприятий, уровень квалификации.

Summary

Oksana Zakharova

REGIONAL PECULIARITIES OF DISTRIBUTION OF PRINCIPLES OF CONTINUOUS EDUCATION IN UKRAINE

The purpose of the article is to diagnose regional features of the spread of continuing education in Ukraine. The expediency and necessity of extending continuous education to the country's economy is substantiated. The composition of the principles of continuing education is supplemented, the implementation of which should contribute to the formation of a knowledge economy in the region and the country. The principles were divided into three groups, the first was supplemented by the principle of accessibility, the second – complexity, the third – competitiveness and socio-economic return. A retrospective analysis of the regional distribution of the main instrument of continuous education in Ukraine is held in Ukraine – the improvement of the qualification of the personnel of enterprises. The analysis was carried out for three years – 2002, 2008 and 2014, which allowed to see the prevailing trends in the country in terms of observance by the regions of the selected principles. Regions that are leading in the processes of staff development are identified. The regions were grouped according to the intensity of their professional development in 2008 and 2014. A general decrease in the level of intensity of the processes of professional development has been established. The average periodicity of qualification improvement in the regional context is analyzed. The main reasons that could lead to the current dynamics are substantiated. The ways of stabilizing the situation with the upgrading of the qualification of the personnel in the regions of Ukraine are planned, which should increase the degree of compliance with the principles of the spread of continuing education in the country.

Keywords: continuous education, principles, regions of Ukraine, advanced training, employees of enterprises, skill level.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018

УДК 334

JEL Classification: R 580, O11

© Horokhovska K. V., 2018

Yuriy Fedkovych National University, Chernivtsi

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER COOPERATION IN UKRAINE

The article explains the importance of cross-border cooperation in Ukraine. The aim of the article is to show the main problems of cross-border cooperation. Also there are highlighted the problems of infrastructure development in Ukraine. The ways of financing infrastructure objects are offered through the projects of public-private partnership.

Key words: *public-private partnership, cross-border cooperation, transport infrastructure, state, business.*

Introduction. Cross-Border Co-operation (CBC) is one of the most important forms of integration, which implement on regional level and has the special place in the process of forming regional politic in Ukraine. Deepening of CBC opens new opportunities for activation economic activity of border territories, increase their competitiveness by mobilizing the natural resource potential of the regions of neighboring countries, achieving the integral effect as a result of eliminating barriers to the movement of goods, services, capital, information and technologies.

Cross-border cooperation is a specific area of political, foreign economic, environmental, cultural, educational and other types of international activities, which is carried out at the regional level and covers all their general forms, is distinguished by the need and opportunities for more active use of them, as well as a number of features, namely availability the border and the necessity of its arrangement, the sharing of natural resources and, accordingly, the solution of the problems of environmental safety, the broad mutual communication of the population and personal connections of people, a significantly higher burden on infrastructure (ways, communication, service).

The basis of cross-border cooperation is the process of harmonizing interests and contractual relations in the border regions in order to find solutions to common and identical problems. CBC aims at overcoming the negative aspects of the existence of borders and impacts that have arisen in the border areas through their placement and aims to improve the living conditions of the population. The main objectives of such cooperation include:

- 1) overcoming existing stereotypes and beliefs;
- 2) elimination of political and administrative barriers between neighboring peoples;
- 3) creation of economic, social and cultural infrastructure with the formation of joint bodies, economic entities, associations, etc.

Results. The cross-border region covers adjacent border territories of two or more states at different levels of the respective administrative-territorial systems. The development of cross-border cooperation is aimed, first and foremost, at ensuring high quality of life for residents of the border areas, infrastructure provision of the respective territories, and solving common problems of neighboring territories. Cross-border regions are based on cross-border cooperation. Ukraine borders on seven countries (Poland, Slovakia, Hungary, Romania, Moldova, Russia and Belarus), with a border length of 5637,982 km. On the territory of Ukraine with the adjacent countries there are seven cross border regions.

In Ukraine 19 out of 25 regions have borders with other country. That means necessity of development cross-border cooperation at the state level.

More than 90 Euroregions have been created in Europe and this process continues. Ukraine does not lag behind EU countries with the tendency to create Euroregions, but by the level of efficiency of their activity and activity considerably inferior.

Cross-border cooperation is a complex and multifaceted phenomenon of the development of the modern world economy, which necessitates a systematic and multi-level assessment of the effectiveness of its implementation. There are four indirect ways for assessing the effectiveness of CBC:

1. Assessment of border trade within the transboundary region.
2. Assessment of development of foreign economic activity of border regions-participants of cross-border cooperation.
3. Assessment of the implementation of joint projects in the border regions, including financial support of international financial organizations.
4. Assessment of the state of communicative and border infrastructure in the border regions of the adjacent states.

As it was mentioned, 19 regions in Ukraine have border with other countries, but now the most important strategic partner for our country must be EU. That is why it is necessary to analyze, for example trade of goods and services between each region and EU's countries.

Ukraine borders with Romania within Chernivetskyi, Ivano-Frankivskyi and Zakarpatskyi regions. With Hungary and Slovakia within Zakarpatskyi region. Poland measured with Zakarpatskyi, Lvivskyi, Volunskyi regions. That means that 5 regions of Ukraine have access to cross-border cooperation with EU countries.

If we see at statistic information in table 1 and 2 where represente international trades of goods in 2015-2016 years, we need to concentrate our attention only on strategic valuable regions. In the Table 1, we can see that the most powerful regions of export are Zakarpatskyi and Lvivskyi. These regions show the results in trade. But, also we must pay attention on regions which have great rise of trade to previous years, there is Ivano-Frankivskyi region. This territory had 54% of rise in 2016. The same situation is with import.

Table 1

Export of goods in Ukraine in 2015-2016 (thsd. USD)

	2016 (all)	with EU in 2016	% to all	% to 2015	2015(all)	with EU in 2015	% to all	% to 2014
Chernivetskyi region	119319,1	64551,6	54.1	108.9	108294,5	62594,2	57.8	97.3
Ivano-Frankivskyi region	573736,5	335062,1	58.4	154.1	373000,4	21571,2	58.3	86.7
Zakarpatskyi region	1211902,4	1123433,5	92.7	114.0	1094379,6	984941,6	90	84.1
Lvivskyi region	1275566,1	951572,3	74.6	109.7	1206324,8	867347,5	71.9	91.9
Volunskyi region	611874,2	475426,1	77.7	104.3	631693,7	456082,9	72.2	96.1

Table 2

Import of goods in Ukraine in 2015-2016 (thsd. USD)

	2016 (all)	with EU in 2016	% to all	% to 2015	2015(all)	with EU in 2015	% to all	% to 2014
Chernivetskyi region	95758,4	54007,7	56,5	121,5	78384,1	44522,2	56,8	63,7
Ivano-Frankivskyi region	405969,7	303665,3	74,8	149,0	294496,8	203791,8	69,2	67,6
Zakarpatskyi region	1133380,9	668694,7	59,0	110,9	1011507,0	602858,2	59,6	78,8
Lvivskyi region	1699411,8	1215079,5	71,5	122,5	1447944,9	991842,3	68,5	61
Volunskyi region	1130757,2	677323,6	59,9	126,7	622087,5	534373,2	85,9	85,3

One of the main places in cross-border cooperation takes border crossing points. We will pay attention only to strategic regions. In Ukraine there are few types of border crossing points: automobile, air, river and railway. With EU we have 17 automobile crossing points (3 with Romania, 5 with Hungary, 2 with Slovakia, 7 with Poland), 8 railway points (2 with Romania, 1 with Slovakia, 5 with Poland). As we see in Picture 1, the most concentration of crossing points are on the borders with EU. But the ability of crossing points is in low level.

Low quality of infrastructure also doesn't allow fulfilling cross-border cooperation with whole force. The main problem for Ukraine is deficit of financing and high level of corruption.

There is an increasingly widespread acknowledgement among all active actors in the development co-operation sector that the Public-Private Partnership (PPP) can be a new important tool, not only to build important infrastructure

(public works) but also to provide services to the citizens at central and local level as well as to have a strategic value in CBC in the next future.

Considering the present global economic and financial crisis affecting almost all the regions of the world and bearing in mind that the public resources destined on development cooperation are decreasing more and more, building partnerships and synergies between these two ranges of actors is not only a great possibility but a compelling necessity in order to continue to sustain the development cooperation sector. This is also a good chance for both public and private sector, not only to mutually reinforce each other but also to learn lessons and best practices from one another.

An important aspect of cross-border cooperation is the financing such projects. PPPs allow governments to expand the provision of services by using market tools, rather than publicly provided and managed facilities. It increases the number of services that can be provided within a given state

budget and, more importantly, it increases their value in terms of quality and performance. In some areas, such as information technology and defense,

the combination of public and private interests can create commercial value to some applications.

Figure 1 The map of border crossing points

One can summarize the reasons for implementing PPPs as follows:

- To provide additional capital;
- To provide better management and implementation skills;
- To provide more added value;
- To more efficiently allocate risks, thus improving the identification of needs and the optimal use of resources over the whole life of a project;

The main benefits of using PPP are:

1. PPPs allow the public sector to change the upfront capital expenditure of a project into a flow of yearly service payments, allowing projects to be delivered earlier and reducing public funding constraints.

2. The incentives by the private sector to deliver on time and according to specifications increase. Risks of design and construction are transferred to the private sector. Payments based on delivery and quality, or the need to charge user fees encourages efficiency and quality.

3. While PPPs tend to be more expensive on paper, as these integrate risk costing, the final costs have been lower, as time and cost overruns have been cut considerably.

4. A core principle of PPPs is the allocation of risk to the partner best able to manage it.

5. The allocation of risk to the private sector and the stricter links between delivery and the returns to the developers and operators increase efficiency and quality.

6. Depending on the PPP used, the private sector profit level may depend on the quality of delivery. Demand for the service and thus fee returns may depend on quality.

7. Due to increases in quality and efficiency the private sector may manage to increase profits, reducing the need of any subvention during the lifecycle of the project.

8. The involvement of private sector management in the public sector introduces (into the civil service) elements of performance benchmarking rather than the traditional delivery of services without seeking to achieve value for money.

Internationally, interest in public-private partnerships is growing because it seems to offer a solution that can overcome barriers to development due to a lack of infrastructure. Economic growth is to an important extent dependent on the development of infrastructure, particularly in transport and utilities such as water, power, and telecommunications. In addition, as countries develop, there is a need to improve social infrastructure for health and education, as well as many other facilities, including prisons.

PPPs allow governments to expand the provision of services by using market tools, rather than publicly provided and managed facilities. It increases the number of services that can be provided within a given state budget and, more importantly, it increases their value in terms of quality and performance. In some areas, such as information technology and defense, the combination of public and private interests can create commercial value to some applications.

The potential of using PPP in Ukraine is high due to the high share of public sector in the national economy (37.0%). Considerable part of transport, housing and communal, energy and social infrastructure belongs to the public property. At the same time, the state of motorways, railways, seaports and airports is unsatisfactory as for a European country. Neither state nor local budgets have necessary financial resources for the modernization of the infrastructure and they will unlikely appear in the nearest future. In this situation, it is naturally that the state is oriented at the development of PPP.

Conclusions. In Ukraine the PPP investment potential is underestimated, as evidenced by the absence of PPP motorway projects. The main reasons why the dynamics of PPP development in Ukraine does not accord with the requirements of the economy are the following: insufficient level of political and economic stability, lack of consistent policy and proper management on PPP, no effective

PPP public support mechanism, complicated and inconsistent tariff regulation, low institutional capacity of government entities and the private sector in PPP implementation, poor qualification level of officials and low awareness of the private sector as regards PPP specifics and so on.

The main bottlenecks of PPP institutional environment in Ukraine are as following:

1. Insufficient level of interaction between public entities, central and local authorities, PPP unit and branch ministries, branch ministries and state enterprises etc.

2. Lack of PPP experience and professional staff in branch ministries, and in private sector.

3. Political instability and military conflict at the eastern part of Ukraine

4. Legal PPP framework is inconsistent and contradictory, especially regarding different PPP modes (PPP, concession, lease, joint activity). Furthermore, each mode is regulated by its own special legislation.

5. Ineffective official PPP unit (small inexperienced staff with limited functions).

6. One year state budget planning and lack of clear procedure for public support.

7. No standardized project models, contracts, and tendering procedures.

Of course, we cannot lay on only PPP, but in today's conditions such projects are the main instruments to develop our economy not only on regional level, but in macro level as well.

Список літератури

1. Cherevykov Y. Defining PPP Opportunities in the Road Sector of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/78299/1/MPRA_paper_78299.pdf

2. Постанова Кабінету міністрів України «Про класифікацію автомобільних доріг та перелік автомобільних доріг України державного значення» №455 від 6 квітня 1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/455-98-%D0%BF>

3. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної

програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки» №696від 11.07.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/696-2013-%D0%BF>

4. Офіційний сайт Державної прикордонної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/en/>

5. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-%D1%80>

References

1. Cherevykov Y. (2017), “Defining PPP Opportunities in the Road Sector of Ukraine”, [Online], available at: file:///C:/Users/User/Desktop/MPRA_paper_78299.pdf. (Accessed 6 May 2018)

2. “Classification of roads” *Cabinet of Ministry* [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/455-98-%D0%BF> (Accessed 15 April 2018)

3. (2013) “About the approval of the state target economic development program auto- mobile roads of

general use for years 2013-2018” *Cabinet of Ministers of Ukraine of 11.07.2013 number 696* [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/696-2013-%D0%BF> (Accessed 4 November 2017)

4. State Border Guard Service in Ukraine [Online], available at: <https://dpsu.gov.ua/en/> (Accessed 15 May 2018)

5. “Transport strategy of Ukraine till 2020” *Cabinet of Ministry* [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-%D1%80> (Accessed 15 May 2018)

Анотація

Карина Гороховська

**ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ
ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Досліджено фактори розвитку транскордонного співробітництва в Україні. Встановлено, що в транскордонних відносинах роль, безпосереднього, комунікатора виконує швидка транспортна інфраструктура, яка і забезпечує ефективність державного кордону. Визначено основні проблеми дорожнього сектору. Виділено розвитку автодоріг в Україні, як пріоритетний напрямок для розвитку транскордонного співробітництва. Окремо досліджено проблему застосування держави і приватного сектору в сфері розвитку інфраструктури.

***Ключові слова:** державно-приватне партнерство, транскордонне співробітництво, транспортна інфраструктура, держава, бізнес.*

Аннотация

Карина Гороховская

**ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В РАЗВИТИЕ
ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УКРАИНЕ**

Исследованы факторы развития трансграничного сотрудничества в Украине. Установлено, что в трансграничных отношениях роль непосредственного коммуникатора выполняет быстрая транспортная инфраструктура, которая и обеспечивает действенность и проницаемость государственной границы. Определены основные проблемы дорожного сектора. Выделено развитие автодорог в Украине как приоритетное направление для совершенствования трансграничного сотрудничества. Отдельно исследована проблема применения сотрудничества государства и частного бизнеса в сфере развития дорожной инфраструктуры.

***Ключевые слова:** государственно-частное партнерство, трансграничное сотрудничество, дорожная инфраструктура, государство, частный бизнес.*

Стаття надійшла до редакції 14.01.2018

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

УДК 330.45:519.83:519.852]:339.137

JEL Classification: L11, C71, C61

© Мельник Н.Б., Приймак В.І., 2018

talya_m@ukr.net

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ ПРОДАВЦІВ НА РОЗДРІБНОМУ РИНКУ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Розглянено задачу теоретико-ігрового моделювання поведінки продавців на роздрібному ринку товарів за умов невизначеності. З'ясовано підгрунтя виникнення такої задачі. Сформульовано задачу моделювання для роздрібного ринку комп'ютерної техніки. Зведено її до задачі лінійного програмування. Узагальнено її для випадку задачі з нечіткими обмеженнями. Виведено аналітичні співвідношення для знаходження її розв'язків. Розглянено приклад розв'язування задачі у рамках конкретної теоретико-ігрової моделі. Обчислено стратегії поведінки гравців на ринку комп'ютерної техніки.

Ключові слова: теорія ігор, задача лінійного програмування, оптимальна стратегія, функція належності, нечітка модель.

Постановка проблеми. У реаліях сучасної економіки маркетингова діяльність повинна опиратися на досконале знання перебігу всіх процесів на відповідному ринку. Таке знання передбачає усестороннє дослідження їх як на практичному, так і теоретичному рівнях. Теоретичні дослідження охоплюють низку напрямів, одним з яких є моделювання поведінки суб'єктів ринку.

За ринкових умов продавці подібних товарів, якщо вони не у змові між собою, поведуться як природні антагоністи, оскільки кожен з них бореться за збільшення або утримання своєї частки на спільному ринку за рахунок зменшення частки іншого продавця або ж збереження статус-кво. Повною мірою це стосується і продавців на роздрібному ринку комп'ютерної техніки. Поведінку суб'єктів, які мають протилежні інтереси, можна описати за допомогою моделей, які побудовано на підставі застосування теорії антагоністичних ігор.

У більшості випадків теоретико-ігрові моделі будують, виходячи з припущення, що вхідні дані для задачі моделювання чітко визначено. Однак в реальному житті це не так. Це стосується, насамперед, економічних процесів. Наприклад, непрозорість стосунків суб'єктів на багатьох сучасних роздрібних ринках в Україні та, зокрема на роздрібному ринку комп'ютерної техніки, дає змогу оцінити ті чи інші економічні показники лише з відносною точністю. У цьому випадку говорять, що суб'єкти поведуться на ринку в умовах невизначеності. Отже, виникає проблема теоретико-ігрового моделювання у

невизначених ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підвалини сучасної теорії ігор створили нобелівські лауреати Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн [1], Дж. Неш [2], Дж. Харшані, Т. Шеллінг, Р. Зельтен [3]. Застосовували її надбання у своїх працях такі вітчизняні науковці, як В. Корнієнко, С. Денисюк, А. Шиян [4], Ф.Рогальський, Я. Курилович, А. Цукоренко [5], В. Юринець [6], С. Лондар [7] та ін.

Математичному моделюванню різних проявів невизначеності нині присвячено велику кількість праць. Зокрема, на цю проблематику звертали увагу такі науковці як М. Сявакко, О. Рибицька [8], С. Орловський [9], Ю. Зайченко [10] та ін. У цій статті робиться спроба здійснити теоретико-ігрове моделювання поведінки продавців на роздрібному ринку товарів масового споживання за умов невизначеності.

Формулювання цілей статті. Метою нашої роботи є побудова нечіткої теоретико-ігрової матричної моделі, яка відображає конкурентну ситуацію, що виникає на роздрібному ринку товарів, і розроблення підходів до знаходження оптимальних змішаних стратегій її гравців. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: дослідити поставлену задачу за умов невизначеності; побудувати відповідну цій задачі нечітку теоретико-ігрову модель; звести цю модель до лінійної оптимізаційної моделі з гнучкими граничними обмеженнями; розглянути підходи до розв'язування оптимізаційної нечіткої задачі лінійного програмування; перевірити на конкретному прикладі запропонований шлях

збільшення присутності певних продавців на конкурентному ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглянемо ситуацію на роздрібному ринку комп'ютерної техніки. Цей ринок має ознаки квазіконкуренції [11]. На ньому інколи продавці, які зазвичай конкурують між собою, для досягнення певної мети можуть групуватися у своїх діях. Тому таку групу можна розглядати як єдиного гравця на ринку. Якщо ж на цьому ж ринку існує інша група продавців (інший сукупний гравець), які мають протилежну мету, тоді поведінки обох груп можна звести до скінченої антагоністичної гри двох гравців з нульовою сумою.

Нехай перший гравець прагне збільшити свій прибуток завдяки оптимізації своєї торговельної діяльності. Основним чинником такої оптимізації він вважає зменшення своєї частки у

n сегментах ринку. Нехай заплановане зменшення частки в i -му ($i = \overline{1, n}$) сегменті буде дорівнювати Δp_i .

Очевидно, другий гравець буде намагатися збільшити свою частку у тих сегментах, які покидає перший гравець. Однак, при цьому, другий гравець буде прагнути зменшити свої сукупні витрати на розширення своєї присутності на ринку. А визначальним чинником, який впливає на рівень цих затрат, є динаміка цін на товари у відповідному сегменті Δt_i ($i = \overline{1, n}$).

Отже, у скінченній антагоністичній грі кожен з двох гравців має n чистих стратегій. Матриця виграшів першого гравця матиме такий вигляд [12]:

$$H_1 = \begin{pmatrix} \Delta p_1 & -\Delta t_1 & \cdots & -\Delta t_1 \\ -\Delta t_2 & \Delta p_2 & \cdots & -\Delta t_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ -\Delta t_n & -\Delta t_n & \cdots & \Delta p_n \end{pmatrix}. \quad (1)$$

Будемо вважати, що всі Δp_i рівні між собою $\Delta p_i = p$. Тоді матриця виграшів першого гравця (1) матиме вигляд:

$$H_2 = \begin{pmatrix} p & -\Delta t_1 & \cdots & -\Delta t_1 \\ -\Delta t_2 & p & \cdots & -\Delta t_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ -\Delta t_n & -\Delta t_n & \cdots & p \end{pmatrix}. \quad (2)$$

Відніmemo p від кожного елемента матриці (2). Внаслідок цієї операції множина оптимальних стратегій обох гравців не

зміниться, а ціна гри зменшиться на p . В результаті, замість матриці (1) отримаємо матрицю:

$$H_3 = \begin{pmatrix} 0 & -h_1 & \cdots & -h_1 \\ -h_2 & 0 & \cdots & -h_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ -h_n & -h_n & \cdots & 0 \end{pmatrix}, \quad (3)$$

де $h_i = \Delta t_i + p$, ($i = \overline{1, n}$). Причому всі $h_i > 0$ ($i = \overline{1, n}$).

Як відомо [13, с. 55], розв'язувати отриману гру з матрицею (2) можна зведенням її до задачі лінійного програмування (ЛП) кількома способами. Для використання простішого з цих способів необхідно, щоб ціна гри була додатною. Однак у нашому випадку вона від'ємна [12]. Тому спочатку виведемо формули для

розв'язування матричної гри двох гравців з нульовою сумою зводячи її до задачі лінійного програмування для випадку від'ємної ціни гри. Відразу врахуємо цей факт, що кількість чистих стратегій у обох гравців однакова і дорівнює n .

Позначимо матрицю виграшів першого гравця вказаної гри через

$$A = [a_{ij}]_{n \times n}, \quad (4)$$

де i та j номер чистої стратегії, відповідно, першого і другого гравця. Тоді оптимальні змішані стратегії цих гравців $X = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ та

$Y = (y_1, y_2, \dots, y_n)$ і ціна гри v повинні задовольняти таким співвідношенням [13, с. 55]:

$$\sum_{i=1}^n x_i = 1; \quad x_i \geq 0, (i = \overline{1, n}); \quad \sum_{i=1}^n a_{ij} \cdot x_i \geq v, (j = \overline{1, n}), \quad (5)$$

$$\sum_{j=1}^n y_j = 1; \quad y_j \geq 0, (j = \overline{1, n}); \quad \sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot y_j \leq v, (i = \overline{1, n}). \quad (6)$$

Розділимо всі рівняння в (5) і (6) на $(-v)$, а нерівності на v і введемо такі позначення:

$$\frac{x_i}{-v} = s_i, (i = \overline{1, n}); \quad \frac{y_j}{-v} = q_j, (j = \overline{1, n}); \quad -v = v^*. \quad (7)$$

Оскільки v від'ємне, то при діленні на нього знаки нерівностей зміняться. В результаті, замість задач (5), (6) отримаємо:

$$\sum_{i=1}^n s_i = \frac{1}{v^*}, \quad \sum_{i=1}^n (-a_{ij} \cdot s_i) \leq 1, \quad s_i \geq 0, (i = \overline{1, n}), \quad (8)$$

$$\sum_{j=1}^n q_j = \frac{1}{v^*}, \quad \sum_{j=1}^n (-a_{ij} \cdot q_j) \geq 1, \quad q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}). \quad (9)$$

Враховуючи те, що перший гравець хоче також максимальна, отримаємо розв'язок задачі знайти такі x_i і, відповідно, s_i , щоб ціна гри v (8), який зводиться до знаходження таких невід'ємних величин $s_i \geq 0$ ($i = \overline{1, n}$), для яких була максимальна, а v^* – мінімальна і $\frac{1}{v^*}$ –

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n s_i \rightarrow \max \\ \sum_{i=1}^n (-a_{ij} \cdot s_i) \leq 1 \end{cases}. \quad (10)$$

Аналогічно для другого гравця. Оскільки він – також найменша, то розв'язок задачі (9) прагне знайти такі величини y_j і, отже, q_j , щоб зводиться до знаходження таких невід'ємних величин $q_j \geq 0$ ($j = \overline{1, n}$), для яких ціна гри v була найменша, а v^* – найбільша і $\frac{1}{v^*}$

$$\begin{cases} \sum_{j=1}^n q_j \rightarrow \min \\ \sum_{j=1}^n (-a_{ij} \cdot q_j) \geq 1 \end{cases}. \quad (11)$$

Задачі (10), (11) є двоїстими одна до одної задачами ЛП, розв'язати які можна кількома методами. Одним з таких методів є симплекс-метод, який реалізовано у декількох програмних середовищах.

Розв'язками згаданих двоїстих задач є величини s_i ($i = \overline{1, n}$), q_j ($j = \overline{1, n}$) і v . Тоді на підставі цих величин оптимальні змішані стратегії першого і другого гравців первинної задачі, тобто величини x_i і y_j розраховують за формулами:

$$\begin{cases} x_i = -s_i \cdot v, (i = \overline{1, n}) \\ y_j = -q_j \cdot v, (j = \overline{1, n}) \end{cases}. \quad (12)$$

Отже, використовуючи запропонований матрицею виграшів першого гравця H_3 , яка має підхід, можна стверджувати, що задача вигляд (3), еквівалентна парі двоїстих задач ЛП, знаходження розв'язку матричної гри з першу з яких записують як:

$$\left\{ \begin{array}{l} z_1 = s_1 + s_2 + \dots + s_n \rightarrow \max \\ 0 + h_2 s_2 + \dots + h_{n-1} s_{n-1} + h_n s_n \leq 1 \\ h_1 s_1 + 0 + \dots + h_{n-1} s_{n-1} + h_n s_n \leq 1 \\ \vdots \qquad \qquad \qquad \vdots \\ h_1 s_1 + h_2 s_2 + \dots + h_{n-1} s_{n-1} + 0 \leq 1 \\ s_i \geq 0, (i = \overline{1, n}) \end{array} \right., \quad (13)$$

де $s_1 = \frac{x_1}{-v}, s_2 = \frac{x_2}{-v}, \dots, s_n = \frac{x_n}{-v}, a \ s_1 + s_2 + \dots + s_n = \frac{1}{-v}$;

а другу як:

$$\left\{ \begin{array}{l} z_2 = q_1 + q_2 + \dots + q_n \rightarrow \min \\ 0 + h_1 q_2 + \dots + h_1 q_{n-1} + h_1 q_n \geq 1 \\ h_2 q_1 + 0 + \dots + h_2 q_{n-1} + h_2 q_n \geq 1 \\ \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \\ h_n q_1 + h_n q_2 + \dots + h_n q_{n-1} + 0 \geq 1 \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \end{array} \right., \quad (14)$$

де $q_1 = \frac{y_1}{-v}, q_2 = \frac{y_2}{-v}, \dots, q_n = \frac{y_n}{-v}$.

Для випадку, коли вхідні дані для задач ЛП, заданих (13) і (14), чітко визначено, розв'язування їх безпроблемне. Але, на практиці часто важко визначити конкретні величини вхідних даних. Вони можуть бути «нечіткими», або, інакше, «розмитими» чи «гнучкими». Тоді класичні методи розв'язування вказаних задач, зокрема симплекс-метод, є неідеальними. У такому випадку треба шукати інші підходи до знаходження оптимального розв'язку таких задач.

Серед таких підходів до розв'язування задач математичного програмування з нечіткою множиною обмежень досить простий для розуміння підхід, який ґрунтується на розкладанні цієї множини на множини рівня. Суть цього підходу полягає у тому, що початкову задачу нечіткого математичного програмування зображують як сукупність звичайних задач максимізації заданої цільової функції на усіляко можливих множинах рівня множини допустимих альтернатив. Якщо альтернатива $x_0 \in X$ є розв'язком задачі

$f(x) \rightarrow \max$ на множині рівня α , то можна рахувати, що число α є ступенем належності альтернативи x_0 нечіткій множині розв'язків вихідної задачі нечіткого математичного програмування. Перебравши так усі можливі значення α , отримаємо функцію належності для нечіткого розв'язку. Та при застосуванні цього методу до розв'язування задач математичного програмування з нечіткою множиною обмежень отримані альтернативи x_0 для всіх можливих значень α мають задовольняти додаткові умови [9, с. 86-92], довести виконання яких для нашої задачі проблематично. Тому для виконання поставленого завдання використаємо інший підхід.

Для розуміння наступних міркувань зведемо задачу ЛП (14) до іншого виду. По-перше, перетворимо її на задачу пошуку максимуму. По-друге, i -у нерівність ($i = \overline{1, n}$) поділимо на $(-h_i)$, чим змінимо знаки нерівності на протилежні. У результаті отримаємо таку задачу ЛП:

$$\left\{ \begin{array}{l} z = -z_2 = -q_1 - q_2 - \dots - q_n \rightarrow \max \\ 0 - q_2 - \dots - q_{n-1} - q_n \leq -\frac{1}{h_1} \\ -q_1 - 0 - \dots - q_{n-1} - q_n \leq -\frac{1}{h_2} \\ \vdots \\ -q_1 - q_2 - \dots - q_{n-1} - 0 \leq -\frac{1}{h_n} \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \end{array} \right. \quad (15)$$

Очевидно, що для знаходження значення цільової функції z_2 задачі ЛП (14) обчислену величину цільової функції z задачі ЛП (15) треба буде помножити на мінус один.

Припустимо, що величини Δt_i ($i = \overline{1, n}$) і p можуть змінюватись, відповідно, від b_i^t ($i = \overline{1, n}$) і b^p аж до $b_i^t + d_i^t$ ($i = \overline{1, n}$) і $b^p + d^p$. Причому міра допустимості лівих меж вказаних проміжків дорівнює одиниці, а далі, при русі по цих проміжках управо міра

допустимості зменшується до нуля в правому кінці кожного з указаних проміжків. Тобто чим більше відхилення від величини b_i^t ($i = \overline{1, n}$) чи b^p , тим менша міра його допустимості. Якщо скористатись найпростішим випадком мір допустимості, а саме лінійною функцією належності, то для кожного з указаних параметрів цю функцію можна записати у такому вигляді:

$$\mu(\Delta t_i) = \begin{cases} 1, & \Delta t_i \leq b_i^t \\ 1 - \frac{\Delta t_i - b_i^t}{d_i^t}, & b_i^t < \Delta t_i \leq b_i^t + d_i^t, \\ 0, & \Delta t_i > b_i^t + d_i^t \end{cases} \quad (16)$$

$$\mu(p) = \begin{cases} 1, & p \leq b^p \\ 1 - \frac{p - b^p}{d^p}, & b^p < p \leq b^p + d^p, \\ 0, & p > b^p + d^p \end{cases} \quad (17)$$

Проте у правих частинах обмежень задачі ЛП (15) є величини $(-\frac{1}{h_i})$ ($i = \overline{1, n}$), які є комбінаціями первинних даних. Тому для знаходження відповідних цим величинам

функцій належності спочатку запишемо формули цих функцій для нечіткої суми $h_i = \Delta t_i + p$ ($i = \overline{1, n}$):

$$\mu(h_i) = \begin{cases} 1, & h_i \leq b_i^h \\ 1 - \frac{h_i - b_i^h}{d_i^h}, & b_i^h < h_i \leq b_i^h + d_i^h, \\ 0, & h_i > b_i^h + d_i^h \end{cases} \quad (18)$$

де $b_i^h = b_i^t + b^p$, $d_i^h = d_i^t + d^p$ ($i = \overline{1, n}$).

Тепер аналітичний вираз функцій належності для нечітких чисел $h_i^* = -h_i < 0$ і

$h_i^0 = -\frac{1}{h_i}$ можна записати відповідно у такому вигляді

:

$$\mu(h_i^*) = \begin{cases} 0, & h_i^* < -b_i^h - d_i^h \\ 1 + \frac{h_i^* + b_i^h}{d_i^h}, & -b_i^h - d_i^h \leq h_i^* < -b_i^h \\ 1, & h_i^* \geq -b_i^h \end{cases} \quad (19)$$

$$\mu(h_i^0) = \begin{cases} 1, & h_i^0 \leq -b_i^0 \\ 1 - \frac{h_i^0 + b_i^0}{d_i^0}, & -b_i^0 < h_i^0 \leq -b_i^0 + d_i^0 \\ 0, & h_i^0 > -b_i^0 + d_i^0 \end{cases} \quad (20)$$

де $b_i^0 = \frac{1}{b_i^h}$, $d_i^0 = b_i^0 - \frac{1}{b_i^h + d_i^h}$.

Вибраний у такий спосіб лінійні функції належності не порушують питання лінійності моделі (15) із заміною «твердих» обмежень на «м'які».

Зауважимо, що не завжди всі обмеження задачі (15) гнучкі. Це наслідок того, що деякі початкові дані Δt_i ($i = \overline{1, n}$) і p точні. Припустимо, що нечіткі тільки перші m обмежень, а інші $n - m$ мають «твердо»

закріплені границі обмежень. Це не зменшує загальності задачі, оскільки рівняння чи невідомі у рівняннях можна переставити місцями і множина допустимих розв'язків нової задачі ЛП не відрізнятиметься від попередньої. У результаті, скориставшись формою запису нечітких обмежень аналогічною як в роботі [8, с. 140], отримаємо таку задачу ЛП:

$$\begin{cases} z = -q_1 - q_2 - \dots - q_n \rightarrow \max \\ g_i \lesseqgtr -b_i^0, -b_i^0 + d_i^0, (i = \overline{1, m}) \\ g_i \leq -b_i^0, (i = \overline{m+1, n}) \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \end{cases} \quad (21)$$

де $g_i = -q_1 - q_2 - \dots - q_{i-1} - q_{i+1} - \dots - q_n$.

Для розв'язування задачі ЛП (21) з гнучкими чи, інакше, нечіткими граничними обмеженнями скористаємось підходом, запропонованим у роботі [8, с. 140-148].

Якщо позначити через Q множину альтернатив, що задовольняють обмеження із «м'яко» і «твердо» закріпленими межами обмежень

$$Q = \{q_j \in R_+^n (j = \overline{1, n}) \mid g_i < -b_i^0 + d_i^0 \forall i = \overline{1, m}; g_i \leq -b_i^0 \forall i = \overline{m+1, n}\}, \quad (22)$$

то можна стверджувати, що задачу ЛП (21) ми звели до пошуку цілі z на множині альтернатив Q , яка виражається формулою (22) і яку вважатимемо універсальною множиною для цієї

цілі. Тоді, згідно з підходом Беллмана-Заде, нечітко поставлена задача прийняття рішень (21) зводиться до такої класичної задачі математичного програмування [8, с. 146]:

$$\lambda \rightarrow \max, \quad (23)$$

де $\lambda = \min(\mu(z), \mu(g_1), \dots, \mu(g_m))$, за виконання умов (22), тобто $q_j \in Q (j = \overline{1, n})$, і $\lambda \leq \mu(z)$, $\lambda \leq \mu(g_i) (i = \overline{1, m})$, $0 \leq \lambda \leq 1$.

Побудована оптимізаційна модель (23) може бути задачею класичного ЛП або ж ні. Це

залежить від вибору вказаних у цій моделі функцій належності $\mu(z)$ та $\mu(g_i) (i = \overline{1, m})$. У

випадку подання міри належності неперервними лінійними чи кусково-лінійними функціями поставлена задача легко розв'язується. Тому в

якості всіх цих функцій візьмемо, аналогічно як і вище, лінійні залежності, а саме:

$$\mu(z) = \begin{cases} 0, & z \leq w_0 - d_0 \\ \frac{z - w_0 + d_0}{d_0}, & w_0 - d_0 < z \leq w_0, \\ 1, & z > w_0 \end{cases} \quad (24)$$

де w_0 і d_0 – певні величини, які вибирають виходячи з конкретних умов застосування задачі моделювання.

$$\mu(g_i) = \begin{cases} 1, & g_i \leq -b_i^0 \\ 1 - \frac{g_i + b_i^0}{d_i^0}, & -b_i^0 < g_i \leq -b_i^0 + d_i^0, \\ 0, & g_i > -b_i^0 + d_i^0 \end{cases} \quad (25)$$

Унаслідок таких дій нечітка модель (21) дефазифікується у таку «чітку» модель ЛП:

$$\begin{cases} \lambda \rightarrow \max \\ d_0 \cdot \lambda + q_1 + q_2 + \dots + q_n \leq -(w_0 - d_0) \\ \lambda \cdot d_i^0 - q_1 - q_2 - \dots - q_{i-1} - q_{i+1} - \dots - q_n \leq -b_i^0 + d_i^0, (i = \overline{1, m}) \\ -q_1 - q_2 - \dots - q_{i-1} - q_{i+1} - \dots - q_n \leq -b_i^0, (i = \overline{m+1, n}) \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \\ \lambda \geq 0 \end{cases} \quad (26)$$

Однак, приступити до розв'язування цієї задачі неможливо через те, що величини d_0 і w_0 в ній невідомі. Ці величини раціонально

визначає особа, яка приймає рішення, виходячи з таких обмежень:

$$\begin{cases} z = w_0 - d_0 \\ w_0 \leq z \end{cases} \quad (27)$$

де z і \bar{z} – є оптимальні значення, які є розв'язками двох задач ЛП, першу з яких записують у вигляді:

$$\begin{cases} z = \max z \\ g_i \leq -b_i^0, (i = \overline{1, n}), \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \end{cases} \quad (28)$$

а іншу – у вигляді:

$$\begin{cases} \bar{z} = \max z \\ g_i \leq -b_i^0 + d_i^0, (i = \overline{1, m}) \\ g_i \leq -b_i^0, (i = \overline{m+1, n}) \\ q_j \geq 0, (j = \overline{1, n}) \end{cases} \quad (29)$$

Отже, на основі розв'язку задачі (26) формуємо оптимальні змішані стратегії другого гравця, які потім використаємо для побудови оптимальних змішаних стратегій першого гравця.

Аналогічно можна знайти розв'язок шуканої задачі з використанням кусково-лінійної апроксимації, тобто, коли в як функції належності первинних даних вибрати неперервні кусково-лінійні функції.

Для апробації запропонованого підходу до розв'язування оптимізаційних задач конкурентної боротьби на ринку за умов невизначеності розглянемо приклад, для якого візьмемо $b^p = 0,5$ а $d^p = 0,2$. Значення первинних параметрів b_i^t і d_i^t ($i=\overline{1,4}$) та обчислених на їх підставі інших величин подано в табл. 1. Тобто всі параметри в нашій задачі нечіткі.

Використовуючи розраховані величини $-b_i^0$ і $-b_i^0 + d_i^0$, значення яких подано в табл.1, знаходимо розв'язки задач (28) і (29), а саме: $z = -1,73$, $\bar{z} = -1,3$. На основі цих значень за формулами (27) визначаємо можливий діапазон значень d_0 і w_0 .

Таблиця 1

Початкові й обчислені межі діапазону зміни Δt_i^*

Номер параметра (i)	b_i^t	d_i^t	$-b_i^0$	$-b_i^0 + d_i^0$	d_i^0
1	0,3	0,05	-1,25	-0,91	0,34
2	0,4	0,2	-1,43	-1,05	0,42
3	0,1	0,05	-1,1	-0,77	0,33
4	0,5	0,2	-1,7	-1,17	0,53

*Розроблено автором

Вважатимемо, що $d_0 = 0,20$, а $w_0 = -1,53$. Підставивши ці числа в обмеження задачі (26), отримаємо її розв'язок у вигляді:

$$\lambda = 0,581, \text{ а } \bar{q} = (q_1, q_2, q_3, q_4) = (0,506; 0,320; 0,652; 0,136).$$

Причому всі обмеження задовольняються точно (перетворюються у рівняння).

Оскільки $\lambda > 0,5$, а $\mu(z) \geq \lambda$, $\mu(g_i) \geq \lambda$ ($i = \overline{1, m}$), то всі функції належності $\mu > 0,5$. Це має задовольнити особу, що приймає рішення.

Але, нам потрібно розрахувати оптимальні змішані стратегії $X=(x_1, x_2, x_3, x_n)$ та $Y=(y_1, y_2, y_3, y_n)$ першого та другого гравців. Щоб знайти ці стратегії для другого гравця, скористаємось

формулами (7) і залежністю $\sum_{j=1}^4 y_j = 1$.

$$\bar{h} = (h_1, h_2, h_3, h_4) = (0,903; 0,773; 1,040; 0,677).$$

Розв'язок задачі ЛП (13) з урахуванням указаних коефіцієнтів у обмеженнях матиме вигляд:

$$z_1 = 1,614, \text{ а } \bar{s} = (s_1, s_2, s_3, s_4) = (0,369; 0,431; 0,321; 0,493).$$

Причому тут також всі обмеження задовольняються точно.

Насамкінець, для отримання оптимальних змішаних стратегій $X=(x_1, x_2, x_3, x_n)$ першого гравця скористаємось величинами компонент знайденого оптимального плану, формулами (7) і

залежністю $\sum_{i=1}^4 x_i = 1$. В процесі розрахунків

отримаємо ту ж саму ціну гри $v = -0,62$ та шукані стратегії $X=(0,229; 0,267; 0,199; 0,305)$.

Висновки. Як з'ясовано у роботі, конкурентну боротьбу продавців на роздрібному ринку певних товарів з теоретичного погляду можна розглядати як елемент антагоністичної гри. А в умовах квазіконкуренції, якою, зокрема,

У результаті отримаємо ціну гри $v = -0,62$ та оптимальні змішані стратегії $Y=(0,314; 0,194; 0,404; 0,084)$.

Для першого гравця його оптимальні змішані стратегії визначимо на основі розв'язку задачі (13). Причому для обчислень значень коефіцієнтів у обмеженнях цієї задачі, які можна визначати з урахуванням величини функції належності (18) кожного з них, скористаємось обмеженнями задачі (15), які перетворимо у рівності. Підставивши в ці рівності значення компонентів знайденого вектора \bar{q} , отримаємо:

характеризується роздрібний ринок комп'ютерної техніки, її можна звести до скінченної гри двох гравців з нульовою сумою. Враховуючи високий ступінь невизначеності сучасних вітчизняних ринків у цій грі вимушено оперують нечіткими даними.

У роботі доведено можливість отримати розв'язки для відповідної нечіткої ігрової моделі шляхом переходу до двох двоїстих оптимізаційних задач ЛП з м'якими обмеженнями. Тестовий приклад засвідчив ефективність процедури пошуку оптимальних змішаних стратегій продавців на роздрібному ринку комп'ютерної техніки. Враховуючи, що усі функції належності, було застосовано при цьому, більші за 0,5, можна зробити висновок, що

обчислені у такий спосіб змішані стратегії дають змогу особі, яка приймає управлінські рішення в умовах конкурентної боротьби, зробити правильний вибір серед сукупності альтернативних рішень.

Підсумовуючи, зауважимо, що побудовані

нечіткі моделі конкурентної боротьби за частку роздрібною ринку можна застосовувати для моделювання різних роздрібних ринків. А запропоновані підходи до моделювання варто використовувати у процесі маркетингових досліджень.

Список літератури

1. Фон Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение / Дж. Фон Нейман, О. Моргенштерн. – М. : Наука, 1970. – 708 с.
2. Nash J.F. Equilibrium points in n-person games / J.F. Nash // *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. – 1950. – 36 (1). – P. 48–49.
3. Selten R. *Game Theory and Economic Behaviour: Selected Essays : Two Volumes* / R. Selten. - Hardcover : Edward Elgar Pub, 1999.
4. Корнієнко В.О. Моделювання процесів у політико-комунікативному просторі : монографія / В.О. Корнієнко, С.Г. Денисюк, А.А. Шиян – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 185 с.
5. Рогальський Ф.Б. Математические методы анализа экономических систем: В двух книгах / Ф.Б. Рогальський, Я.Е. Курилович, А.А. Цукоренко – К. : Наукова думка, 2001. – Книга 1. – 420 с.
6. Юринець В. Теоретико-ігрова модель оцінки збуту сільськогосподарської продукції / В. Юринець, Н. Мельник // *Вісник Львівського університету. Сер. економічна* – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – Вип. 30. – С. 510-514.
7. Лондар С. Моделі прийняття рішень з проблем вдосконалення податкової політики в умовах

- ринкової трансформації економіки України : монографія / С. Лондар. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 274 с.
8. Сявавко М.С. Математичне моделювання за умов невизначеності / М.С. Сявавко, О.М. Рибицька. – Львів : НВФ „Українські технології”, 2000. – 319 с.
9. Орловский С.А. Проблемы принятия решений при нечеткой исходной информации / С.А. Орловский – М. : Наука, 1981. – 206 с.
10. Зайченко Ю.П. Исследование операций: Нечеткая оптимизация / Ю.П. Зайченко. – К. : Вища школа, 1991, – 191 с.
11. Мельник Н. Квазіконкурентність ринку комп'ютерної техніки в Україні / Н. Мельник // *Вісник Львівського університету. Сер. економічна*. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. – Вип.54. С.145-150.
12. Мельник Н.Б. Теоретико-ігрова модель конкурентної боротьби за частку роздрібною ринку комп'ютерної техніки [Електронний ресурс] / Н.Б. Мельник // *Ефективна економіка*. – 2018. №2. – Режим доступу до журн.: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/154.pdf.
13. Крушевський А.В. Теория игр / А.В. Крушевський – К. : Вища школа, 1977. – 216 с.

References

1. Von Neumann, J., & Morgenstern, O. (1970). *Teoria igr i ekonomicheskoe povedenie* [Theory of Games of Economic Behavior]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Nash, J.F. (1950). Equilibrium points in n-person games. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 36 (1), 48–49.
3. Selten, R. (1999). *Game Theory and Economic Behaviour: Selected Essays*. Hardcover : Edward Elgar Pub.
4. Korniienko, V.O., Denysiuk, S.G. & Shyian, A.A. (2009). *Modeliuvannia protsesiv u polityko-komunikativnomu prostori* [Modeling processes in the politico-communicative space]. Vinnytsia: Universum-Vinnitsia [in Ukrainian].
5. Rogalskii, F.B., Kurylovych, Ya. E. & Tsukorenko, A.A. (2001). *Metematicheskie metody analiza ekonomicheskikh sistem* [Mathematical methods of analysis of economic systems]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
6. Yurynets, V. & Melnyk, N. (2001). *Teoretyko-igrova model otsinky zbutu silskogospodarskoi produktsii* [Theoretical-game model of agricultural product sales estimation]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seria ekonomichna – Visnyk of the Lviv University. Series Economics*, 30, 510-514 [in Ukrainian].

7. Londar, S. (2001). *Modeluvannia pryyniattia rishen z problem vdoskonalennia podatkovoi polityky v umovakh rynkovoї transformatsii ekonomiky Ukrainy* [Models of decision making on problems of improving tax policy in conditions of market transformation of the Ukrainian economy]. Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
8. Siavavko, M. S. & Rybytska, O.V. (2000). *Matematychnе modeluvannia za umov nevyznachynosti* [Mathematical modeling under uncertainty]. Lviv: NVF Ukrainski Tekhologii [in Ukrainian].
9. Orlovskii, S.A. (1981). *Problemy priniatia reshenii pri niechetkoy iskhodnoy informatsii* [Decision-making problems with fuzzy source information]. Moscow: Nauka [in Russian].
10. Zaichenko, Yu.P.(1991). *Issliedovanie operatsiyi. Niechetkaia optimizatsiya* [Operations Research: Fuzzy optimization]. Kyiv: Vyscha Shkola [in Russian].
11. Melnyk, N. (2017). *Kvazikonkurentnist rynku kompiuternoї tekhniki v Ukraini* [Contestable market for computer equipment in Ukraine]. *Visnyk lvivskogo universytetu. Seria ekonomichna – Visnyk of the Lviv University. Series Economics*, 54, 145-150 [in Ukrainian].
12. Melnyk, N.B. (2018). *Teoretyko-igrova model konkurentnoi borotby za chastku rozdrubnogo rynku kompiuternoї tekhniki* [Theoretical-game model of

**ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ ПРОДАВЦІВ
НА РОЗДРІБНОМУ РИНКУ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

competition for the share of the computer market].
Efektivna ekonomika – Effective Economy, 2. Retrieved
from

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/154.pdf
[in Ukrainian].

13. Krushevskii, A.V. (1977). *Teoria igr* [Game theory]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

Аннотация

Наталия Мельник, Василий Прыймак

**ОПТИМИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТНОЙ БОРЬБЫ ПРОДАВЦОВ НА РОЗНИЧНОМ
РЫНКЕ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ**

Рассмотрено задачу теоретико-игрового моделирования поведения продавцов на розничном рынке товаров в условиях неопределенности. Определены причины возникновения такой задачи. Сформулирована задача моделирования для розничного рынка компьютерной техники. Сведено её к задаче линейного программирования. Обобщено её для случая задачи с нечеткими ограничениями. Выведены аналитические соотношения для поиска её решений. Предложен пример решения задачи в рамках конкретной теоретико-игровой модели. Вычислены стратегии поведения игроков на рынке компьютерной техники.

Ключевые слова: теория игр, задача линейного программирования, оптимальная стратегия, функция принадлежности, нечеткая модель.

Summary

Natalya Melnyk, Vasyl Pryjmak

**OPTIMIZATIONAL MODEL OF COMPETITION OF SELLERS IN RETAIL MARKET IN
UNDERSTANDING CONDITIONS**

The purpose of this article is to construct a fuzzy theoretical game model of a competitive market with the use of optimization procedures.

Marketing activity involves detailed market research. This research requires a simulation of various market situations. Therefore, the problem arises to create appropriate mathematical models. To simulate competition in the market, you can use the theory of games methods. The peculiarity of the market in Ukraine lies in the lack of transparency in its functioning. This requires the creation of a model with fuzzy conditions.

The game model of distribution of the market between different sellers is considered in the article. The search for optimal strategies for their behavior is proposed through optimization procedures. For this task the game of two players with a zero sum is reduced to the problem of linear programming. It was found that the game problem is equivalent to a pair of dual linear programming problems. For them, the appropriate target functions and restrictions are defined. It is proposed to solve these problems using the simplex method. In the case of a fuzzy gaming model, it is proposed to consider fuzzy restrictions as a set of alternative constraints for different levels. On the basis of the whole set of alternatives, form membership functions. They define fuzzy restrictions for the task. In the article for a specific problem a linear membership function is constructed.

The article deals with the case when not all restrictions are fuzzy. For this case, the corresponding membership functions have been formed. They introduce additional parameters. Defining these parameters is proposed by solving the corresponding optimization tasks.

The article gives an example of the application of the proposed algorithms. Specific initial data for the simulation problem is defined. Solutions of the corresponding problems of linear programming are calculated. The optimal strategies of players participating in the game are determined.

Competition in the retail market can be described by a fuzzy gaming model. The solution to this model is a set of player strategies. Each of the strategies is an element of the market policy of the market participant. To construct a game model, an optimization algorithm with fuzzy constraints can be used. It provides a selection of optimal alternatives in the process of solving specific marketing tasks. The proposed modeling methods can be applied to any retail market.

Keywords: game theory, problem of linear programming, optimal strategy, membership function, fuzzy model.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018

© Рязанова Н.О., 2018

natalirozez1975@gmail.com

ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка»

ОЦІНКА СИСТЕМИ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано критерії оцінки ефективності політики підтримки відновлюваних джерел енергії, а саме критерії результативності та політичного впливу. Представлено розрахунок індикаторів, що характеризують названі критерії. Розглянуто показники результативності наземної генерації ЄС. Обґрунтовано використання індикаторів результативності та політичного впливу в країнах з низьким доходом. Визначено обмеження використання представлених індикаторів.

Ключові слова: індикатор результативності, індикатор політичного впливу, політика підтримки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), ВДЕ-генерація, ВДЕ-технології

Постановка проблеми. Перспективи стійкого розвитку глобальної економіки тісно пов'язані з можливостями ефективного використання відновлюваних джерел енергії, що поступово заміщають традиційні викопні енергоресурси і набувають все більшого значення. Показово, що інвестиційні витрати в цю галузь економіки неухильно зростають, поступово перетворюючись з довгострокових вкладень в майбутнє з тривалими термінами окупності в поточні рентабельні інвестиції.

Більшість сучасних держав, причому як розвинених, так і таких, що розвиваються, розробили довготривалі концепції розвитку відновлюваної енергетики, що знизило витрати її виробництва. Дослідження особливостей розробки і реалізації цих концепцій дозволить врахувати поточні зміни паливно-енергетичних балансів, оцінити досягнуті проміжні результати і сформулювати стратегічний прогноз подальшого розвитку цього сегменту енергетики та його впливу на суміжні сегменти економіки конкретних країн світу. Більше того, вивчення міжгалузевих зв'язків при розвитку цього сегменту виявить додаткові стимули росту, наприклад, таких галузей економіки, як машинобудування і автомобільне виробництво, утилізація відходів в цілях виробництва вторинної енергії, і, відповідно, створить об'єктивні передумови росту ВВП, зробить позитивний вплив на якість життя населення. Наслідком розвитку відновлюваної енергетики стане також поліпшення екологічної ситуації, посилення незалежності національних економік від імпорту енергоносіїв на тлі формування нових серйозних викликів, для економік країн-експортерів енергоресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічного інноваційного розвитку сектора відновлюваних джерел енергії (ВДЕ)

освітлювались зарубіжними ученими, такими як Хейнберг Р., Ергин Д.Х., Твайдел Дж., Уэйр А., Робертсон С., Захер Е., Констабл Дж., Шнайдер Д., Чарман Х., Якобсон М., Рейху Д., Шванхольд Е., Кепплер Дж., Делуччи М., Тугсі С., Озтурк І., Альпер А., Шеер Г. Ключові аспекти випереджаючого інноваційного розвитку, теоретичні аспекти інновацій, інноваційні цикли розглядалися в роботах таких учених, як Шумпетер Й., Ансофф І., Кушлін В. І., Плетнев К.І., Фолом'єв А.Н. У вітчизняній економічній і технічній літературі проблемам ефективності можливості використання відновлюваних джерел енергії приділяли увагу такі дослідники, як В.Г. Герасимчук [1], В.В. Костецький [2], С.О. Кудря [3], О.В. Прокіп [4], Л.Ю. Матвійчук [5] і ряд інших. Значне місце у вказаних роботах займають теоретичні питання оцінки комерційної ефективності використання відновлюваних джерел енергії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишаються недостатньо вивченими проблеми оцінки ефективності підтримки ВДЕ, вибір критеріїв для деталізації політики ефективності підтримки альтернативної енергетики, довгострокового прогнозування розвитку відновлюваної енергетики, науково обґрунтованого стимулювання інновацій в сфері застосування ВДЕ. Розробка якісних механізмів і отримання репрезентативних результатів рішення відмічених проблем є одним з найважливіших чинників підвищення глобальної конкурентоспроможності країн-лідерів у використанні ВДЕ.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є вибір критеріїв для оцінки ефективності політики підтримки ВДЕ з подальшою можливістю розробки стратегії по прогнозуванню і організаційно-економічному забезпеченню розвитку відновлюваної

енергетики та оцінки її впливу на зв'язані сфери економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика підтримки відновлюваної енергетики має бути предметом постійної оцінки, головним чином, тому, що вона має на увазі значну фінансову підтримку, яка повинна піддаватися постійному і ретельному моніторингу. Очікується, що глобальні витрати на підтримку ВДЕ в період з 2018 по 2030 рр. зростуть з 44 млрд дол. до 175 млрд дол. [6]. До того ж, безперервна оцінка може допомогти своєчасно виявити вузькі місця і провали політики, а також ідентифікувати можливості адаптації і оптимізації програми підтримки. Це надзвичайно важливо для довгострокових політичних програм підтримки, оскільки зовнішні умови можуть мінятися з часом. Доцільно виділити п'ять критеріїв оцінки політики підтримки: результативність, ефективність, справедливість, інституціональна здійсненність, відтворюваність (довгострокове функціонування). Для кожного з цих критеріїв існує своя система індикаторів.

Особливий інтерес представляє критерій результативності оцінки політики підтримки ВДЕ. Результативність (Effectiveness) - це міра досягнення поставленої мети, наприклад, поточне абсолютне збільшення генерації на основі ВДЕ, або долі ВДЕ в енергобалансі впродовж певного періоду [7]. Найпоширенішим і простішим показником результативності політики підтримки ВДЕ є приріст встановлених потужностей. Проте встановлена потужність є статичним індикатором: він не показує чи підключений новий об'єкт потужності до мережі, чи забезпечена необхідна міра завантаження. З цієї причини, для оцінки результативності також використовується приріст об'єму зробленої електроенергії (МВт/рік). Слід мати на увазі, що збір даних з генерації може виявитися скрутним: в деяких випадках дані з генерації засновані не на вимірному реальному виробленні, а на встановленій потужності і оціненій мірі завантаження. Це створює ризик, що отримується оцінка не реальної, а теоретичної продуктивності. Ріст генерації і потужності можуть бути оцінені як в абсолютних величинах (МВт/МВтг), так і у відносних (відсоткових) показниках приросту. Прості індикатори мають

цілий ряд переваг, найважливішим з яких є легкість отримання даних для їх розрахунку. Окрім цього, розрахунок цих індикаторів простий і не вимагає наявності специфічного знання у аналітика. Проте, незважаючи на це, застосування простих індикаторів стикається з певними обмеженнями, зокрема, при використанні цих індикаторів для аналізу результативності слід розуміти, вони набувають сенсу тільки порівняно з якоюсь певною політичною метою. Одним з підходів до оцінки результативності є вимір ступеню, в який встановлена політична мета була досягнута в даний період. Технічно зробити це не представляє великої праці [8]. Проте, політичні цілі держав відносно ВДЕ можуть бути різні, і, що логічне, низьку мету досягти простіше, ніж високу. Крім того, цілі можуть бути досяжними і не досяжними, що вже неодноразово підтверджувалося практикою [9]. Показники приросту ВДЕ-генерації і потужностей не дають уявлення про те, наскільки процес поширення ВДЕ є стійким, тобто тривалим в часі. Вирішенням цієї проблеми певною мірою може бути облік даних по підготовлюваних майбутніх проектах. Абсолютний приріст, як правило, вище у великих країнах або країнах, багатих ресурсами, але сам по собі цей факт не означає, що політика в цих країнах була результативнішою. Так само, процентний приріст може виявитися дуже високим, якщо початковий рівень розвитку галузі в країні був дуже низьким. Також це не свідчить про дуже високий рівень результативності політики [10]. Для подолання цих обмежень, Європейська комісія і Міжнародна енергетична агенція (МЕА) розробили свої індикатори результативності. Для того, щоб створити можливість міжкраїнного порівняння, Європейською комісією був створений свій індикатор результативності політики підтримки ВДЕ, визначуваний як зіставлення електрики, зробленої певній технології ВДЕ в ГВтг, з потенціалом країни за цією технологією [9]. Індикатор ефективності вимірює додаткову генерацію, зроблену технологією (i) в звітному році (роках) як відсоток від сукупного додаткового потенціалу між звітним і 2020 р. [10]. Він розраховується по наступній формулі:

$$E_n^i = \frac{G_n^i - G_{n-1}^i}{ADDPOT_n^i} = \frac{G_n^i - G_{n-1}^i}{POT_{2020}^i - G_{n-1}^i} \quad (1)$$

E_n^i - показник результативності для технології i в році n

G_n^i - генерація технології i в році n

$ADDPOT_n^i$ - додатковий потенціал генерації технології i в році n до 2020 р.

POT_{2020}^i - загальний потенціал генерації технології i до 2020 р.

Вважається, що політика є результативною, якщо $E_{\text{т}}$ вище 7% для перевірених технологій (вітер і гідро), більше 3% - для біогазу і вище 0,5% - для сонячних фотоелектричних установок [9]. Проте, отримувані по формулі оцінки результативності результати справедливі тільки для певного тимчасового відрізка, який може не співпадати з іншими ефектами політики, що проявляються лише через деякий час. Важливо враховувати, що значення індикатора змінюватиметься у міру розвитку ринку ВДЕ-технологій: швидше за все, його значення буде низьким, поки не буде налагоджена система організації постачання і система управління; потім результативність буде рости у міру насичення ринку і падати, коли можливості нових проектів вичерпуються [11]. В зв'язку з цим, виникає спірний момент: чи можливо вважати отримувані показники індикаторами

результативності, якщо міра зрілості ринку не враховується.

МЕА визначає потенціал, що який реалізовується, як максимально досяжний потенціал, за умови, що усі існуючі бар'єри здолані і усі чинники росту активні [10]. Це визначення бере до уваги середньострокові обмеження, такі як темпи росту ринку і обмеження планування. Згідно з цим підходом, потенціал, що реалізовується, прагне (або повинен прагнути) до технічного потенціалу в довгостроковій перспективі.

Таким чином, процентну долю досяжного потенціалу, що реалізовується, яка стала результатом реалізації політики підтримки, можна використати для міжкраїнного порівняння політик, і ця оцінка буде об'єктивною, оскільки вона бере до уваги територіальні і економічні відмінності країн, початкові умови по ВДЕ, адекватність і серйозність політичних амбіцій і національних цілей.

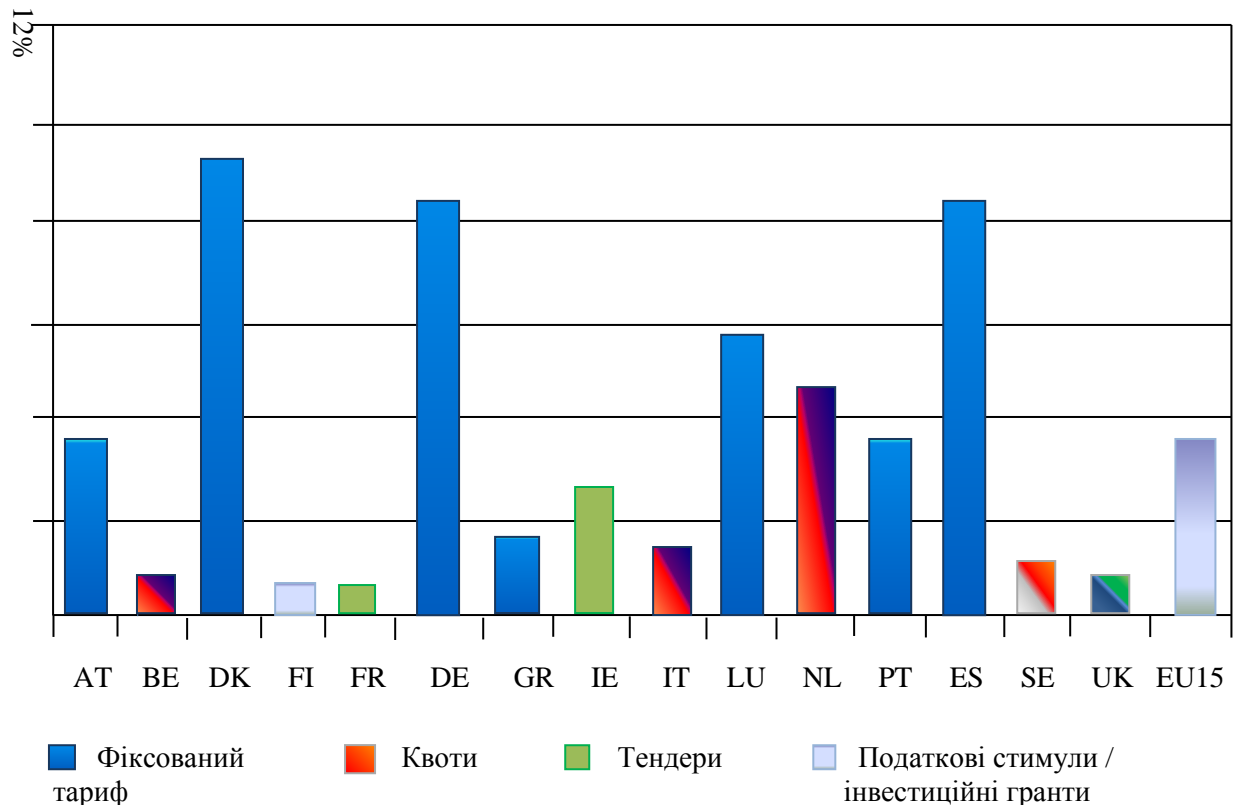

Рис. 1. Показники результативності для наземної вітрогенерації в ЄС [9]

Проте, складність моделювання потенціалу, який реалізовується і високі вимоги є серйозним обмеженням застосування цього індикатора результативності.

Індикатор політичного впливу (ІПВ) був розроблений МЕА [11]. Його відмінність від попереднього індикатора полягає в тому, що результативність політики розраховується не в

контексті можливого потенціалу, що реалізовується, а відносно одного з 450 сценаріїв розвитку ВДЕ до 2030 р. Логіка індикатора полягає в тому, що він показує розрив у відсотках між генерацією в 2015 р. і сценарієм (трендом розвитку) WEO («Прогноз світової енергетики» (World Energy Outlook), до якого

щонайближче підходить існуюча ситуація. Формула розрахунку індикатора наступна:

$$PII_n^i = \frac{G_n^i - G_{n-1}^i}{WEO_{2030}^i - G_{2015}^i} \quad (2)$$

G_n^i - генерація технології і в році n

WEO_{2030}^i - розвиток технології і по одному з 450 сценаріїв до 2030 р.

Великий інтерес представляє розгляд використання індикатора результативності та індикатора політичного впливу (ІПВ) в країнах з низьким доходом. Обидва індикатори є відносно складними в розрахунках і вимогливими відносно даних, що може обмежити їх застосування в країнах з низькими доходами. Оцінка, з потенціалу, що реалізується, або сценарного тренду розвитку, вимагає деталізованої техніко-економічної інформації, можливості моделювання енергетичної системи і глибокого розуміння взаємозв'язаних соціально-політичних питань, що впливають на поширення ВДЕ. Це, саме по собі, не може заборонити використання індикаторів в країнах з низьким доходом, проте якість даних визначатиме об'єктивність отриманих результатів. Обидва індикатори спочатку застосовувалися для оцінки результативності політики через порівняння з іншими країнами. Вони добре працюють для груп країн, як наприклад, Європейський Союз, де країни-члени розділяють спільні цілі в області розвитку енергетики і, загалом, мають схожі економічні умови. Це підкреслює необхідність виділення груп країн, для яких можливий порівняльний аналіз, тобто для яких характерні схожі економічні умови, політичні цілі і можливості для реалізації схожих політичних механізмів. Основним обмеженням названих індикаторів є те, що сценарні тренди розвитку WEO не виділені для усіх країн окремо. МЕА визнає, що виділення окремих національних сценарних трендів є важливим завданням [12]. Це є бар'єром використання індикатора для країн з низьким доходом, для яких окремих сценаріїв не представлено. Індикатор ступеню проникнення технологій ВДЕ був розроблений з метою обліку ступеню зрілості національних ринків ВДЕ для окремих технологій, оскільки

згаданий вище Індекс результативності ЄС, цю ступень зрілості упускав з уваги, спотворюючи тим самим отримані результати. Таким чином, передбачалося підвищити якість отримуваних оцінок результативності і диференціювати політичні рекомендації залежно від зрілості ринку тій або іншій технології [13]. Індикатор складається з трьох зважених суб-індикаторів, що представляють різні аспекти поширення ВДЕ:

- Суб-індикатор А: виробництво ВДЕ як доля в загальному секторі споживання;
- Суб-індикатор В: виробництво як доля потенціалу, який реалізується до 2030 р.
- Суб-індикатор С: встановлені потужності ВДЕ.

Огляд літератури, присвяченої оцінці результативності політики, показав, що багато дослідницьких шкіл намагалися створити «розумний» індикатор, який би враховував і міжкраїнні відмінності, і неоднорідність початкових умов, і міру зрілості ринку технології.

Висновки. Комплексні індикатори були розроблені в ЄС і для ЄС, де діють загальні директиви і реалізується один курс політики. Використання ж цих індикаторів у бідних країнах стикається з великими труднощами, переважно через відсутність якісних даних. Доцільність проведення міжкраїнного порівняння при оцінці результативності дає можливість отримати результати, засновані на порівняльній перевазі країн. З цією метою вимагається виділення груп країн, схожих в політичному і економічному плані. Усі індикатори результативності представляють обмежений і односторонній аналіз ситуації і не дає глибокого розуміння процесів. Навіть комплексні індикатори не здатні показати, чому розвиток ВДЕ був успішним, чи буде спостережувана тенденція тривати і наскільки економічно ефективним або соціально прийнятним був цей розвиток.

Список літератури

1. Герасимчук В.Г. Тенденції розвитку відновлюваної енергетики у світі і в Україні / Герасимчук В.Г., Романюк О.В. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – Вип. 1 – С. 4-8
2. Костецький В.В. Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку житлово-комунального господарства України / Костецький В.В. // Вісник соціально-економічних досліджень, 2014 рік, випуск 2 (53) – С. 82-91
3. Кудря С.О. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України / С. О. Кудря, В.Ф. Резцов, Т. В. Суржик та ін. – К.: Інститут відновлюваної енергетики НАН України, 2008. – 55 с.
4. Прокіп А.В. Організаційні та еколого-економічні засади використання відновлюваних енергоресурсів: монографія / А.В. Прокіп, В.С.

Дудюк, Р.Б. Колісник; [За заг. ред. А.В. Прокіпа] – Львів: ЗУКЦ, 2015. – 337 с.

5. Матвійчук Л.Ю. Економічна доцільність використання альтернативних джерел енергії [Електронний ресурс] / Л.Ю. Матвійчук, Б.П. Герасимчук - Електрон. текст. дані. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG_E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfor_2013_4_5.pdf – Дата останнього доступу: 12.03.18. – Назва з екрану

6. Evaluating Renewable Energy Policy: A Review of Criteria and Indicators for Assessment, IRENA, 2014 [Електронний ресурс] / IRENA, 2014 - Електрон. текст. дані. - Режим доступу: http://www.irena.org/DocumentDownloads/Publications/Evaluating_RE_Policy.pdf – Дата останнього доступу: 02.04.18. – Назва з екрану

7. Mitchell, C. Chapter 11: Policy, Financing and Implementation”, IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2011, pp. 865-950.

8. Policy Brief: Evaluating Policies in Support of the Deployment of Renewable Power, /www.irena.org/DocumentDownloads/Publications/Evaluating_policies_in_support_of_the_

deployment_of_renewable_power.pdf. Дата останнього доступу: 23.03.18. – Назва з екрану

9. The support of electricity from renewable energy sources: Impact assessment, [Електронний ресурс] EC (European Commission) SEC (2010) 1571, pp. 55, Brussels - Електрон. текст. дані. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/governance/impact/ia_carried_out/docs/ia_2010/sec_2010_1571_en.pdf. Дата останнього доступу: 27.03.18. – Назва з екрану

10. Deploying Renewables Principles for Effective Policies, IEA, Paris. 2008.

11. World Energy Outlook [Електронний ресурс] (WEO) 2010 - Електрон. текст. дані. - Режим доступу: <http://www.worldenergyoutlook.org/publications/weo-2010/> Дата останнього доступу: 05.04.18. – Назва з екрану

12. Deploying Renewables 2011 - Best and Future Policy Practice, Renewable Energy Markets and Policies. Paris 2011 p.22

13. Held, A. RE-Shaping: Shaping an effective and efficient European renewable energy market”, D5 & D6 Report: Indicators assessing the performance of renewable energy support policies in 27 Member States, 2010 [Електронний ресурс] - Електрон. текст. дані. - Режим доступу: www.reshaping-res-policy.eu/downloads/RE-Shaping%20D5D6_Report_final.pdf. Дата останнього доступу: 01.04.18. – Назва з екрану

References

1. Gerasymchuk V.G. Tendencii' rozvytku vidnovljuvanoi' energetyky u sviti i v Ukraini / Gerasymchuk V.G., Romanjuk O.V. // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. – 2014. – Vyp. 1 – S. 4-8

2. Kostec'kyj V.V. Perspektyvy investychno-innovacijnogo rozvytku zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrainy / Kostec'kyj V.V. // Visnyk social'no-ekonomichnyh doslidzhen', 2014 rik, vypusk 2 (53) – S. 82-91

3. Kudrja S.O. Atlas energetychnogo potencialu vidnovljуваних dzherel energii' Ukrainy /S. O. Kudrja, V.F. Rjeczov, T. V. Surzhyk ta in. – K.: Instytut vidnovljуваних energetyky NAN Ukrainy, 2008. – 55 s.

4. Prokip A.V. Organizacijni ta ekologo-ekonomichni zasady vykorystannja vidnovljуваних energoresursiv: monografija / A.V. Prokip, V.S. Dudjuk, R.B. Kolisnyk; [За заг. ред. А.В. Прокіпа] – L'viv: ZUKC, 2015. – 337 s.

5. Matvijchuk L.Ju. Ekonomichna docil'nist' vykorystannja al'ternatyvnyh dzherel energyy [Elektronnyj resurs] / L.Ju. Matvijchuk, B.P. Gerasymchuk - Elektron. tekst. dani. – Rezhym dostupu: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG_E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfor_2013_4_5.pdf – Data ostann'ogo dostupu: 12.03.18. – Nazva z ekranu

6. Evaluating Renewable Energy Policy: A Review of Criteria and Indicators for Assessment, IRENA, 2014 [Elektronnyj resurs] / IRENA, 2014 - Elektron. tekst. dani. - Rezhym dostupu: http://www.irena.org/DocumentDownloads/Publications/Evaluating_RE_Policy.pdf – Data ostann'ogo dostupu: 02.04.18. – Nazva z ekranu

7. Mitchell, C. Chapter 11: Policy, Financing and Implementation”, IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2011, pp. 865-950.

8. Policy Brief: Evaluating Policies in Support of the Deployment of Renewable Power, /www.irena.org/DocumentDownloads/Publications/Evaluating_policies_in_support_of_the_

deployment_of_renewable_power.pdf. Data ostann'ogo dostupu: 23.03.18. – Nazva z ekranu

9. The support of electricity from renewable energy sources: Impact assessment, [Elektronnyj resurs] EC (European Commission) SEC (2010) 1571, pp. 55, Brussels - Elektron. tekst. dani. - Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/governance/impact/ia_carried_out/docs/ia_2010/sec_2010_1571_en.pdf. Data ostann'ogo dostupu: 27.03.18. – Nazva z ekranu

10. Deploying Renewables Principles for Effective Policies, IEA, Paris. 2008.

11. World Energy Outlook [Elektronnyj resurs] (WEO) 2010 - Elektron. tekst. dani. - Rezhym dostupu: <http://www.worldenergyoutlook.org/publications/weo-2010/> Data ostann'ogo dostupu: 05.04.18. – Nazva z ekranu

12. Deploying Renewables 2011 - Best and Future Policy Practice, Renewable Energy Markets and Policies. Paris 2011 p.22
13. Held, A. RE-Shaping: Shaping an effective and efficient European renewable energy market”, D5 & D6 Report: Indicators assessing the performance of renewable energy support policies in 27 Member States, 2010 [Elektronnyj resurs] - Elektron. tekst. dani. - Rezhym dostupu: www.reshaping-res-policy.eu/downloads/RE-Shaping%20D5D6_Report_final.pdf. Data ostann'ogo dostupu: 01.04.18. – Nazva z ekranu

Аннотація

Наталья Рязанова

ОЦЕНКА СИСТЕМЫ ПОЛИТИКИ ПОДДЕРЖКИ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В УКРАИНЕ

Проанализированы критерии оценки эффективности политики поддержки возобновляемых источников энергии, а именно критерии результативности и политического воздействия. Представлен расчет индикаторов, которые характеризуют названные критерии. Рассмотрены показатели результативности наземной генерации ЕС. Обосновано использование индикаторов результативности и политического воздействия в странах с низким доходом. Определено ограничение использования представленных индикаторов.

Ключевые слова: *индикатор результативности, индикатор политического воздействия, политика поддержки возобновляемых источников энергии (ВИЭ), ВИЭ-генерация, ВИЭ-технологии*

Summary

Nataliia Riazanova

ASSESSMENT OF RENEWABLE ENERGY POLICY SUPPORT SYSTEM IN UKRAINE

The analysis criteria for assessing the effectiveness of policies supporting renewable energy development strategy followed by the ability to predict and organizational and economic support renewable energy development and evaluation of its impact on related sectors of the economy. Renewable energy policy is a matter of ongoing assessment, because it implies significant financial support that should be monitored continuously and thoroughly. The article highlighted the five criteria for evaluating policies to support renewable energy, effectiveness, efficiency, equity, institutional feasibility, reproducibility (long-term functioning). The criteria of effectiveness and political influence are considered. The calculation of indicators characterizing the named criteria is presented. Formulated that the value of the indicator will change with the development of renewable energy technologies market: most likely, its value will be low until the established system of supply and management system; then the performance will grow as saturation of the market and fall when opportunities for new projects will be exhausted. The indicators of the EU terrestrial generation performance are considered. The use of indicators of effectiveness and political influence in low-income countries is substantiated. Limitations on the use of the indicators provided are defined. The expediency of conducting cross-country comparisons in evaluating the results gives the opportunity to obtain results based on the comparative advantage of the countries. To this end, it is required to identify groups of countries that are similar in political and economic terms. All performance indicators represent a limited and one-way analysis of the situation and do not provide a thorough understanding of the processes. Even complex indicators are not able to show why the development of RES was successful, whether the observed tendency to continue and how economically effective or socially acceptable this development was.

Keywords: *performance indicator, indicator of political influence, renewable energy support policy (RES), RES-generation, RES technologies*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018

© Круцяк М. О., 2018
m.krutsyak@gmail.com

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

В статті проведено аналіз Паризької кліматичної угоди та порівняльний аналіз стану електроенергетики різних країн ЄС (на прикладі Федеративної республіки Німеччини і Французької республіки), що входять до ENTSO-E, та Україною щодо можливості використання різних технологій генерації електричної енергії. Проведено динамічний аналіз ринку електричної енергії в Україні, а також виділено основні фактори, що можуть призвести до різкого зростання попиту на останню. Здійснено оцінювання можливості запозичення досвіду передових держав Європейського Союзу з метою його впровадження в Україні.

Ключові слова: електроенергетика, ринок електричної енергії, генерація електроенергії, ENTSO-E, Об'єднана енергетична система України, Паризька кліматична угода, АЕС, ВДЕ, ТЕС, ТЕЦ.

Постановка проблеми. Електроенергетика є однією з базових галузей народного господарства. Більш того, нормальне функціонування цієї галузі є передумовою для функціонування інших, не менш важливих для економіки галузей. Її роль та місце навряд чи можна недооцінювати, оскільки існує тісний взаємозв'язок і з соціально-економічними відносинами, і з навколишнім середовищем, і з економічною безпекою, і з ресурсним забезпеченням тощо. Тому будь-які зміни у електроенергетичній галузі накладають свої відбитки й на ряд суміжних галузей економіки. З цієї причини управління змінами у електроенергетиці вимагає ретельних та виважених дій, щоб унеможливити або мінімізувати можливі негативні наслідки таких змін.

В останні роки у структурі споживання електричної енергії прослідковується тенденція до зниження попиту на електричну енергію, однак приєднання до Європейської мережі операторів системи передачі електричної енергії (ENTSO-E) і Паризької кліматичної угоди, не кажучи вже значне розповсюдження видобутку криптовалют і збільшення частки електромобілів на вітчизняному ринку авто не тільки стримують цю негативну тенденцію, а й цілком можуть призвести до її перелому та, відповідно, до дефіциту електричної енергії на вітчизняному ринку. Тому слід приділити необхідну увагу вивченню даної проблематики, а також способів її вирішення в країнах ЄС (на прикладі Франції та Німеччини), з подальшим вивченням можливості їх адаптації та імплементації на вітчизняному ринку електричної енергії.

Значний доробок здійснено науковим колективом відомчих міністерств та інституцій, а саме стосовно трансформаційних процесів в енергетиці та електроенергетиці зокрема в умовах зростання невизначеності та європейської інтеграції. Наукові розробки запропонував Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. Наукові дослідження науково-проектного центру розвитку Об'єднаної енергетичної системи України представлені методологіями, які можуть бути використаними при здійсненні досліджень за запропонованими завданнями. Компаніями «великої четвірки» значні доробки здійснені з позицій розвитку регіонів та країни в умовах євроінтеграції.

Формулювання цілей статті. Завданнями даної статті є: дослідження положення вітчизняного ринку електричної енергії України та передових країн ЄС у координатах посиленних екологічних вимог і розвитку технологій, що призводять до зростання попиту на електричну енергію; проведення компаративного аналізу показників країн у зазначених вище координатах; визначення на основі фазових діаграм динамічних ефектів розвитку високотехнологічного експорту; аналіз можливості запозичення та імплементації кращого європейського досвіду розвитку електроенергетики і ринку електричної енергії.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження полягає в систематичних та комплексних підходах до вивчення динаміки показників, пов'язаних із розвитком ринку електричної енергії різних країн ЄС (у нашому випадку Німеччина, Франція). Також були використані порівняльні, логічні, графо-

аналітичні методи та метод поліноміальної екстраполяції даних для графічного відображення картини, що вже склалася та на яку слід очікувати в найближчому майбутньому на українському ринку електричної енергії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З першого дня незалежності Україна займала лідируючі позиції у світі за цілою низкою важливих соціально-економічних показників, серед яких: високий науковий, ядерний, військовий, сільськогосподарський та промисловий потенціал, високе місце у світі за показниками ВВП та ВВП на душу населення, високий рівень зайнятості, низький рівень державного боргу, високі позитивні показники населення, високий рівень народжуваності, висока якість вищої освіти, велика кількість винаходів та навіть досягнень у спорті [1]. Проте, за більш ніж 25 років незалежності, у процесі переходу від адміністративно-командитного устрою управління національним господарством у 90-х роках минулого століття до ринкового, практично всі перелічені вище надбання були втрачені, що, у першу чергу, пов'язано з відсутністю фінансування.

Так, однією з таких галузей економіки є вітчизняний паливно-енергетичний комплекс, зокрема. Звичайно, за роки незалежності відбулися певні зміни в галузі, але вони були незначними і у більшості випадків були невиправданими заздалегідь, оскільки галузь рухалася у неправильному напрямку розвитку, що не могло забезпечити необхідних позитивних результатів.

Наразі, перед НЕК Укренерго, НКРЕКП, Міністерством енергетики та вугільної промисловості і Кабінетом Міністрів України постало питання вирішення перспективного розвитку електроенергетики України за умови приєднання останньої до ENTSO-E та Паризької кліматичної угоди. З цією метою згаданими інститутами вже було розроблено проект Нової енергетичної стратегії України до 2035 року [2]. Проте даним документом не враховане значне збільшення попиту на електричну енергію, викликаного прискореним розвитком ринку електромобілів, не кажучи вже важко оцінюваний попит з боку видобутку криптовалют. Перелічені фактори вже зараз призводять до змін у структурі споживання, що у найближчому майбутньому потягне за собою зміни у структурі виробництва, а також зміни у тарифній політиці, ринкових правилах тощо [3].

Проаналізувавши загальну структуру сектору виробництва електроенергії в Європі, очевидно, що кожна з країн ЄС має електроенергетику, що відрізняється структурою виробництва і

споживання, а також їх обсягами. Це пов'язано, перш за все, із наявністю викопних первинних джерел енергії, а також фінансовими можливостями, що має безпосередній вплив на розвиток технологій, і, як наслідок, призводить до появи нових альтернативних способів генерації електроенергії. На тлі низки держав-членів ЄС, що входять до складу ENTSO-E, дві з них виділяються найбільше – Франція та Німеччина.

Електроенергетика у Франції та Німеччині цікава тим, що в обох випадках використовують принципово різні способи отримання електроенергії. В основі першої з них лежать технології традиційної енергетики із перетворення тепла, отриманого у наслідок протікання реакції піврозпаду ядер важких елементів, а в основі іншої – сучасні передові технології, що надають можливість отримання електроенергії з відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). Звичайно, кожна з технологій має свої переваги і недоліки (табл. 1).

Структура електроенергетики Франції має певну одноманітність, з яскраво вираженим посиленням електрифікації національної економіки за рахунок електроенергії, виробленої на місцевих атомних електростанціях (понад 75% енергії, що віддається в Об'єднану енергетичну систему), енергоблоки яких характеризуються можливістю роботи на відпрацьованому ядерному паливі, а також досить широкими можливостями маневрування потужністю, що надає можливість регулювання обсягів генерації відповідно до потреб сектору споживання у доволі широкому діапазоні [4]. З цієї причини частка всіх інших типів електростанцій у структурі електроенергетики Франції є відносно невеликою, і, як наслідок, ціна одиниці електроенергії у Франції де жуге є однією з найнижчих у світі [5, 6].

Федеративна республіка Німеччина є світовим лідером за встановленою потужністю електростанцій з використанням ВДЕ. Але з низки причин (відсутність вітру на суші та в морі, сонячної погоди тощо) такі станції не можуть забезпечити потреб сектору споживання Німеччини необхідною кількістю електричної енергії. Тому в структурі виробництва електроенергії частка традиційних ТЕС та ТЕЦ залишається значною, незважаючи на низьку ефективність та жорсткі екологічні вимоги. Беручи до уваги значну частку електростанцій з використанням ВДЕ у загальній структурі генерації, а також значні витрати на їх виготовлення і встановлення, їх кількість і розвиток необхідної інфраструктури, ціни на електроенергію у Федеративній республіці

Німеччині, відповідно, є найвищими у регіоні [6, 7].

Таблиця 1

Основні характеристики технології генерації електричної енергії, отриманої на АЕС та електростанціях із використанням ВДЕ

Технологія, що використовуються:	Основні переваги	Основні недоліки
- на АЕС	1) відносно низька собівартість генерації одиниці електроенергії; 2) мінімальна шкода екології за нормальних умов; 3) здатність нормального функціонування, незалежно від пори року, дня, кліматичних умов.	1) обмежений обсяг енергоресурсів; 2) значний збиток навколишньому середовищу у випадку настання аварії; 3) необхідність утилізації відходів.
- на електростанціях з ВДЕ	1) умовно необмежена кількість енергоресурсів; 2) незначна шкода навколишньому середовищу (але більше, ніж у випадку використання ядерного палива).	1) відносно низька встановлена потужність; 2) значні витрати на виробництво і встановлення на одиницю потужності; 3) висока собівартість одиниці електроенергії; 4) необхідність створення значно (порівняно з АЕС) більшої кількості цього типу ЕС, а також будівництво більш розгалужених електричних мереж та інфраструктури.

Натомість характерною рисою української енергетики є те, що вона добре представлена практично всіма способами генерації електроенергії (рис. 1), а її структура пояснюється обмеженою маневреністю енергоблоків на АЕС та наявністю достатньої

кількості первинних джерел енергії (для роботи ТЕЦ, ТЕС, ГЕС, ГАЕС, АЕС і ВДЕ). Власне, ця структура і визначає графік і режим роботи силових установок різних типів, як протягом дня (рис.2), так і протягом року.

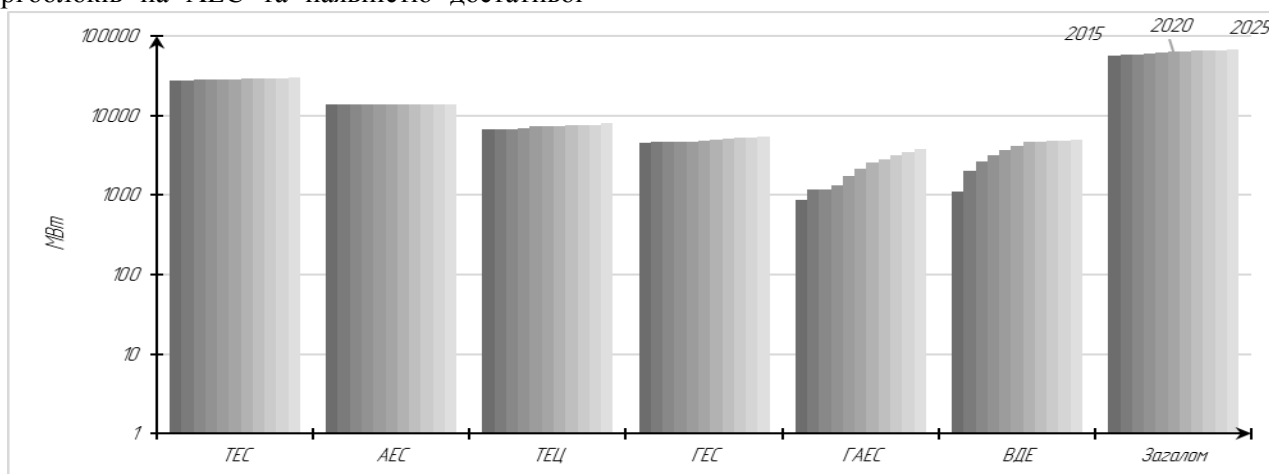

Рис. 1. Фактична і планова структура встановленої потужності у секторі генерації електроенергії Об'єднаної енергетичної системи України на період 2015-2017 та 2018-2025 років відповідно [7, 8, 9]

Більша частина електричного навантаження в Україні припадає на АЕС і ТЕС, що характеризуються своєю застарілістю і не відповідністю діючим екологічним нормам. Більшість з них вже давно вичерпали свій ресурс. Проте проведені роботи з модернізації та капітальні ремонти надали можливість продовження подальшої експлуатації, що на певний період часу дозволило відкласти питання структурної перебудови електроенергетики в Україні. Але цього не вдасться уникати постійно. Тому слід приділити необхідну увагу вивченню

досвіду передових енергогенеруючих країн ЄС, таких як Франція та Німеччина, а також адаптації її до можливості впровадження в українську електроенергетику. Більш того, досвід зазначених країн є цілком прийнятним для вітчизняної електроенергетичної галузі, оскільки Україна володіє, – у першому випадку, – значними у світовому масштабі покладами радіоактивних елементів (проте, не має власної інфраструктури для виробництва ядерного палива, його збагачення і захоронення), а у другому – відповідний ландшафт і клімат для

встановлення електростанцій з використанням ВДЕ. Розвиток вітчизняної електроенергетики на зразок французької чи німецької, або їх

поєднання, повністю відповідає вимогам Паризького договору про клімат та ENTSO-E.

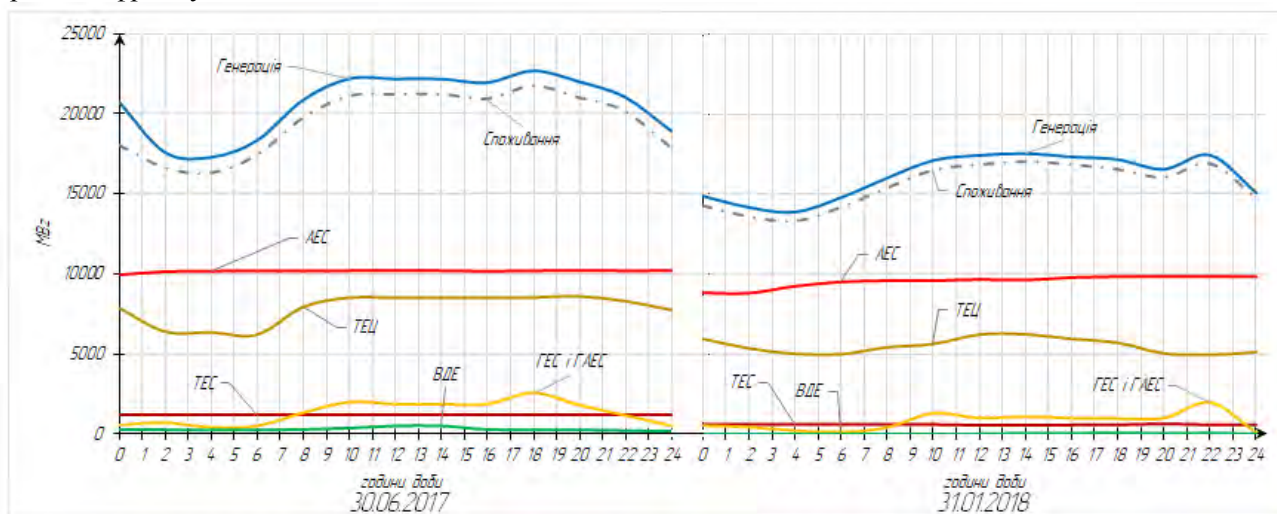

Рис. 2: Графік добового навантаження ОЕС України (на прикладі 30.06.2017 та 01.31.2018) [9]

Висновки. Підводячи підсумок, можна стверджувати, що проект Нової енергетичної стратегії України до 2035 року, направленої на підтримку функціонування, а не на її розвиток, не містить положень, що враховували б збільшення попиту з боку зростаючого ринку електромобілів, а тому даний проект потребує перегляду. Також виявлено можливість запозичення європейського досвіду розвитку електроенергетики (на прикладі Німеччини і Франції), тому слід більш глибоко вивчити

можливість його впровадження, приділяючи особливу увагу динамічному енергетичному балансу і ринку електричної енергії. Таке запозичення та імплементація передбачає кардинальну перебудову галузі і ринку за принципово різними моделями розвитку, що у подальшому потребує розрахунку і оцінювання інвестиційних проектів розвитку, а також техніко-економічного обґрунтування прийняття тієї чи іншої стратегії.

Список літератури

1. Vox-Ukraine. USSR vs. Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/cards/26-indexes/index.html>.
2. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. Проект Нової енергетичної стратегії України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245213112>.
3. Круцяк М. О. Managing the changes in Ukraine's electricity, caused by expansion in the market of electric mobiles [текст] / М. О. Круцяк // Економічний вісник НТУУ "КПІ". – 2018. - №15.
4. Deloitte (2017): European energy market reform. Country profile: France. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Energy-and-Resources/gx-er-merket-reform-france.pdf>.
5. Agora Energiewende. Report on the French Power System. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.agora-energiewende.de/fileadmin/Projekte/2014/CP-Frankreich/CP France 1015 update web.pdf>.
6. Agora Energiewende. Report on the German Power System. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.agora-energiewende.de/fileadmin/downloads/publikationen/CountryProfiles/Agora_CP_Germany_web.pdf.
7. Кабінет Міністрів України. Основні показники розвитку генеруючої потужності ОЕС України на період до 2024 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=244996565>.
8. Національна енергетична компанія «Укренерго». План розвитку Об'єднаної енергетичної системи України на 2016-2025 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://de.com.ua/uploads/0/1704-%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%2016-25%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf>.
9. Національна енергетична компанія «Укренерго». Диспетчерська інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.energy/diyalnist/dyspetcherska-informatsiya/dobovij-grafik-vyrobnytstva-spozhyvannya-e-e/>.

References

1. Vox-Ukraine (2017), "USSR vs. Ukraine", available at: <https://voxukraine.org/cards/26-indexes/index.html> (accessed 16.04.2018).
2. Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine (2017), "Project of the New Energy Strategy of Ukraine until 2035: "Security, Energy Efficiency, Competitiveness"", available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245213112> (accessed 18.04.2018).
3. Krutsyk, M.O. (2018), «Managing the changes in Ukraine's electricity, caused by expansion in the market of electric mobiles», *Economic bulletin of NTUU «KPI»*, vol. 15.
4. Deloitte (2017), "European energy market reform. Country profile: France", available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Energy-and-Resources/gx-er-merket-reform-france.pdf> (accessed 18.04.2018).
5. Agora Energiewende (2017), "Report on the French Power System", available at: <https://www.agora-energiewende.de/fileadmin/Projekte/2014/CP-Frankreich/CP France 1015 update web.pdf> (accessed 18.04.2018).
6. Agora Energiewende (2017), "Report on the German Power System", available at: https://www.agora-energiewende.de/fileadmin/downloads/publikationen/CountryProfiles/Agora_CP_Germany_web.pdf (accessed 18.04.2018).
7. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "The main indicators of the development of generating capacity of the UES of Ukraine for the period up to 2024", available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=244996565> (accessed 19.04.2018).
8. NPC UKRENERGO (2016), "The main indicators of the development of generating capacity of the UES of Ukraine for the period up to 2024", available at: <https://de.com.ua/uploads/0/1704-%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%2016-25%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf> (accessed 19.04.2018).
9. NPC UKRENERGO (2016), "Dispatch information", available at: <https://ua.energy/activity/dispatch-information/> (accessed 19.04.2018).

Аннотация

Михаил Круцяк

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ В УКРАИНЕ С УЧЕТОМ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА

В статье проведен анализ Парижского климатического соглашения и сравнительный анализ электроэнергетики разных стран ЕС (на примере Федеративной республики Германии и Французской республики), входящие в ENTSO-E, и Украины о возможности использования различных технологий генерации электрической энергии. Проведен динамический анализ рынка электрической энергии в Украине, а также выделены основные факторы, которые могут привести к резкому росту спроса на последнюю. Осуществлена оценка возможности заимствования опыта передовых государств Европейского Союза с целью его внедрения в Украине.

Ключевые слова: электроэнергетика, рынок электроэнергии, генерация электроэнергии, ENTSO-E, Объединенная энергетическая система Украины, Парижская климатическое соглашение, АЭС, ВИЭ, ТЭС, ТЭЦ

Summary

Mykhailo Krutsyak

PROBLEMS AND WAYS OF ENSURING THE STABLE FUNCTIONING OF THE ELECTRICITY MARKET IN UKRAINE, TAKING INTO ACCOUNT EUROPEAN EXPERIENCE

This article deals with the problems and ways of ensuring the sustainable functioning of the domestic electric power industry and electricity market in particular. As a result of studying the material of the leading departmental institutes involved in the development of electric power industry in the world and Ukraine, it was found that they did not take into account the development of the EV market. Therefore, the author has investigated such an impact and proposed to take it into account when drawing up a strategy for the future development of electricity in Ukraine. Special attention is given to the analysis of the Paris climate agreement and the comparative analysis of the electricity situation in the various EU countries (for example, the Federal Republic of Germany and the French Republic), which are included in the ENTSO-E, and Ukraine on the possibility of using different technologies for generating electricity. A dynamic analysis of the electricity market in Ukraine was carried out, as well as the main factors that could lead to a sharp increase in demand for the latter. The evaluation of the possibility of borrowing the experience for the advanced states of the European Union for the purpose of its introduction in Ukraine is explored, therefore further it is proposed to study these possibilities in more detail and to conduct a feasibility study on the development of the model of France, Germany and its combination.

Keywords: electric power, electricity market, electricity generation, ENTSO-E, United Energy System of Ukraine, Paris climate agreement, NPP, RES, TPP, CHPP.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТОВАРІВ

Досліджено теоретичні і методичні підходи до визначення поняття системи, сформовано поняття системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, що розглядається, як сукупність елементів, які тісно взаємодіють між собою, дають змогу розробити стратегію розвитку, спрямовану на вирішення проблем (або певного комплексу проблем), притаманних поточному стану внутрішнього ринку товарів як системи.

Побудовано систему забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, яка складається з певних елементів (складових частин системи), що розглядаються в кожному конкретному дослідженні як найпростіші, що мають зв'язок з іншими елементами.

Ключові слова: система, забезпечення, розвиток, внутрішній ринок, процес.

Постановка проблеми. Доцільність побудови системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку обумовлена тим, що всім соціально-економічним об'єктам та процесам, які в них протікають, притаманна системність.

В загальнотеоретичному значенні системність є загальною властивістю об'єктивно існуючої єдності світу, його структурованості і взаємозв'язку. Зазначена властивість має прояв в окремих об'єктів, які можуть розглядатися як сукупність пов'язаних між собою елементів, тобто як системи різних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує велика кількість визначень поняття системи в залежності від методів дослідження та форм опису. Так дослідженню основ теорії систем та системного аналізу належать таким авторам, як К. Сороки [1], А. Кухтенко, А.В. Олійник [2], Л. фон Берталанфі [4], А. Холл [5], А. Ухтомський, О.І. Новік [6], В. Д. Базилович [7], Н.М. Фоміцька [8], С.В. Рилєєв [8] та інші. Проте, недоопрацьованими залишаються питання побудови системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів і встановлення взаємозв'язку між проявами системності процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблемним питанням залишається системність практичної діяльності, яка полягає у використанні взаємозв'язаних процедур для перетворення навколишнього середовища й людини, у врахуванні різних сторін діяльності та всіх можливих її наслідків.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування взаємозв'язку між проявами системності процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, встановлення взаємодії системи внутрішнього ринку товарів та

системи забезпечення його розвитку і побудова системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Водночас, як зазначено в роботі Сороки К. [1], присвяченій дослідженню основ теорії систем та системного аналізу, системність як загальна властивість світу виявляється не тільки в системності певних його об'єктів, але й системності пізнавальної та практичної діяльності.

Перш за все системність процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів проявляється як системність об'єкту забезпечення та його середовища. Об'єктом забезпечення виступає розвиток внутрішнього ринку товарів, який може бути представлений як система. В свою чергу розвиток внутрішнього ринку товарів відбувається в певному зовнішньому середовищі, яке розглядається як система вищого порядку порівняно з внутрішнім ринком товарів. Результатом взаємодії між об'єктом забезпечення та його середовищем є реакція внутрішнього ринку товарів в процесі розвитку на динамізм зовнішнього середовища. Слід зазначити, що основою формування найбільш адекватної реакції внутрішнього ринку на зміни факторів зовнішнього середовища є їх ґрунтовний аналіз та розробка на його основі стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів.

Системність пізнавальної діяльності полягає в тому, що наші знання структуровані, являють собою ієрархічну систему взаємопов'язаних моделей об'єктів. Процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів також притаманна системність, прояви якої знайшли відображення на рисунку 1.

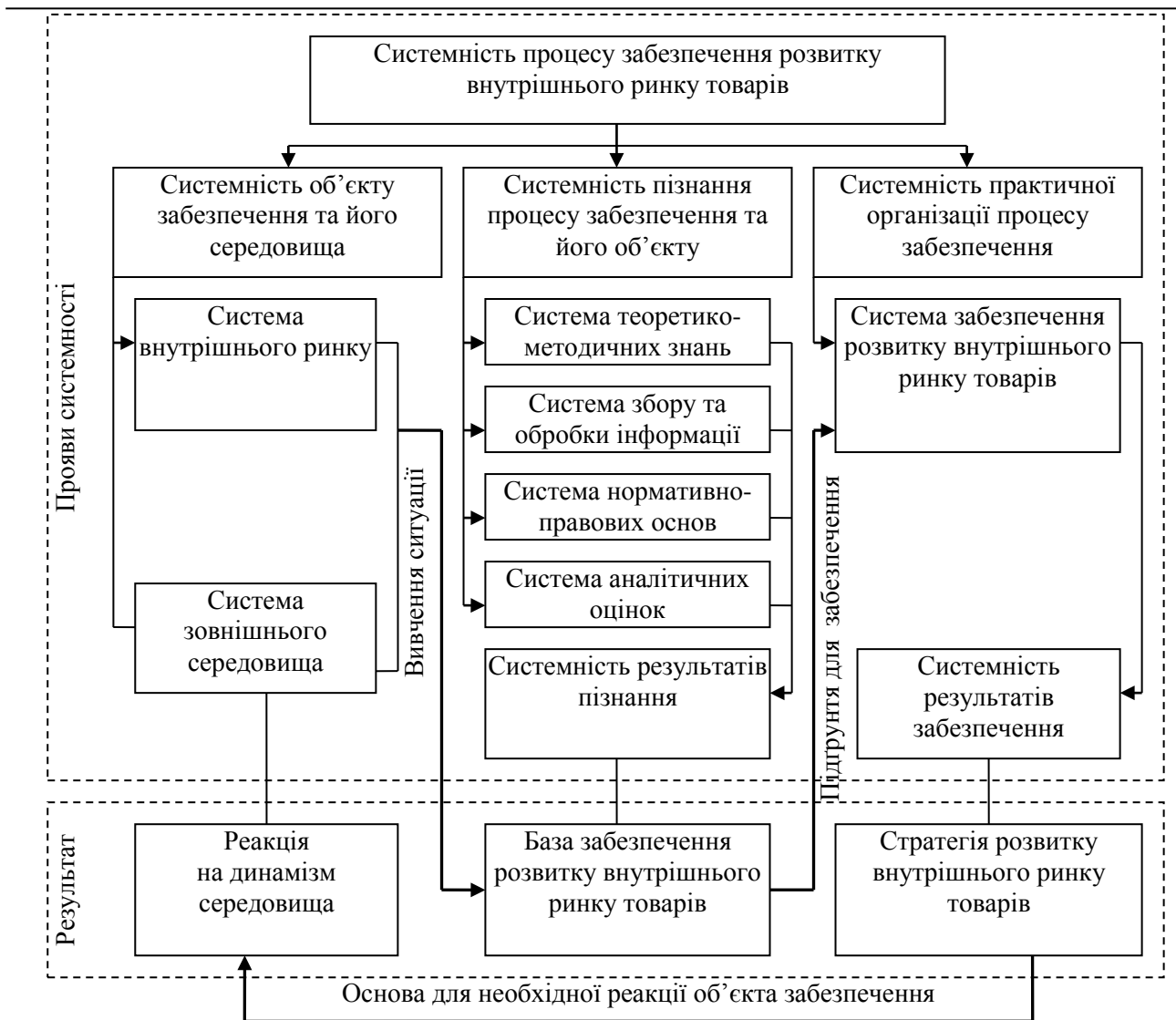

Рис. 1. Взаємозв'язок між проявами системності процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів (сформовано автором)

Крім того, системність процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів знаходить прояв як системність пізнання процесу забезпечення та його об'єкту. Таке пізнання здійснюється з використанням методів аналізу, синтезу та діалектики на основі системного підходу, що виявляється у формуванні системи теоретико-методичних знань в галузі забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, системи збору та обробки інформації, необхідної для забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, системи нормативно-правових основ забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, та системи аналітичних оцінок, що включає оцінку стану внутрішнього ринку товарів, оцінку розвитку внутрішнього ринку товарів, оцінку впливу факторів зовнішнього середовища та забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Як результат, відбувається формування

бази для забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів.

Ще одним проявом є системність практичної організації процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, яка виявляється через побудову системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів і забезпечує системність результатів забезпечення. Головним результатом функціонування системи забезпечення є розробка стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Отже, для розробки стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів необхідно побудувати систему забезпечення, функціонування якої відбувається на основі відповідної бази, сформованої на основі збору інформації, її систематизації та аналізу.

Існує велика кількість визначень поняття системи в залежності від методів дослідження та форм опису. Так Кухтенко А., виділяє наступні

рівні абстрактного опису систем: символічний (лінгвістичний) - з допомогою мовних засобів, що загалом носить описовий характер; теоретико-множинний - формалізований опис з допомогою апарату теорії множин; абстрактно-логічний - формалізований опис заснований на ряді прийнятих абстракцій та формальній логіці щодо зв'язків між елементами; топологічний - здебільшого графічний опис, що може бути представлений графом, який відображає всі елементи, зв'язки між ними та відповідно прояви системи в залежності від стану; логіко-математичний - формалізований опис заснований на мові логіко-математичного апарату, зокрема алгебраїчному; інформаційний - опис системи подається у вигляді інформаційних повідомлень щодо її проявів чи дій в різних ситуаціях чи варіантах функціонування; евристичний - заснований на опису системи в залежності від випадкових її проявів з допомогою ймовірнісних та статистичних методів [2].

В економічних дослідженнях найбільш доцільним є поєднання лінгвістичного, абстрактно-логічного та топологічного опису системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Варто розпочинати дослідження основних понять теорії систем базуючись саме на лінгвістичному методі опису.

Система (від древнегреч. - поєднання) - множина взаємопов'язаних елементів, відокремлена від середовища, яка взаємодіє з нею, як ціле. Слово грецького походження має багато значень: поєднання, організм, пристрій, організація, спілка, устрій, керівний орган. В античній філософії цей термін пов'язували з впорядкованістю і цілісністю об'єктів природи [3].

Наведемо деякі визначення поняття система. Л. фон Бергаланфі визначає систему як комплекс елементів, що взаємодіють, сукупність елементів, що знаходяться в певних відносинах один з одним та з середовищем [4]. Систему як множину предметів разом зі зв'язками між предметами та між їх ознаками визначає Холл А. Дж. ван Гіг визначає систему як сукупність чи множина зв'язаних між собою елементів [5].

Дуже схожими є також наступні визначення: система – це безліч елементів разом з їхніми взаємовідносинами (Міллер В.), ансамбль взаємопов'язаних елементів (Зборівський Р. та Орлов Р.), безліч предметів разом зі зв'язками між ними та між їхніми ознаками (Ешбі У. і Клір Дж.), ціле, складене з багатьох частин, ансамбль ознак (Черрі К.); За визначенням Віра Ст. система це усе, що складається з пов'язаних один з одним частин.

Інші науковці наголошують на спрямованості системи на досягнення певної мети. Верещагін І. визначає систему як організований комплекс засобів досягнення спільної мети. Ухтомський А. запровадив поняття функціонального органу - тимчасового поєднання функціонально різних елементів. Цей напрямок було розвинене Анохіним П., який визначає систему як функціональну сукупність матеріальних утворень, що вступають у взаємодію для досягнення певного результату (мети), необхідного для задоволення вихідної потреби [3,6].

Взаємодія системи внутрішнього ринку товарів та системи забезпечення його розвитку наведена на рисунку 2.

За запропонованим Олійник А., Шацькою В. визначенням, система – це існуюча як одне ціле, сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, в якій функціонування кожного елемента підпорядковане необхідності збереження цілого. Подібного погляду дотримується Базилевич В. [7], який дає наступне загальнонаукове визначення системи як сукупності взаємопов'язаних і розміщених у належному порядку елементів певного цілісного утворення.

Фоміцька Н. наводить таке визначення системи, як сукупності об'єктів довільної форми і змісту, взаємно пов'язаних між собою і об'єднаних деякою регулярною взаємодією [8].

Проаналізувавши визначення системи, можна дійти висновку, що більшість науковців наголошують на тому, що система є сукупністю певних елементів, між якими існують досить міцні сталі зв'язки. Якщо досліджувати систему забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, то, на наш погляд, вона є сукупністю елементів, які тісно взаємодіючи між собою, дають змогу розробити стратегію розвитку, спрямовану на вирішення проблем (або певного комплексу проблем), притаманних поточному стану внутрішнього ринку товарів як системи. Саме завдяки реалізації розробленої в результаті функціонування системи забезпечення стратегії відбуваються зміни стану внутрішнього ринку, які відбивають процес його розвитку.

Як зазначає Сорока К. [1], проблема – це складне теоретичне або практичне завдання, що вимагає свого вирішення, але наявних в даній системі засобів вирішення недостатньо. У науці - це ситуація, яка виступає у вигляді протилежних позицій, пояснень, будь-яких явищ, об'єктів, процесів, адекватної теорії вирішення якої немає. Спочатку проблема виступає як неусвідомлене незадоволення станом речей, а в науці це незадовільне пояснення явищ, одержання

неоднозначних, незрозумілих результатів. повністю усвідомлена ситуація, але відсутні засоби для її вирішення [9]. Пізніше це незадоволення усвідомлюється. Сформована проблема виникає тоді, коли

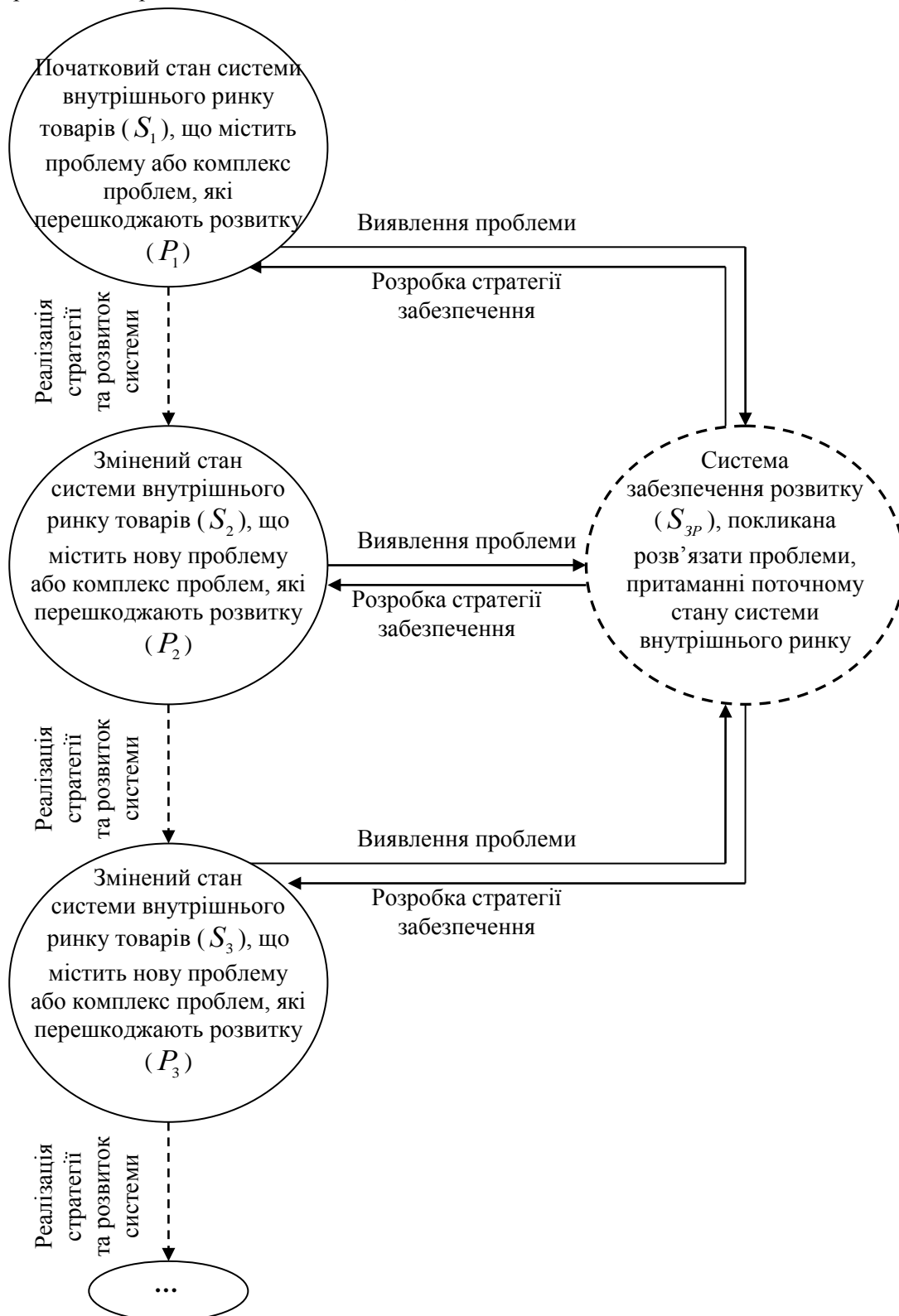

Рис. 2. Взаємодія системи внутрішнього ринку товарів та системи забезпечення його розвитку (складено автором)

Перш за все проблема виникає в певній системі (в даному випадку мова йде про систему внутрішнього ринку товарів). Початковий стан цієї системи містить певну проблему або ж комплекс таких проблем, які перешкоджають розвитку внутрішнього ринку товарів.

Виявленню такої проблеми спонукає до дії систему забезпечення розвитку внутрішнього ринку, адже саме на її вирішення спрямовується дана система. Для того, щоб розв'язати виявлену проблему, необхідно розробити стратегію забезпечення. Розроблена стратегія підлягає реалізації, внаслідок якої відбуваються певні зміни та перетворення системи (розвиток

внутрішнього ринку товарів). Тобто процес виникнення проблем, що стримують розвиток внутрішнього ринку, а отже зумовлюють активізацію системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, спрямовану на їх вирішення, має циклічний характер. Будова система забезпечення наведена на рис. 3.

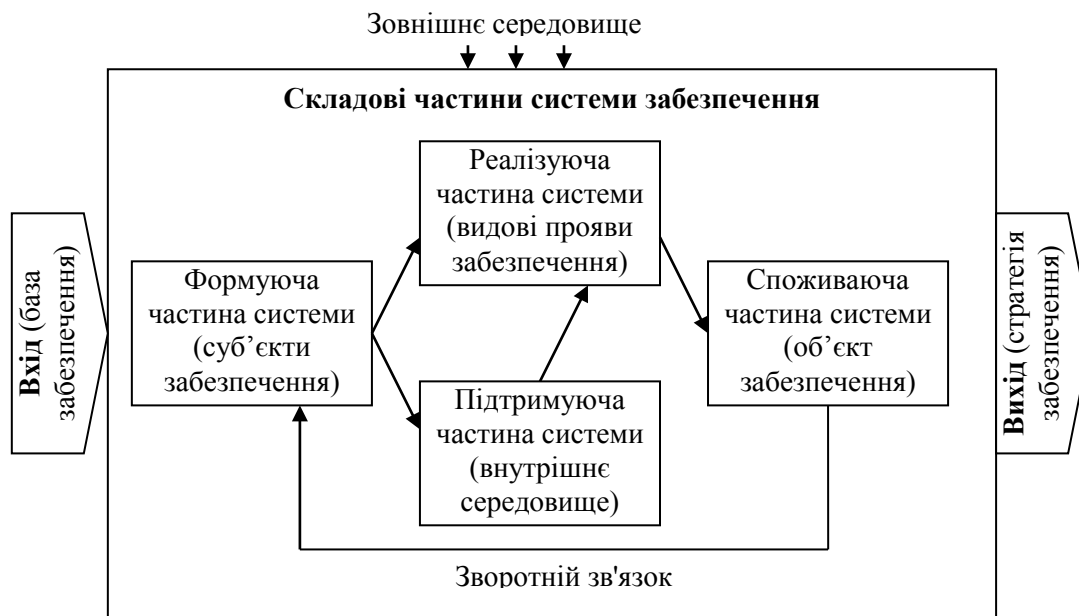

Рис.3. Будова системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів (авторська розробка на основі [1-9])

Як видно з рисунку 3, система забезпечення розвитку внутрішнього ринку складається з наступних складових частин: споживаюча частина системи або об'єкт забезпечення (в якості об'єкта виступає розвиток внутрішнього ринку товарів); формуюча частина системи або суб'єкти забезпечення (інститути, що розробляють форми та напрями щодо забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів); реалізуюча частина системи тобто видові прояви забезпечення (ті види забезпечення, шляхом яких здійснюється вплив формуючої частини системи на споживаючу частину); підтримуюча частина системи або її внутрішнє середовище (інститути, що створюють умови, завдяки яким стає можливим вплив реалізуючої частини системи на споживаючу його складову частину).

Висновки. Системність процесу забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів знаходить прояв як системність пізнання процесу забезпечення та його об'єкту, яке здійснюється з використанням методів аналізу, синтезу та діалектики на основі системного підходу, що виявляється у формуванні системи теоретико-методичних знань в галузі забезпечення розвитку внутрішнього ринку

товарів з метою формування бази для забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, де головним результатом функціонування системи забезпечення є розробка стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Отже, для розробки стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів було побудовано систему забезпечення, функціонування якої відбувається на основі відповідної бази.

Встановлена взаємодія системи внутрішнього ринку товарів та системи забезпечення його розвитку. Визначено систему забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів сукупністю елементів, які тісно взаємодіючи між собою, дають змогу розробити стратегію розвитку, спрямовану на вирішення проблем (або певного комплексу проблем), притаманних поточному стану внутрішнього ринку товарів як системи. Саме завдяки реалізації розробленої в результаті функціонування системи забезпечення стратегії відбуваються зміни стану внутрішнього ринку, які відбивають процес його розвитку.

Розвиток внутрішнього ринку товарів призводить до появи нового вдосконаленого стану системи внутрішнього ринку товарів, що

відрізняється від початкового за певними кількісними та якісними параметрами. Водночас, цей стан також може містити певні проблеми, які перешкоджатимуть подальшому розвитку. Усвідомлення та виявлення таких проблем знову спонукає до дії систему забезпечення, в результаті якої знов розробляється стратегія забезпечення, завдяки реалізації якої внутрішній ринок трансформується. Сформовано систему забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, яка складається з певних елементів (складових частин системи), що розглядаються в

кожному конкретному дослідженні як найпростіші, що мають зв'язок з іншими елементами. При цьому, споживаюча складова частина системи є пасивною, а інші три є активними частинами системи забезпечення. Таким чином знаходить відображення діалектичний взаємозв'язок між системою внутрішнього ринку товарів з притаманними їй проблемами та системою забезпечення розвитку внутрішнього ринку, яка спрямовується на розв'язання цих проблем.

Список літератури:

1. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу / К.О. Сорока. – Х.: ХНАМГ, 2004. – 291 с.
2. Олійник, А.В. Інформаційні системи і технології у фінансових установах : навч. посіб. для вузів / А.В. Олійник, В.М. Шацька. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 435 с.
3. Системний підхід в теорії організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studme.com.ua/1566021211172/ekonomika/sistemnyu_podhod_teorii_organizatsii.htm.
4. Бергаланфі Л. фон. Загальна теорія систем: критичний огляд // Дослідження з загальної теорії систем. М.: Прогрес, 1969. – С. 23-82.
5. Холл А.Д. Определение понятия системы / А.Д. Холл, Р.Е. Фейджин // Исследования по общей теории систем. – М., 1969. 252 с.
6. Новік О.І. Системна модернізація як основа стратегічного розвитку адміністрування митних платежів / О.І. Новік // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - Випуск 5-2 (05) / 2016. - С. 84-89.
7. Базилевич В. Д. Філософія економіки. Історія: монографія / Базилевич В.Д., Ільїн В.В. – К.: Знання, 2011. – 1198 с.
8. Фоміцька Н.М. Методологія системного підходу та наукових досліджень : [опорний конспект лекцій] / Уклад. Н.В. Фоміцька. – Х. : Магістр, 2015. – 60 с.
9. Рилєєв С.В. Теоретико-методологічні аспекти системного аналізу / С.В. Рилєєв, І.І. Дрінь // Економічний форум, 2/2014. - С. 247-256.

References:

1. Soroka, K.O. (2004). *Osnovy teorii sistem i sistemnoho analizu* [Fundamentals of Systems Theory and System Analysis]. KhNAMH, Kyiv, 291 p. (in Ukr.).
2. Oliinyk, A.V., Shatska, A.V. (2007). *Informatsiini systemy i tekhnologii u finansovykh ustanovakh : navch. posib. dlia vuziv* [Information Systems and Technologies in Financial Institutions: Teaching. manual for high school]. Novyi Svit, Lviv, 435 p. (in Ukr.).
3. Systemnyi pidkhid v teorii orhanizatsii (2014). [System approach in the theory of organization] [Online], Available at: https://studme.com.ua/1566021211172/ekonomika/sistemnyu_podhod_teorii_organizatsii.htm.
4. Bertalanfi, L. fon. (1969). *Zahalna teoriia system: krytychnyi ohliad* [General theory of systems: a critical review]. Progres, Moscow, 23-82 pp. (in Rus.).
5. Khol, A.D. *Opredelenye poniatyia systemy* [Definition of the concept of the system]. ssledovaniya po obshchei teoryu system, Moscow, C. 252 p. (in Rus.).
6. Novik, O.I. (2016). *Systemna modernizatsiia yak osnova stratehichnoho rozvytku administruvannia mytnykh platezhiv* [System modernization as the basis of strategic development of customs administration] *Ekonomichniy visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. vol. 5-2 (05), pp. 84-89. (in Ukr.).
7. Bazylevych, V. D. (2011). *Fylosofiia ekonomyky. Ystoriya: monohrafiya* [Philosophy of Economics. History: monograph], Znannia, Kyiv, 1198 p. (in Ukr.).
8. Fomitska, N.M. (2015). *Metodolohiia systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzhen* : [Methodology of system approach and scientific research], Mahistr, Kharkiv, 60 p. (in Ukr.).
9. Rylieiev, S.V. (2014). *Teoretyko-metodolohichni aspekty systemnoho* [Theoretic-methodologic aspects of systemnoho analysis] *Ekonomichniy forum*, 2, 247-256. p. (in Ukr.).

Аннотация

Наталія Мардус

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ТОВАРОВ

В статье исследованы теоретические и методические подходы к определению понятия системы, сформировано понятие системы обеспечения развития внутреннего рынка товаров, которая рассматривается как совокупность элементов, тесно взаимодействуя между собой и позволяют

разработать стратегию развития, направленную на решение проблем (или определенного комплекса проблем), присущих текущему состоянию внутреннего рынка товаров как системы.

Построена система обеспечения развития внутреннего рынка товаров, которая состоит из определенных элементов (составных частей системы), рассматриваемые в каждом конкретном исследовании как простые, имеющих связь с другими элементами.

Ключевые слова: *система, обеспечение, развитие, внутренний рынок, процесс.*

Summary

Nataliia Mardus

FORMATION OF THE SYSTEM OF IMPROVING THE INTERNAL MARKET DEVELOPMENT

The systematic process of ensuring the development of the internal market of goods is investigated. The system of the process of ensuring the development of the internal market of goods is manifested as a systematic knowledge of the process of provision and its object, which is carried out using methods of analysis, synthesis and dialectics on the basis of the system approach. The system is manifested in the formation of a system of theoretical and methodological knowledge in the industry with the aim of forming a basis for the development of the internal market of goods. The main result of the functioning of the security system is the development of a strategy for the development of the internal market of goods.

A security system was built to develop a strategy for ensuring the development of the domestic commodity market. The functioning of the system for ensuring the development of the internal market of goods is based on the appropriate base, formed on the basis of information gathering, its systematization and analysis. The interaction of the internal market of goods and the system for ensuring its development is established. The system for ensuring the development of the internal market of goods is determined by a set of elements that interact with each other and allow to develop a development strategy. The development strategy is aimed at solving problems (or a certain set of problems) inherent in the current state of the domestic market of goods as a system. Thanks to the implementation of the developed strategy of functioning of the system of security there are changes in the state of the domestic market, which reflect the process of its development.

The system of ensuring the development of the internal market of goods is formed, which consists of certain elements (components of the system). Each of the elements is considered in a particular study as the simplest, having links with other elements.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018

ЗМІСТ

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Гудзь П.В. Теоретичні основи становлення економіки платформи як новітньої форми організації регіонального простору	3
Гриценко С.І. Ноосферна парадигма розвитку транспортно-логістичних кластерів в умовах глобалізації	11
Буднікевич І.М., Гавриш І.І. Інвестиційна привабливість сучасних форм організації економіки регіону	17
Забарна Е.М. Регіональні студії в контексті реформування адміністративно-територіального устрою в Україні	25
Захарова О.В. Регіональні особливості поширення принципів неперервної освіти в Україні	32
Гороховська К. В. Державно-приватне партнерство в розвитку транскордонного співробітництва в Україні	42

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

Мельник Н.Б., Приймак В.І. Оптимізаційна модель конкурентної боротьби продавців на роздрібному ринку за умов невизначеності	47
Рязанова Н.О. Оцінка системи політики підтримки відновлюваної енергетики в Україні	57
Круцяк М. О. Проблеми та шляхи забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії в Україні з урахуванням європейського досвіду	63
Мардус Н.Ю. Формування системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів	68